

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

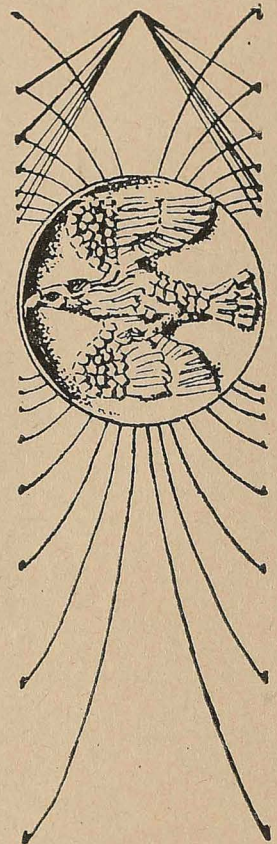
ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΕΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

1961

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ :

Δημ. Γιᾶκος, Μ. Δαλμάτη, Δημ. Κόν-
της, Μαν. Κράλης, Ν. Λαδάκη, Ἄ.
Λοῆς, Κ. Μοιράνης, Ντ. Παγιάση,
Γιανν. Παπαδόπουλος, Παστερνάκ, Π.
Περσιάνης, Κ. Σπυριδάκης, Whitman,
Κ. Χατζηϊωάννου, Χιμένεθ, Ἄ. Χριστο-
φίδης, Κ. Χρυσάνθης, Ἄ. Χρυσοχός.



ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Πνευματική ομάδα: Φρ. Βράχας, Κ. Μόντης, Τ. Φυλακτού,
Α. Χριστοφίδης, Κ. Χρυσάνθης.

Γραμματέας: Κύπρος Χρυσάνθης, Λήδρας 114, Λευκωσία.

Ταμίας: Τάκης Φυλακτού, Γενικά Ἀσφάλεια Κύπρου, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομῆ £ 1,000 μίλς

Ἐτησία συνδρομῆ ἐξωτερικοῦ £ 3,000 μίλς

Τιμὴ τεύχους £ 0,100 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: Τότε ποὺ πολεμούσαμε καὶ τώρα (ποίημα) .. σ.	533
Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ: Ὁ Χαρακτὴρ τῆς Κυπριακῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1426 καὶ ὁ Λεόντιος Μαχαῶς (μελέτη)	536
Κ. ΜΟΙΡΑΝΘΗ: Τὸ ζησιφύγετο (διήγημα)	539
ΝΤΙΝΑΣ ΠΑΓΙΑΣΗ: Στιγμιότυπα (ποίηματα)	545
ΜΑΡΓ. ΔΑΛΜΑΤΗ: Παστερνάκ (μελέτημα)	546
ΠΑΣΤΕΡΝΑΚ (μετ. Μαργ. Δαλμάτη): Ναυτικὴ Ἀνταρσία (ποίημα)	547
Π. ΠΕΡΣΙΑΝΗ: Ὁ Ταγκὸς ὡς παιδαγωγὸς (μελέτη)	552
WALT WHITMAN (μετ. Κ. Χρυσάνθης): Ὁσμὲς τοῦ δάσους (ποίημα)	555
Α. ΛΟΗ: Τὸ δεκαδικὸ σύστημα ταξινόμησης καὶ ἡ Κύπρος (μελέτη)	556
Ν. ΛΑΔΑΚΗ: Ἡ γιὰ (ποίημα)	557
ΔΗΜ. ΚΟΝΤΗ: Δίχως τίτλο (ποίηματα)	558
ΦΡ. ΒΡΑΧΑ: Ἡ ἄμυνα καὶ προκοπὴ τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ (ἔρευνα). Ἄλαντοῦν: Ν. Τομαδάκης — Π. Σπανδωνίδης — Φώτης Κόν- τογλου — Ἡρ. Ἀποστολίδης — Χρ. Παλαχρυσοστόμου — Ν. Εἰούτας — Στέλιος Ξεφλούδας — Μήτσος Λυγίτζος	562
JIMENEZ (μετ. Κ. Χρυσάνθης): Ἀπρίλης — Παρὸν — Ἄνοιξη — Τρα- γοῦδι τοῦ φθινοπώρου — Τραγοῦδι τοῦ χειμῶνα — Ἐτραγῆ — Τὸ ποίημα — Ἀγάπη — Μνήμη — Λύγη — Νυχτερινὸ — (Δίχως τίτλο) — ὠραγοῦδι — Ἡ δόξα — Ἡ λησμονία — Φθινόπωρο — Μιά ἄσση — Ἀπὸ τὸ Μογέρ στὴ Μαδρίτη — Ἀπριλιάτικο εἰδύλλιο — Ἡ Ἀντωνία — Angelus (ποίηματα)	567
ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ: Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η: Τὰ πνευματικά μας κεφάλαια — δροσ	
Κ. Σ π υ ρ ι δ ἄ κ ι: Ἐπὶ τῆ ἐπετειῶ τῆς 9ης Ἰουλίου 1821 — ΠΙΝΘΗ — Κ.	
Χ ρ υ σ ἄ ν θ η: Χρ. Παπανικολάου — ΣΧΟΛΙΑ — Ἀ. Χ ρ ι σ τ ο φ ἰ δ η: Ὁ	
Χέμνγούνη, Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η: Τὸ αἶτημα τῆς Εἰρήνης — Ἀ. Χ ρ ι σ τ ο φ ἰ δ η:	
Τέσσερα χρόνια ἐκδόσεων τῆς «Λυρικῆς Κύπρου», Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η: Ἐπι-	
βεβλημένη διαφάνιση, Αἰσχύλος καὶ Γουτάρης, Ἀ. Χ ρ ι σ τ ο φ ἰ δ η: Τρεῖς	
ἐπετηρίδες — ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ — δροσ Κ. Χ α τ ζ η ἰ ω ἄ ν ν ο υ: Ὁ Διγενῆς» τοῦ	
κ. Κληροῖδη — ΠΟΙΗΤΙΚΟ Σ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ — ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ — Ἀ. Χ ρ υ σ ο	
σ ο χ ο ῦ: Τεχνοκριτικὴ — ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ — Δ η μ. Γ ι ἄ κ ο υ: Ἄλεξη Ζερεβάνου	
«Ὡρα δώδεκα», Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η: Σαρ. Παυλέα «Γαλανὴ Γέφυρα» — ΘΕΑΤΡΟ	
— Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η: Ἀ. Περγάνη «Σωκράτης», Λ. Χάνσπουρου «Σταφύλι στὸν	
ἥλιο», Οἰλλ. Σαῖπρη «Ἡ δωδεκάτη νύχτα», Ἀ. Χ ρ ι σ τ ο φ ἰ δ η: Εὐορίδου	
«Μήδεια» — ΕΚΘΕΣΕΙΣ — Μ. Κ ρ ἄ λ η: 40 Δημοτικῶν Σχολείων Ἐτησία Ἐκθε-	
ση Τέχνης — ΕΙΔΗΣΕΙΣ — ΚΤΗΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ —	
ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΔΙΟΡΘΩΣΗ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ —	
ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ — ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΤΗΡΟΣ — ΔΤΡΙΚΗ ΚΤΗΡΟΣ.	

Πνευματική Κύπρος

Πνευματική Όμάδα : ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, Τ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Διαχείριση : ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΧΡΟΝΙΑ Α΄.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1961

ΑΡ. 11

ΤΟΤΕ ΠΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥΣΑΜΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ

Του Δήμου μου

Ή εκείνη τήν πρωταπριλιά πού γίνιχε ὁ σεισμός,
πού ἄλλοι θαροῦσαν εἶναι ψέμα κι' ἄλλοι ξέραν τήν ἀλήθεια
πὼς ἀναστήθη ὁ Διγενῆς γιά νά μᾶς ἀναστήση,
εἴμασταν λίγοι γιά ὅλους καί γιά ὅλα.
Μᾶς ἔφτανε τότε τὸ αἶμα ἐνὸς παλληκαριοῦ
γιὰ νά θραφῆ καί νάβρη ὁ ἀγώνας χίλιες λεβεντιές.
Μᾶς ἔφτανε λίγη ὀργή, λίγη ἀγάπη τῆς Λεφτεριάς,
κι' εἴμασταν ἔτοιμοι γιά ὅποια φωτιά ἦ ν' ἀκοῦμε
τὰ πολυβόλα καί νά λέμε εἶναι λαγοῦτα καί βιολιά πανηγυριοῦ.
Ἐνα κομμάτι δυναμίτη Νόμπελ
ἄξιζε πὸ πολὺ κι' ἀπ' τὰ βραβεῖα τοῦ ἐφευρέτη του
γιατί μὲ χέρια μᾶς Μαρούλλας, κάποιου Ἄντροῦ,
ἄναβε σὲ μιὰ στιγμοῦλα τόση δά μέσ' στ' Ἄκρωτήρι
ἔξη ἀερόπλانا καί τᾶκανε λαμπάδες
στήν Παναγιά τοῦ Κύκκου,
στήν Παναγιά τῆς Λεφτεριάς καί τοῦ θανάτου.

Τότε ὅποιος ἔσκυβε ν' ἀφουγκραστῆ τὸ στῆθος τοῦ νησιοῦ μας
θᾶκουγε νά χτυπᾷ μονάχα μιὰ καρδιά,
νά τορνεύη ἕνας μάστορας λίγες σωλῆνες γιά τὶς βόμβες τῶν ἐφήβων,
λίγες δεκάρες νά μαζεῦν τὰ παιδάκια ν' ἀγοράσουν
μπογιὰ γαλάζια γιά νά γράψουνε συνθήματα.
Θᾶκουγε πέτρες πού γυναῖκες ρίχνανε χωριάτισσες
σ' ἄρματα μάχης πού ξεροῦσαν πυρωμένο ἄτσαλι.
Θᾶκουγε κάποιο πολυγράφο νά δουλεύη γιά νά πῆ
μὲ λίγα φύλλα, περιστέρια κάτασπρα στὰ σταυροδρόμια,
ποιὸς εἶναι τώρα καπετάνιος στὸ καράβι μας,
γιὰ ποῦ λυμάνι πλώρη βάλουμε καί πᾶμε μέσα στὶς φουρτοῦνες.
Θᾶκουγε τ' ἀηδόνια τοῦ Παλαιχωριοῦ καί τ' Ἄη-Μάμα
νά κλαῖν γιά τὸ Μιχάλη, τὸν Ἄντροῦ
πού δὲν θὰ ξαναρθοῦν νά βροῦν ἀγριοβιολέτες
κάτω ἀπ' τὶς φυντουκιές τοῦ ποταμοῦ γιατί
τὶς βρίσκουν πὰ ἀγκαλιές σὲ κάποια περιβόλια μακρινά.

Τότες πού ἄκουγες, Δῆμο, τίς καμπάνες τῆς Καθολικῆς
 νά λέν πὸς πάει ἡ μανούλα σου καὶ θέλει τὸ στερνὸ φιλι τοῦ γιοῦ
 μὰ μὴν ἐρθῆς γιατί κι' ἐδῶ τῆς νύχτας γυιοὶ σέ καρτεροῦν,
 εἶπες:

—Θὰ μείνω σ' αὐτὸ τὸ πλυσταριό.

Ἔχομε νὰ πλύνωμε τοῦ κόσμου κάποιες ντροπές.
 Φτάνει μὰ μάνα πού ἔχασα, νὰ μὴ χαθῆ κι' ἡ Ἄλλη.

Γελώντας θάψαμε ζωντανὰ τὰ νιάτα μας στῆ γῆ
 κι' εἶπαμε:

—Πάει πιά. Ἡλιο δὲν θὰ ξαναδοῦμε πρὶν νὰ δοῦμε Λεφτεριά.

Μᾶς φτάνει λίγος ἀέρας μέσ' ἀπ' τὸ καλάμι αὐτό.

Μᾶς φτάνει ἡ ἐλπίδα αὐτῶν τῶν σπόρων πού φυτρῶνουν
 μέσα στὴν κρύπτη τὴν ὑγρὴ καὶ βλέπουμε τὴ ρίζα τους
 κι' ἀκοῦμε τὸ παράπονό τους πού δὲν βρίσκουνε τὸ φῶς.
 Μᾶς φτάνουν οἱ προσευχὲς ἐκείνων πού μᾶς ἀγαποῦν.

Ἢταν γαβγίζαν τ' ἀνιχνευτικά σκυλιὰ πάνω ἀπ' τὴ σκῆτη μας,
 δὲν λέγαμε νὰ ζῆ κανεὶς ἢ νὰ μὴ ζῆ,
 μὰ πῶς νὰ ζήση λέφτερα κανεὶς ἢ νὰ πεθάνη ὠραῖα.

Συγχωρέσαμε κείνους πού μᾶς ἀρνήθηκαν
 νὰ ξεποστάσουμε λίγο στὸ σπῆτι τους.

Εἶπαμε πὸς εἶναι ἄνθρωποι καὶ ποιοῦν καὶ φοβοῦνται τὸ θάνατο.

Μέσα μας συγχωρέσαμε κείνους πού μᾶς βρίζαν,
 ἐκείνους πού μᾶς πρόδωσαν.

Οἱ μελλοθάνατοὶ μας συγχωρέσαν καὶ κείνους πού θὰ τοὺς σκοτώναν.

Μὰ τώρα ὅλα τελειώσαν κι' ὅλα ἀρχίζουν.

Χρωστοῦμε σ' ὅλους αὐτὴ τὴ μικρὴ ζωὴ πού γλυτώσαμε
 νὰ τὴ χαρίσουμε λίγη - λίγη ἀφοῦ δὲν τὴ δώσαμε μονομιᾶς
 στὴ λάμψη τῆς βόμβας πού εἶχαμε ἐτοιμάσει
 νὰ ποῦμε κι' ἐμεῖς τὸ «γεια, χαρὰ σας, φίλοι κι' ἐχθροί!»

Ἄς μείνουν οἱ δάφνες μόνο γιὰ τοὺς νεκροὺς
 γιατί ἀξίζονε μόνο σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς φτάνει
 νὰ τίς ἀκοῦνε νὰ τραγουδᾶνε στὸν ὕπνο τους.

Γιατὶ ἂν γυρέψωμε ὅλοι δάφνες θὰ μείνουν ἐκείνων τὰ μνήματα
 χωρὶς σκιὰ καὶ τραγοῦδι, χωρὶς δροσιά.

Οἱ ζωντανοὶ θέλουμε ψωμί, θέλουμε νὰ κόψουμε

πλιθάρια μ' αὐτὸ τὸ ματωμένο χῶμα νὰ χτίσουμε ἓνα σπιτικό.

Θέλουμε ἓνα τσαπὶ στὸ χέρι, ἓνα φτυάρι

νὰ φέρουμε νερὸ νὰ πιοῦνε οἱ ροδακινιές μας,

νὰ κάμουμε ν' ἀνθίσουν οἱ βράχοι μας ὅπως

ἀγνάντια τῆς Κύπρου ξανανθίζει σὰν κρῖνο ἡ ἔρημος τῆς Νεγκέβ.

Αὐτὰ τὰ παιδάκια τῆς Πιτσιλιᾶς

δὲ θὰ μαυροφορέσουν πιά μανοῦλες γιὰ πατρίδα,

δὲ θάχουν νὰ διαλέξουν λεφτεριά γιὰ θάνατο

γιατί διαλέξαν ἄλλοι θάνατο γιὰ τοῦτα καὶ δὲν πρέπει
 νὰ ξαναπερπατήσουνε ξυπόλητα,
 γιατί εἶναι ξαδερφάκια τοῦ Μιχάλη καὶ τ' Ἀντρέα καὶ τοῦ Εὐαγόρα
 γιατί εἶναι ἀδερφάκια τοῦ Χριστοῦ μας.

Θέλουνε λίγο φῶς νὰ μὴ διαβάζουνε μὲ τὸ φεγγάρι
 γιατί ὁ Γρηγόρης μας σκοτώθη καὶ γι' αὐτά,
 λίγα βιβλία θέλουνε νὰ μάθουνε σὰν τί καὶ πῶς εἶν' ἡ ζωὴ,
 γιατί καὶ πῶς πεθάνανε γι' αὐτὰ τὰ παλληκάρια μας.
 Δυὸ γαλάζια μολύβια θέλουνε μονάχα,
 νὰ ζωγραφίζουινε γονατιστὰ τὸ σκοτωμὸ τοῦ Μάρκου,
 τ' ἀερόπλانا πού γίνανε λαμπάδες, τὸ βιολί τοῦ Ζάκου.

Αὐτὰ τὰ γεροντάκια δὲν περιμένουν τίποτε ἄλλο ἀπ' τῆ ζωῆ,
 μονάχα λίγα κάρβουνα, νὰ μὴν παγώνουν τὸν χειμῶνα
 σὰ λένε στ' ἀγγονάκια τους μιὰ φορὰ κι' ἕνα καιρὸ
 πῶς ἀναστήθη ὁ Διγενῆς καὶ πέρασε ἀπὸ τὸ χωριὸ
 καὶ πῶς τοῦ δώσαν καὶ τὰ τρία παξιμάδια πού εἶχανε,
 βρεγμένα μὲ τὰ κλάματά τους.

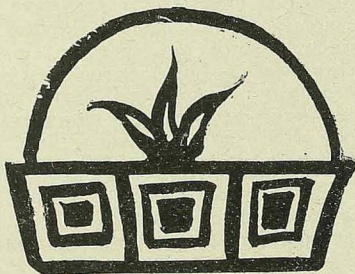
Κι' ἄς μὴ τὸν εἶδανε ποτὲ μήτε καὶ στ' ὄνειρό τους
 κι' ἄς εἶναι τοῦτο τὸ στερνὸ τὸ ψέμα τῆς ζωῆς τους.

Ἔνα βλαστάρι τριανταφυλλιᾶς θὰ βρεθῆ γιὰ καθένα, μιὰ κληματίδα
 νὰ τὴν κοιμήση στὸ φτωχὸ μας χῶμα,
 νὰ βγάλουμε ἀνθόνερο καὶ κρασί
 νὰ μοσκοβολήση καὶ νὰ γιορτάση ὄλ' ἡ γῆ μας.

Ἔνα ναυτόπουλο φτάνει ν' ἀνέβη στὸ κατάρτι
 γιὰ ν' ἀγναντέψη τίς ξέρες, τὰ καράβια πού ἔρχονται.
 Φτάνει ἕνας καπετάνιος, ἕνας τιμονιέρης, ἕνας λοστρόμος,
 μὰ ὅλα τὰ χέρια ἀν σμίξουν μόλις φτάνουν γιὰ τὴ ζωή.

Θάναί παρὰ ξενὴ ἢ συγγνώμη γιὰ ὅποιο
 μᾶς ἀρνηθῆ δυὸ χέρια, μιὰ ψυχή.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ



Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΚΥΠΡ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1426 ΚΑΙ Ο ΛΕΟΝΤΙΟΣ ΜΑΧΑΙΡΑΣ *

Είναι γνωστή ἡ καταπίεσις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Φράγκων ἡγεμόνων καὶ τῶν εὐγενῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Κύπρῳ (1192-1489). Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν, πῶς ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς νήσου καταδιωχθεῖσα παρεχώρησε τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν περιορισθεῖσα εἰς τὴν ὑπαυθρον ¹. Ἡ ἀνίστασις ἐν τοῦτοις τοῦ ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ τῆς ξενοκρατίας ἐσυνεχίσθη παρὰ τὴν τοιαύτην καταπίεσιν καὶ καταδιώξιν καθ' ὅλους τοὺς χρόνους τῆς ἐν τῇ νήσῳ Φραγκοκρατίας, ἡ ὁποία ἐπέτυχε τὴν διατήρησιν τῆς ὀρθοδοξίας, τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐν γένει τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνικοῦ χαρακτήρος.

Ἐν σοβαρὸν ἐπεισόδιον τῆς τοιαύτης ἀντιστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ κατὰ τῶν Φράγκων ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1426, ἡ χαρακτηριζομένη συνήθως ὡς ἐ π α ν ἄ σ τ α σ ι ς τ ῶ ν χ ω ρ ι κ ῶ ν. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο συνέβη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Μαμελούκων κατὰ τῆς νήσου κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Τοῦτο μᾶς διηγεῖται ὁ σύγχρονος Κύπριος χρονογράφος Λεόντιος Μαχαίρας, ὁ ὁποῖος παρέσθη καὶ αὐτόπτης μάρτυς τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καταστροφῆς τῶν Φράγκων εἰς τὴν μάχην τῆς Χοιροκοιτίας, εἰς τὰ νότια τῆς νήσου, διατελῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς νήσου Ἰαννοῦ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος κατ' αὐτήν.

Λέγει ὁ Λεόντιος Μαχαίρας ὅτι οἱ Μαμελούκοι (Σαρακηνοί), μετὰ τὴν λεηλασίαν καὶ διασπαγὴν τῆς νήσου, ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια (§ 695: «καὶ τὴν Παρασκευὴν ἑκατακουρσεύσαν τὰ σπίτια καὶ τοὺς ναοὺς τοῦ θεοῦ καὶ μοναστήρια καὶ ἐπήρασαν πολλὸν βίον καὶ τοὺς χριστιανούς, καὶ ἐκουρσεύσαν τὸν Σταυρὸν τὸν Μέγαν... Καὶ τὴν νύκτα ἐπήρασαν τοὺς χριστιανούς καὶ τὸ βίον, καὶ ἐπήγαγον εἰς τὸ ἀνάθεμμα»). Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν των ἐπακολουθεῖ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ (§ 696): «καὶ ἄνταν ἐπήγαν τὸ παράνομον φουσάτον, ἐσηκώθησαν τὰ σπίτια τοὺς λάς, καὶ ἐποίησαν κούρση καὶ φόνους πολλούς».

Τὰ «σπίτια τοὺς λάς» πρέπει νὰ εἶναι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ μᾶζα τοῦ λαοῦ, ἐκεῖνοι δέ, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐστράφη ἡ ἐξέγερσις διὰ λεηλασιῶν καὶ φόνων, πρέπει νὰ εἶναι οἱ εὐγενεῖς ἀστοί. Οὗτοι ἦσαν Φράγκοι φεουδάρχαι ἢ καὶ Ἕλληνες συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν Φράγκων ἡγεμόνων. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς ἀστικής τάξεως κατὰ τὴν τελευταίαν ἰδίαν περίοδον τῆς Φραγκοκρατίας πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὴ ².

Ἡ ἀποχώρησις τῶν Σαρακηνῶν συνωδεύθη ὑπὸ γενικῆς ἀναρχίας. Ὁ βασιλεὺς Ἰαννοῦ ἐκρατεῖτο αἰχμάλωτος αὐτῶν καὶ ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀσκηθῇ. Διὰ τοῦτο εἰς ἐκ τῶν στρατιωτῶν μισθοφόρων (σορδάτος) τοῦ βασιλέως Ἰαννοῦ, Σφόρτζα καλούμενος, ἐπέζητει τὴν δημιουργίαν ἰδίας ἀρχῆς ἐν Πάφῳ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ἰσπανῶν στρατιωτῶν: «ὁμοίως ἕνας σορδάτος τοῦ ρηγὸς ὀνόματι Σφόρτζα ἐκούρτζεψεν δσον ἔσωννεν (δηλ. ἠδύνατο), καὶ ἔθελε νὰ κρατήσῃ τὴν ἀφεντίαν μὲ τοὺς Σπανιόλιδες εἰς τὴν Πάφον» (Λεόντ. Μαχ. 696). Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ Σφόρτζα ἀκολουθεῖ τὴν ὑπ' αὐτοῦ διενεργηθεῖσαν λεηλασίαν, ἀποτελεῖ δὲ δείγμα τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν συμφορῶν, ἐκ τῆς στρατιωτικῆς τοῦ βασιλέως ἀποτυχίας πρὸς ἱκανοποίησιν προσωπικῶν ἀφελγημάτων.

Τὴν ἐπακολουθήσασαν ἀναρχίαν διαδέχεται ἡ ἐξέγερσις τῶν χωρικῶν τῆς νήσου. Αὕτη ἔχει διπλοὺν χαρακτῆρα. Στρέφεται πρῶτον ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπέβησαν οἱ μὲρῳ τότε καταδυναστευταὶ των. Τούτους καλεῖ ὁ Λεόντιος Μαχαίρας «τοὺς καλοὺς λάς» καὶ «καλοπίχερους» (αὐτ.) ἐκφράζων τὴν κατὰ τῶν ἐπανάστατῶν ἀποδοκιμασίαν του. Οὐδέμια στρατιωτικὴ δύναμις ἢ ἀρχὴ ἦτο δυνατόν νὰ προστατεύσῃ τοὺς εὐγενεῖς τούτους ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας ἀναρχίας. Ἐκ τῶν ἀποθηκῶν μεταφέρθησαν οἱ ἐναποθρηνημένοι οἶνοι, ἀπὸ τὰ ἀλώνια ὁ σίτος (τὸ ψωμίν), ὁ σάκχαρις καὶ ὅ,τι ἄλλο ὑπελείπετο. (Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν Κύπρῳ ὑπῆρχον κατὰ τὴν περίοδον

* Δημοσιεύθηκε στὸν τόμο «Εἰς Μνήμην Κ. Ι. Ἀμάντου», Ἀθήναι, 1960.

1. Βλ. Χ ἄ κ κ ε τ . Π ἄ π α ν ὶ ὡ ἄ ν ν ο υ , Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, I, σελ. 47 κ.έ.

2. N. I o r g a , France de Chypre, σελ. 63 κ.έ.

ταύτην ἐργοστάσια πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ σακχάρου εἰς τὴν νοτίαν περιοχὴν τῆς νήσου παρὰ τὴν Λεμεσόσιν καὶ τὴν Πάφον). Εἶναι φανερόν ὅτι οἱ χωρικοὶ διὰ τῆς ἐνεργείας των ταύτης ἐξεδιοκούντο τοὺς μέχρι τότε εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν ἐν παντί οἱ καταπιεσταὶ των. Ἡ ἐξέγερσις ἀποκτᾷ κοινωνικὸν χαρακτῆρα.

Ἡ ἐξέγερσις τῶν χωρικῶν ἔλαβε γενικώτερον καὶ διήθρονον χαρακτῆρα ὄχι ἀπλῆς ἐκδικήσεως, ἀλλὰ καταλήψεως τῆς ἐξουσίας, μὴ ὑπαρχούσης ἀρχῆς. Οὗτοι ὄρισαν βασιλέα, ρῆγαν, κάποιον Ἀλέξην καταγόμενον ἐκ Κατωμημῆας (Ἀμμοχώστου) εἰς τὸ Λευκόνειον, εἰς τὰ ἀνατολικά τοῦ κέντρου τῆς νήσου (24 μίλια ἐκ τῆς πρωτεύουσας αὐτῆς Λευκωσίας). Οὗτος ἦτο πρῶην «ἀγγελάρχης (ἱεροκόμος) τοῦ ἐφφικίου τῆς τζάμπρας τοῦ ρηγῶς» (Λεοντ. Μαχ. 700). Εἰς τοῦτον ἐδῆλωσαν ὑποταγὴν οἱ χωρικοὶ: «καὶ ὅλοι οἱ χωργιάτες ἐδόθησαν εἰς τὴν ὑπόταξίν του» (αὐτ. 696). Ὁρίσθησαν ὡσαύτως πέντε καπετανάτα: Εἰς τὴν Λεύκαν πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς νήσου, εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς νοτίου ὀροσειρᾶς, εἰς Λεμεσόσιν εἰς τὰ νότια, εἰς τὴν Περιστερώναν καὶ ἔτερον εἰς τοῦ Μόρφου, εἰς τὴν δυτικὴν πεδιάδα τῆς νήσου, καὶ ἔτερον εἰς τὴν Ὁρεινήν (τὴν νοτίως τῆς Λευκωσίας περιοχὴν). Τὰ κέντρα των καπετανάτων κατελαμβάνον οὕτω ὀλόκληρον τὴν κεντρικὴν νήσον, εἶχον δ' ἐπὶ πλεόν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς Λεμεσοῦ. Δὲν μᾶς ἀναφέρεται ἐξουσία των ἐν Ἀμμοχώστῳ ἢ Λάρνακι, ὅπου φαίνεται ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν εὐγενῶν θὰ ἐξηκολούθει ἔχουσα ἰσχυρὰς ρίζας, ὅπως καὶ ἐν Λευκωσίᾳ. Ἐν ἐπεισόδιον, τὸ ὅποιον ἀναφέρει ὁ φρουδαρχὸς μᾶς πιστοποιεῖ τοῦτο. Λέγει οὗτος (αὐτ. 696) ὅτι ὁ Λατίνος ἐπίσκοπος Φρὲ Σαλαμούς ἐπήγαγε πρὸς τὴν Ἀμμοχώστον, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ Λευκωσίας. Ἡ πρωτεύουσα φαίνεται διετέλει ἐν ἀναρχίᾳ, οὐδενὸς κυριαρχούντος ἐν αὐτῇ. Ἡ πρὸς Ἀμμοχώστον ὁδὸς εἶναι ἡ ἐπιχομῆνὴ διὰ τοῦ Λευκονοίου, τοῦ κέντρου τῆς ἀρχῆς τοῦ βασιλέως Ἀλέξη. Ὁ στρατὸς τοῦτου συνέλαβε τὸν ἐπίσκοπον, τὸν ἐκούρσευσε, τὸν ἔδειρε καὶ τὸν ἐξητηλίσε: «ἐπάσιεν τον τὸ φουσάτον τοῦ ρὲ Ἀλέξη, καὶ ἐκουρσεύσαν τον καὶ ἐδέραν τον, καὶ ἐποίκάν τον πολλὴν μεγάλην ἀντροπήν». (Ἀλλὰ δὲν τὸν ἐφόνευσαν (καὶ ἐσκαπίασεν ἀπὸ τὸν θάνατον)). Ἡ κακομεταχείρισις τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου Φρὲ Σαλαμούς, ἀλλὰ καὶ ἡ μὴ θανάτωσις αὐτοῦ, μᾶς ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἐξέγερσις τῆς Κύπρου ὑπὸ τοῦ ἀνακρουθέντος ρῆγα Ἀλέξη ἐστρέφετο ἐναντίον τῆς φρουδαρχίας καὶ τῆς λατινοκρατίας, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἐν πᾶσι, ὅπως θέλει ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς, τὸν χαρακτῆρα ἐξαφανισμοῦ διὰ παντὸς μέσου τῶν καθ' ὧν ἡ ἐπαναστάσις. Κάποιον Ἀρμένιον μεταβαίοντα ἐφιππον μετὰ τῆς συζύγου του εἰς Πάφον, πιθανῶς ἐκ Λευκωσίας, καὶ διερχόμενον ἐκ Λεύκας, ἡ ὁποία, ὡς εἶδομεν, εἶχε καταστῆ ἔδρα καπετανῶν (καπετανίκιν), ἐφόνευσαν οἱ ἐπαναστάται, τὴν δὲ συζύγον του τὴν «ἐδυνάστευσαν». Τὸ ἐπεισόδιον ἀποδεικνύει τὴν ᾗρῃσιν καὶ τοῦ φόνου. Ὁ Ἀρμένιος πρέπει νὰ ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Γενικῶς χαρακτῆρίζων τὴν ἐξέγερσιν ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς λέγει: «καὶ πολλὰ κακὰ ἐποίκασιν, καὶ ὁ θεὸς δὲν τὰ ἐβάσταξεν» (αὐτ. 696), ἀποδίδων οὕτω τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος εἰς τὴν ὑπερὸ των Φράγκων «καλοπύρωρον» ἐπέμβασις τοῦ Θεοῦ!

Ἡ κοινωνικὴ ἐξέγερσις κατὰ τῶν εὐγενῶν δὲν φαίνεται νὰ ἦτο ὁ μόνος χαρακτῆρ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, ὅπως θέλει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς, ὃν δυσμενῶς πρὸς τοὺς χωρικοὺς διατεθεμῆνος. Διὰ καὶ ὁμιλεῖ οὗτος περὶ «κακοςύνης» αὐτῶν, τοὺς ὁποίους χαρακτῆρίζει «καταραμένους». Ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς, ὃν εἰς τὴν ὑπερῆσαν τῶν Φράγκων βασιλείᾳ, δεικνύει φιλοφραγικὰ αἰσθημᾶτα καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιληφθῆ ἢ νὰ γνωρίσῃ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, τὸν ὅποιον εἶχεν ἡ ἐξέγερσις. Ἡ κοινωνικὴ ἐξέγερσις, παρ' ὅλον ὅτι συνεδυάσθη μὲ ἀρχαῖς καὶ λεηλασίας τῶν οἰκῶν τῶν εὐγενῶν, πρέπει νὰ ἐκφυλτεν ἐν ἐαυτῇ ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ ὀφείλεται εἰς τὸ μῖσος κατὰ τῶν εὐγενῶν ὡς ὑπηρετῶν τοῦ ξενικοῦ καθεστώτος. Ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς χαρακτῆρίζων τοὺς χωρικοὺς ὁμιλεῖ περὶ «λύκων» (κατ' ἄλλην γραφὴν «κλεφτῶν»). Οὗτοι δὲν πρέπει νὰ ἦσαν οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς «χωργιάτες», ἡ ἄπλοῦς χαρακτῆρισμὸς αὐτῶν. Οὗτοι πρέπει νὰ ἦσαν ἀνεξάρτητοι πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ συνταυτισθέντες ἐν τῇ ἐπιδιώξει κοινῆς σκοποῦ. Ἦσαν οὗτοι οἱ κατακαρημισταὶ τῆς ἐξουσίας τῶν Φράγκων. Ἀναφερόμενος ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς (αὐτ. 699) εἰς τὸν καρδινάλιον, ὁ ὅποιος ὤρισεν ὡς κυβερνήτην (ἀντιβασιλέα) τὸν Σιρ Πιατὴ τῆς Νόρες, τὸν στρατάρχην (μεριτζᾶν) τῶν Ἱεροσολύμων, λέγει ὅτι ἔβλεπεν οὗτος «τὲς ἀπιστίες καὶ κακὰ τὰ ἐπολεμοῦσαν οἱ λύκοι καὶ οἱ χωργιάτες» καὶ ἐνήργησεν οὗτος πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως. Αἱ ἀπιστίαι αὐταί, δηλ. ἡ ἀνυσκαπία, πρέπει νὰ προέρχεται ἐκ μέρους προσώπων εὐρισκομένων εἰς τὸ ἄμεσον περιβάλλον τῶν φρουδαρχῶν καὶ τοῦ βασιλέως, οἱ ὅποιοι ἐπιδείξαντες τὴν ἀπειθαρχίαν των χαρακτῆρίζονται ὑπὸ τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ ὡς λύκοι.

Ἡ ἐπακολουθήσασα ἐνέργεια ἦτο ἡ κατάληψις ὑπὸ κυβερνητικοῦ στρατοῦ (φουσατόν) τῆς Λευκωσίας. Αὕτη διατελοῦσα ἐν καταστάσει ἀναρχίας, ὡς εἶπομεν, πρέπει

νά μὴ ἀνῆκεν εἰς κανένα. Ἐν τούτοις ἦτο δύσκολον διὰ τοὺς ἐπαναστάτας νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν κεντρικῇ πόλει. Διὸ ἐπροτίμησαν τὸ Λευκωνοικον ὡς ἔδραν. Ὁ στρατὸς τῶν Φράγκων ἐγινε κύριος τῆς πρωτεύουσας, συνεργούντων μετὰ τοῦ δευσιθέontos ὡς κυβερνήτου τοῦ Σιῶ Χαροῦ (Ἐρρίκου) τε Ζιπλὲτ καὶ τοῦ Περοῦ (Πέτρου) Μαχαρά, ὑπέρτερον τοῦ βασιλέως. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κυβερνητικῶν ἀρχῶν, ἐξεδόθη διάταγμα, ἵνα πᾶς πολίτης ζῇ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀφιερῶθῃ εἰς τὰς ἐργασίας του, ὡς προηγουμένως. Πᾶσα ἀναταραχὴ θὰ ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου («Καὶ ἐδιστάλησε, πᾶσα ἀνθρωπος νὰ κάτζει φρόνιμα καὶ νὰ πολομοῦν τὰς δουλείας τους, ὡς γοῖον ἦσαν μαθημένοι, καὶ τινὰς μηδὲν τορμῆση νὰ ποίση καμίαν ἀγανάκτησιν, ἀπάνω εἰς τὸ κορμὶν του»).

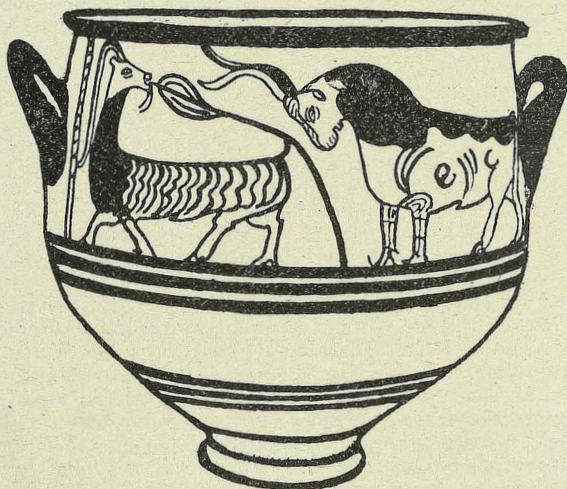
Μετὰ τὴν ἐκεῖ ἐγκαθίδρυσιν τῆς φραγκικῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, ἤρξισεν ἡ ἐκκαθάρισις τῶν ἐπαναστατῶν. Διετάχθη ὁ διοικητὴς Πάφου Ἄγγελος τοῦ Σπαταλίου νὰ καταλάβῃ τὰ καπετανία τοῦ Μόρφου καὶ τῆς Λεύκας. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ἡ φραγκικὴ κυβερνητικὴ ἐξουσία δὲν εἶχε καταλυθῆ εἰς Πάφον, παρὰ τὸ κίνημα τοῦ Σφόρτζα, διὸ καὶ ὁ προηγουμένως ἀναφερομῆς Ἀρμένιος κατηνύνετο μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ κινήματος πρὸς αὐτήν. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰ δύο ταῦτα καπετανία, Μόρφου καὶ Λεύκας, κατεστάλη, ἐπηκολούθησε δὲ ἡ καταστολὴ τοῦ κινήματος ἐν Λεμεσῷ διὰ τοῦ Ἐρρίκου (Χαροῦ) τε Ζιπλὲτ καὶ τοῦ Πέτρου (Περοῦ) Μαχαρά. Ὁ Λεόντιος Μαχαράς θεωρεῖ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος ὡς ἀποκατάστασιν τῆς δικαιοσύνης! Τόσον ὀλίγην ἐκτίμησιν τρέφει πρὸς τὸ κίνημα, δι' οὗ ἐπεζητήθη ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς νήσου ἀπὸ τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας καὶ ἡ ἀντικατάστασις τῆς ὑπὸ ἐγκλωσίου ἀρχῆς.

Παρασυρόμενος ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ Λεοντίου Μαχαρά καὶ ὁ Φ. Ζαννέτος (Γεν. Ἱστορία τῆς Κύπρου, Α', σελ. 865) ἀναφέρει τὴν στάσιν τοῦ Ἀλέξη καὶ τῶν χωρικῶν ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Ἀναρχία» καὶ οὐδεμίαν ἑλλην σημασίαν ἀποδίδει εἰς ταύτην. Διὸ καὶ ἐκθέτων τὰ τῆς συμφορᾶς τῆς βασιλικῆς οικογενείας λέγει τὰ ἑξῆς: «τῆς αὐτῆς οἴσεως τῆς καταστάσεως τῆς νήσου, ὁ λαὸς ἀφηνίασε κυριολεκτικῶς». Ἐν συνεχείᾳ χαρακτηρίζει τὴν δρασὶν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως Οὐγου ὡς ἐπαναφορὰν τῆς τάξεως! Τὸ τέλος τοῦ κινήματος ἐπεσφραγίσθη διὰ τῆς συλλήψεως καὶ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ ῥηγὸς Ἀλέξη ἐν Λευκωσίᾳ, ὅπου οὗτος συλληφθεὶς μετεφέρθη. Ὡς ἡμέρα τοῦ θανάτου του ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Λεοντίου Μαχαρά ἡ 12ῃ Μαΐου 1427.

Ὁὗτω ἔληξεν ἐν ἔθνικὸν κίνημα κατὰ τῆς ξενοκρατίας ἐν Κύπρῳ.

Λευκωσία

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ



Μυκηναϊκὸν ἀγγεῖο τῆς Κύπρου.

ΤΟ ΚΡΗΣΦΥΓΕΤΟ

Τὸ χωριὸ Κ. ἔπαυε σπουδαῖο ρόλο στὸν ἀγώνα. Ἐκεῖ κατάφευγαν πολλοὶ ποὺ τῷσκαζαν ἀπὸ τὴν πόλιν κνηγνημένοι ἀπὸ τοὺς μπλόκους καὶ τὰ ξαγάρια τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ χωριὸ ἀνοίγει, σὰ ζεστὲς ἀγκάλες, τὰ σπῖτια του, στοὺς καταδιωγμένους· τὰ φαρᾶγγια καὶ τὰ ρουμάνια γύρω τοὺς ἔκρυβαν κάτω ἀπὸ τὶς πράσινες φτεροῦνες τῶν καὶ τοὺς ξέβγαζαν στὸ μεγάλο δάσος ποὺ ξαναζοῦσαν τὰ λημέρια καὶ τὸ κλέφτιο.

Ἄλλὰ τὸν τρίτο χρόνο τοῦ ἀγώνα τὸ πήρε ἡ κατάρρα. Ἐνας—ἕνας οἱ σύνδεσμοὶ κιάστηκαν, τὰ τοπικὰ στελέχη δεκατίστηκαν καὶ σάπιζαν στὰ ρατητήρια. Ὅσοι ἀπόμειναν ἀνασχηματίστηκαν βέβαια, ἔφτιαξαν νέους πηρῆνες, μὰ πρὶν ὀργανωθοῦν καλά—καλὰ καὶ μοῦν στὴν ἐπίθεση, ἄρχισε νέο ξάφρισμα. Ἦταν σὰν ἕνας τόπος σεισμόπληκτος, δὲν προφταίνει νὰ σωρῶσης ἕνα μπότὶ τοῖχο κι αὐτὸς σωριάζεται.

Ὁ Κύριος πάει μὲ τὴν ὀμάδα του νὰ στεριώσουν τὸν ἀγώνα. Φτάνουν μ' ἕνα ταξί, τέσσερις ὄλοι—ὄλοι, μεταμφιεσμένοι σ' ἐπικουρικούς, στὸ συμφωνημένο μέρος, ἕνα περιδῶλι περιφραγμένο μ' ἀγκυρωτὸ σύρμα, φυτεμένο μὲ λερονιές. Ἐκεῖ τοὺς περιέμεναν ὁ Τίμος κι ὁ Φιλῆς. Τοὺς πᾶνε στὴν καλύβα τῆς μπόμπας, ἀλλάζουν τὰ ρούχα τους καὶ τραβοῦν στὸ χωριὸ. Κονεῦνουν στοῦ Τίμου.

—Καλῶς τοὺς Ἀρχαντζέλους μου, εἶπε ἡ χήρα μάνα, ἡ Ἑλλάδα, σὰν τοὺς ἀντίκρουσε. Ὁ Τίμος ἐνθουσιάστηκε μὲ τὴ γοργὴ πρόοδο τῆς μάνας του. Τὸ ξέσπασμα τοῦ ἀγώνα τὴν εἶχε βρεῖ ἀνέτοιμη. Ἦτανε χήρα καὶ φτωχὴ, ἀγράμματη, Θεὸς ξέρει πόσο βασανίστηκε ν' ἀναστήσει τὰ παιδιὰ της, πῶς μπορούσε τώρα νὰ τὰ χάσει;

—Πέ μου, εἶπε στὸν Τίμο, τὴν ἱστορικὴ μέρα τῆς πρώτης τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 55, μὲ μὰ τζιαὶ γραφτεῖς τζιαὶ σοῦ στὴν ΕΟΚΑ...

Ὁ Τίμος χαμογέλασε. Νὰ τῆς ἀποκαλύψῃ πῶς ἦταν κίολας μέλος τῆς Ὀργάνωσης; Πῶς εἶχε κρυμμένα ὀπλα σπῖτι; Καὶ τόσα ἄλλα... Ὅχι. Ἦτανε πρόωρο. Πῆρε λοιπὸν νὰ τὴν κατηχήσῃ μὰ ἡ γκριζομάλλα χήρα δὲν μπορούσε νὰ βάλει τὴν Λευτεριά πάνω ἀπ' τὰ παιδιὰ της, νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ μοῦν τὰ παιδιὰ τῆς στὴ φωτιά τοῦ πολέμου.

—Καλὰ μᾶς ἔχουν οἱ Ἑγγλέζοι γέ μου. Τζιαὶ στρατές ἐκάμαμ μας τζιαὶ γιοφύρα, τζιαὶ σκολεῖα...

Μιά νύχτα οἱ ἀντίκρουτες στήσαν ἐνέδρα λίγο κάτω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ χτύπησαν ἄσκημα ἕνα στρατιωτικὸ αὐτοκίνητο. Σὲ μιά ὥρα ὁ στρατὸς ἔξωσε τὸ χωριὸ κι ἐπέβαλε κατ' οἶκον περιορισμὸ. Τὴν ἄλλην μέρα τὸ προῖ ἕνας γείτονας τῆς Ἑλλάδας, ὁ Γεροκουμῆς, ἕνας θεόκουφος, ποὺ ἔπαυε νὰ κατοικᾷ στὸν πλανήτη μας, δῆλῃκε σὰν πάντα νὰ πάει στὸ καφενεῖο.

—Ἐἶ, ἔἰ τοῦ φράναξαν οἱ στρατιῶτες ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ δρόμου. Ἦθελαν νὰ τοῦ ποῦν νὰ γυρίσει σπῖτι νὰ μὴ κυκλοφορεῖ στὸ δρόμο. Ὁ γέρος ὅμως συνεχίζει τὴν πορεία του. Καὶ οἱ στρατιῶτες τὸν ντουφεκοῦν. Πέφτει ὁ γέρος μπροστὰ στὴν πόρτα τῆς Ἑλλάδας. Βγαίνει αὐτὴ, θωρεῖ κι ἑξαλλη λέει:

—Καταραμένοι... τί σᾶς ἔφταιξε ὁ γέρος, ὁ κουφός;

“Ὅλη τὴ μέρα εἶναι συλλογισμένη. Τὴ νύχτα λέει στὸν Τίμο καὶ τὴν Νίκη.

—Ἔτσι λοιπὸν σκοτώνουν τὸν κόσμον οἱ ἄτιμοι; Τ' ἄκουα τζιαὶ δὲν ἐπίστευκα. Γραφτεῖτε παιδιὰ μου στὴν ΕΟΚΑ. Τζιαὶ δώστε τους.

Τότε ἡ Νίκη κι ὁ Τίμος τὴν βοήθησαν νὰ μπει στὸ νόημα τοῦ ἀγώνα καὶ τῆς θυσίας. Τῆς ἔκαναν κουνιὰ καθαρισμένα τὸ χροές γιὰ τὴν πατρίδα, τὸ δικαίωμα νὰ ζεῖ κάθε λαὸς ἐλεύθερος καὶ τὸ χροές ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴ Λευτεριά. Σύντομα ἔγινε τὸ θαῦμα, ἡ μεταμόρφωση. Ὁ ἀπαθὴς θεατῆς ἔγινε σχεδὸν πρωταγωνιστῆς. Πλάτνευε ἡ καρδιά της καὶ χώρεσε ὄλους τοὺς ἀντάρτες. Τὰ στιβαρὰ χέρια της ἀγκάλιαζαν ὄλους τοὺς καταζητούμενους, ὄλους τοὺς ἀγωνιστές.

—Καλῶς τοὺς Ἀρχαντζέλους μου!...

Καμαρώνει τὴν λεβεντιὰ τῶν παλικάριῶν κι ἕνα εὐφρόσυνο χαμόγελο ἀπαλύνει τὶς ρυτίδες τοῦ προσώπου.

Ὁ Τίμος καὶ ἡ Νίκη εἰδοποιοῦν τὰ πῶ γερὰ στελέχη καὶ τὴν ἴδια νύχτα γίνεται ἡ γνωριμία κι' ἡ πρώτη σύσκεψη. Συζητοῦν ὄλα τὰ φλέγοντα ζητήματα καὶ καταρτίζουν τὸ πλάνο τῆς δουλειᾶς τους. Πρέπει νὰ στρατολογήσουν νέα στελέχη, ἀφροσιωμένα στὸν ἀγώνα, νὰ ὀργανώσουν τὴν ἀντικατασκοπεῖα τους, νὰ φτιάξουν κρησφύγετα, νὰ μάθουν τὸ χειρισμὸ τῶν ὀπλων κι' ἄλλα πολλὰ.

Βαθιὰν αὐγὴ τοὺς ξυπνᾷ ἡ μάνα. Στρατὸς πλάκωσε τὸ χωριὸ. Ἄκουσε τὰ καμῶ-

νια πού μουγγαίζαν σάν ἀνηφόριζαν, ιδεάστηκε, βγήκε στο δρόμο με τήν στάμνα νά πάει τάχα στή θούση κι οἱ στρατιώτες τήν γυρίσαν πίσω.

—Προδοσία! Εἶπε ἀγανακτισμένος ὁ Τίμος.

—Δέν νομίζω... Σύμπωση, φαντάζομαι.

—Θά σᾶς πάω σ' ἕνα φυσικό κρυψύγετο στό περιβόλι μας, μισό μίλι ἀπό τὸ χωριό... Μόνο τέσσερις τὸ ξέρουμε, ἡ μάνα, ἡ Νίκη, ὁ Φίλιπς κ' ἐγώ.

—Πάμε.

Τὸ σπίτι ἦταν σχεδὸν στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Πήδησαν φράκτες, πέρασαν ἀπὸ τὶς αὐλές τῶν πλαϊνῶν σπιτιῶν καὶ βγήκαν ἀπὸ τὸ χωριό. Ἡ ἔξοδος τοῦ Δράκου ἐρχόταν στή μνήμη τους ζωντανή, μαυλιστική. Περπατοῦν σιγά με τ' ὄπλο στό χέρι καὶ τήν ψυχὴ στό στόμα. Δὲ νοιάζονται γιὰ τὴ ζωὴ τους. Ὅμοιστηκαν νά τὴν δώσουν γιὰ τὴ Λευτεριά, εἶν' ἔτοιμοι γιὰ τὴν ὑπέριστα θυσία, μὰ δὲν στέργουν νά χαθοῦνε ἀδίκαια.

Περνοῦν ἀπὸ ἕνα ρουμάνι, ὕστερα καταφορίζουν μὰ λαγκαδιὰ καὶ φτάνουν σὲ μιὰ ρεματιά, στὸν κόρφο τοῦ δάσους. Ἐνα βραχῶδες ὑπόζωμα στεφανωμένο με χαμόκλαδα συγκρατεῖ τὴν πράσινη πλημμύρα πού ἀπειλεῖ νά σκεπάσει τὶς καλλιεργημένες πλαγιές καὶ τὰ καμπιά. Τὸ κρυψύγετο εἶναι σὰ σπηλιά, ἕνα φυσικό κοίλωμα στά στήθη τῶν βράχων. Τὸ κρύβει καλά ἡ πλούσια κόμη τοῦ σκίνου πού θρασομανᾷ βυζιανοντας τὸ λιπαρὸ καστανόχρωμα πού οἱ πλημμύρες σώριασαν στὶς πλατιές ρωγμές τῶν βράχων.

—Εἶναι χαμηλό, στενόχωρο, ἀλλὰ σίγουρο.

Τοὺς ἔδειξε ἀκόμη τὴν βροσούλα πὺ κάτω καὶ τὸ περιβόλι φυτεμένο με κουνουπίδια.

—Γεὶ καὶ καλὴν ἀντάμωση. Πρέπει νά γυρίσω νά μὴν ὑποψιαστοῦν, θαρρῶ.

—Στὸ καλλὸ παλικάρι μου... Δὲ μοῦ λές... Ξέρεις τὸ σύνθημα;

—Πῶς! Τρία κτυπήματα με τὴν παλάμη.

—Ἦστερα ἀπὸ λίγη σκέψη ὁ Κύπρος εἶπε:

—Θά βάλομε ἀκόμα τέσσερα. Τὰ πρῶτα δυὸ ἀπανωτά. Τ' ἄλλα ἀριά. Ἔτσι παπᾶ—πάμ—πάμ.

Εἶχε πιά ξημερώσει.

—Κύπρο, εἶπε ὁ Δῆμος, δὲν εἶναι πὺ καλά νά πάμε σ' ἄλλο χωριὸ νά δράσουμε; τί θά κάνουμε σ' αὐτὴ τὴν ποντικότρυπα; Ὁ ἀποκλεισμός μπορεῖ καὶ νά βαστάξει μέρες.

—Σωστά τὰ λές ἀλλά...

Ἐνα σφύριγμα τοὺς διάκοψε. Ὁ Τίμος ἀπὸ τὸ χεῖλος τῆς ρεματιᾶς ἀντίκρου τοὺς φωνάζει:

—Θύελλα στό βουνό.

Καὶ χάνεται.

Ἄτοιο μπουσολώντας σεντουκιάστηκαν μάνι μάνι στή σπηλιά. Γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ ἔφραξαν τὴν εἴσοδο μ' ἕνα κοτρώνι, ὅπως τοὺς ὑπόδειξε ὁ Τίμος. Σοφέλιαζε περίφημα.

Οἱ ρωγμές ἀνάμεσα στοῦ κοτρώνι καὶ στὰ χεῖλη τῆς σπηλιᾶς ἦταν στενές, ὁ ἀγέρας βαρὺς, μὰ ὁ θάνατος παραμόνευε ἀπόξω. Ἀκοῦνε τοὺς στρατιώτες πού περνοῦν καὶ κτενίζουν τὴν περιοχὴ. Μουδιάζουν καὶ τοὺς πονοῦν τὰ μέλη τους καθὼς ἀκινήτου, ὦρες κι ὦρες, πάνω στή γυμνὴ πέτρα, ἀλλόκοτοι φαζίρες τῆς Λευτεριᾶς. Ὅμως ἡ σκέψη τους ἀδέσμευτη πετάει μαζουά: στ' ἀδέλφια πού πολεμοῦν νά διώξουν τὸν τύραννο. Στὰ μπουντρούμα πού δοκιμάζεται τὸ ἀτσάλι τῆς ψυχῆς πού πόθησε τὴ Λευτεριά. Στὸν Ὀλυμπο πού μαστορεῦει τὸ θρόνι τῆς ὁ Ἀρχηγός. Σ' ὅλη τὴ ματωμένη Κύπρον Σ τοὺς τάφους πού στεφάνωνε ἡ Δόξα. Στὸ Γρηγόρη καὶ τοὺς ἄλλους ἦρωες πού σελαγίζουν στὸ πάνθεο τῶν ἀθανάτων. Καὶ γυρίζει θαρραλέα καὶ κάνει τὴ μαλακὴ σάρα τους γρανίτη.

Κάθε τόσο κοιτάζουν τὸ ρολοῖ. Στὸ σκοτάδι τῆς σπηλιᾶς φωσφορίζουν τὰ νούμερα κ' οἱ δείχτες σὰ νᾶναι μέρα. Οἱ ὦρες δὲν κυλοῦν. Βούλιαξαν σ' ἕνα σιχαμένο τέλμα. Ἡ σκέψη τότε μπαίνει σὲ κάτι δρόμους τρυφεροῦς πού διασχίζουν ἀνθισμένα λειβάδια καὶ χάνονται σὲ μακρυνὸς ὄριζοντες.

—Πῶς τὰ θγάξει πέρα ἡ γριά μάνα τώρα πού τὰ χέρια πού τῆς πηγαῖναν τὸ ψωμί, κρατοῦν τὸ πολυβόλο;

—Κι' ἀδελφὴ, τώρα πού οἱ τύραννοι τῆς σκότωσης τὸν ἄντρα;

Γέννησε ἄραγε ἡ Φωτεινὴ; Τί νᾶκανε; Ἄν εἶναι ἀγῶρι θά τὸ θγάλω Λεφτέρη... Ὁχι Λεφτέρη. Διγενὴ καλύτερα.

—Τί νᾶγινε ἡ Πόπη; Μὲ καρτερεῖ ἄραγε ἡ πῆρε κείνο τὸν παλιάνθρωπο τὸν Ἡλία πού τῆς ριχτηκε;

—'Ο Πετρόαχης ἔκλεισε τὰ ἔξι. Πρέπει νὰ πῆγε στοὺς σχολειό. Πάει νὰ γράμματα; 'Αν τὰ παίρνει θὰ τὸ στείλω στὴ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων.

—Καὶ κείνος ὁ ἄβουλος Σταμάτης ἀποφάσισε νὰ μπεῖ στοὺς Χορὸ τῆς Λευτεριάς; 'Η ἀξίωμα τοῦ ἀπαγορεύουν τὸν πόλεμο ἢ θρησκεία κι' ὁ πολιτισμός; Μωρὸ ὁ Χριστὸς δὲν ἔδωκε κοινὰ καθαρισμένα τὸ ζήτημα, νὰ μὴν ὑπάρχουν δούλοι κι' ἐλεύθεροι; Κι' ὁ πολιτισμὸς... τί λογὴς πολιτισμὸς εἶναι ἂν χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους σὲ σκλάβους καὶ ἀφέντες; 'Η Λευτεριά, μωρὸ Σταμάτη, εἶναι τὸ ψηλότερο σκαλί τοῦ πολιτισμοῦ. 'Ἐκεῖ στέκουν ὅλες οἱ ἀξίες κι' οἱ ποιότητες. 'Ο πολιτισμὸς τοῦ δούλου εἶναι μονόδα χωρὶς ἀξία, ὁ σαράφης δὲν δίνει δεκαοἰτσα γιὰ χάση της. 'Ἐτσι ποὺ κάνεις, Σταμάτη μου, σάν νὰ λές: Σφάξε με, ἀγά μου, ν' ἀγιάσω.

—'Η θρησκεία δὲν ἐπιτρέπει τὸν φόνο; Καὶ ποῖς εἶπε κάτι τέτοιο Τζάκ; 'Ἄλλὰ μήπως ἢ θρησκεία ἐπιτρέπει τὴ σκλαβιά; 'Ακουσε Τζάκ; ἂν διεκδικήσεις τίς κλεμμένες ἀρθύλες σου εἶσαι κλέφτης; Μὴν παρανοεῖς τὸν ὄλο τῆς θρησκείας καὶ μὴν καταφεύγεις σὲ δικολαβισμούς. Γιὰ τὴ Λευτεριά σου λέω πὼς ἢ θρησκεία συγχωρεῖ καὶ τὸ φόνο καὶ δὲν τονε λέει φόνο. Κάνω λάθος; 'Ο Μοιζῆς δὲν σκότωσε ἕνα Αἰγύπτιο; Κι' ὁ Θεὸς τὸν ἔκανε Προφήτη. 'Αγριοὶ ἐμεῖς οἱ Κύριοι; Χά—χά—χά! Τόσον καιρὸ εἶμαστε φίλοι, Τζάκ, ποῖαν ἀγριότητα σου δείξαμε; Γελίεσαι Τζάκ. 'Ἐμεῖς ἴμαστε τὰ πιὸ ἡμερὰ ἀρνάνια. Γι' αὐτὸ καὶ μᾶς πεδοῦλῳσαν τόσοι κατακτητὲς καὶ σεῖς μᾶς γοράσατε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. 'Ἄλλ' ἐπὶ τέλους θέλουμε νὰ γίνουμε καὶ μεῖς νοικοκύρηδες στὸ σπίτι μας καὶ νὰ ζήσουμε σάν ἄνθρωποι. 'Ἐμεῖς ἄγριοι; 'Ἐμεῖς, Τζάκ, πολεμοῦμε γιὰ ἕνα ἱερὸ σκοπὸ. Καὶ πολεμοῦμε τίμα. Δὲ βασανίζουμε. Δὲν σκοτώνουμε 'Εγγλεξόπουλα. Δὲ ληστεύουμε. 'Ἐσεῖς γιατί πολεμάτε; Πατοῦμε μήπως τὰ χωμάτ' ας καὶ τὰ σπίτια ας; Τζάκ, μπορεῖς νὰ ἰσχυριστεῖς εἰλικρινὰ πὼς ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο σκοτώνεις δὲν εἶναι δρώμιος; Κοίταξε Τζάκ. 'Όταν πέφτει ἕνας ἀπὸ μᾶς, ἀποκαλύπτεται ἡ οἰκουμένη. 'Όταν πέφτει ἀπὸ σᾶς, κανεὶς δὲν νοιάζεται, σὰ νὰ ψόφησε κανένα σκυλί. 'Αν δὲν ἦσουν 'Αγγλος Τζάκ, θάφτανες τὴν Αὐτοκρατορία σου. Κι' ἂν κάποτε βρῆς τὴ χαμένη ἀνθρωπιά σου πάλι θὰ τὴ φτύξεις....

'Ἐτσι ξεκολλοῦν οἱ βουλιαγμένες ῥόδες τῶν ὤρων ἀπὸ τὸ τέλμα καὶ κυλοῦν. 'Ἐτσι ξεγινιούνται οἱ σουβλιὲς τῆς πείνας....

Βραδυάει. Μὲ ἀργές, ὑπολογισμένες κινήσεις, ξεταπώνουν τὴ σπηλιά τους. 'Ανασαίνουν. 'Ο ἀγέρας καθαρίζει λίγο. 'Αφουγκράζονται. Γαλήνη βασιλεύει παντοῦ. Μιά σιωπὴ ποὺ δὲν ξέρεις τί σου φέρνει στὸ δίσχο της: τὴ ζωὴ γιὰ τὸ θάνατο;

—Τί λές Κύπρο; νὰ βγοῦμε; Ρωτᾷ ὁ Κόκης.

—'Ας δοκιμάσουμε.

'Ο Νίκος, ψυχογιὸς τῆς ομάδας, ἀναμερίζει τὰ κλαδιὰ τοῦ σκίνου. 'Ἐχει μάτι πάνθηρα καὶ στὶς νυχτερινὲς ἐπιχειρήσεις πάντα προπορεύεται. 'Όποτερα βγαίνουν κι' ἄλλοι, μὲ αὐτόματα καὶ χειροβομβίδες, ἔτοιμοι γιὰ κάθε τί. 'Όχι, ὁ ἐχθρὸς δὲν ἔστησε ἐκεῖ κοντὰ ἐνέδρα. Πᾶνε στὴ βρυσούλα, πέντε βήματα πιὸ κάτω καὶ ξεδιψοῦν. Γεμίζουν ἀκόμη τὰ παγοῦρια τους. Σιγὰ σιγὰ λαγαρίζουν τὰ πλεμόνια ἀπὸ τὸν κλειστὸ ἀγέρα. Εἶναι καλὰ ντυμένοι. 'Ἐξάλλου ἀνθοβολοῦν ἀπὸ νεάτα καὶ ζωὴ. Δὲ φοβοῦνται τὸ κρύο. Περνοῦν ὅλη σχεδὸν τὴν νύχτα στὸ ὑπαιθρο. 'Η γαλήνη τοὺς βάξει σὲ πειρασμό. Δὲ δοκιμάζουν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν κλοιό; 'Όχι, ὄχι θάτανε ἴσως πολὺ ριψοκίνδυνο. Καλύτερα νὰ περιμένουν.

Τὴν τρίτῃ μέρα πῆραν μὴ λαχτάρα! 'Ἦταν κοντὰ μεσημέρι. Στὴ ρεματιά ἀκούονται βήματα. 'Όστερα λαλιὰ ἐλληνικὴ. 'Α! πὼς κτυπᾷ ἡ καρδιά τους. Θὰ λύθηκε ὁ μπλόκος κι' ὁ Τίμος θὰ φέρονε νέα καὶ ψωμί. 'Αν δὲν εἶναι ὁ Τίμος θάναι ἡ Νίκη, ἢ μάνη 'Ἐλλάδα. Θὰ προφασίστηκαν ἴσως πὼς θὰ ποτίσουν τὰ κουνουπίδια καὶ ξεγέλασαν τοὺς 'Εγγλέζους. Πὼς θάθελαν νὰ χυθοῦν ἔξω! 'Ἄλλὰ στὰ χρησφύγετα ὑπάρχει πρωτόκολλο κι' οἱ διατάξεις του τηροῦνται ἀπαράβατα. Περιμένουν τὸ σύνθημα. 'Ἐνα κορμὴ χράζει, μὴ πέτρα κυλά. Γιατὶ κυλά ἡ πέτρα; Τὸ μονοπάτι ἦταν τόσο καθαρό! 'Ἄλλὰ τὰ βήματα σιμώνουν. 'Ακούονται τρία κτυπήματα μὲ τὸ χέρι. Πὼς ἀναγαλιάζουν οἱ ἀντάρτες. Περιμένουν τώρα τὴν συμφωνημένην συνέχεια. Καὶ συνέχεια δὲν ὑπάρχει. Μονάχα ξανακούονται τὰ τρία κτυπήματα. Τί σημαίνει; Ν' ἀπαντήσουν; Νὰ λουφάξουν; 'Η μοῖρα τους εἶναι στὴν κόψη τοῦ ξυραφιοῦ.

—Δὲν θάναι ὁ Τίμος, λέει σιγαλὰ στ' ἀπτὶ τοῦ Κύπρου ὁ Δῆμος.

—Ναὶ δὲν εἶναι.

—Νᾶναι ἢ 'Ἐλλάδα; 'Η Νίκη; 'Ο Φιλῆς;

—'Αν ὁ Τίμος ἔστειλε κανένα γιατί δὲν τοῦ εἶπε τὸ σύνθημα;

—Τι συμπεραίνεις;

—Κάποιος προδότης στην ύπηρεσία του έχθρου. Βρήκαν τὰ ἔχνη μας. Ἐτοιμαστέιτε νὰ πεθάνουμε σὺν παλικάρια.

—Ἐίμαστε ἔτοιμοι.

Ψάβουν τὶς λαβὲς τῶν ὅπλων κι ὁ Νίκος σιγομουμουρίζει:

...Θεῖα εἶν' ἡ δάφνη, μὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Ἄλλὰ σὲ λίγο τὰ χτυπήματα ἀκούονται πῶς κάτω, στὸ συγκρότημα τῶν βράχων τῆς θρυσούλας. Ἐνα βουθὸ γέλιο ἰλάρωσε τὶς καρδιὲς καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἀγωνιστῶν.

—Στὰ κουτουροῦ ψάχνουν... λέει ὁ Κόκη.

—Δὲν θ' ἀνακαλύψουμε τοῦτο τὸ τέρας, τὸν προδότη; Θὰ πῶ τὸ αἷμα του λέει ὁ Νίκος πού ἔχει τὴν ἀψα τῶν δεκαοκτῶ χρόνων.

—Κι' ἂν μολιαστεῖς; Τὸν πείραξε ὁ Κόκη.

—Μὴ σὲ νοιάζει Κόκη. Θὰ θρωμάει τόσο τὸ αἷμα τοῦ Γιούδα πὺν εὐτὺς θὰ ξεράσει ὁ Νίκος. Κι' εὐχομαι νὰ μὴ ἔχει φάει πρωτύτερα δώδεκα ἀγὰ τηγανιτὰ καὶ νὰ μὴν εἶμαι παρών... συνέχισε ὁ Κύπρος.

Τὸ ζαγάρι ἀπόξω γύρισε πάλι κατὰ τὴ σπηλιὰ καὶ ξαναχτύπησε παλαμάκια. Ὁ Νίκος δὲ βάσταξε τοῦστειλε μιά διπλὴ μούντζα.

—Νά... Γιούδα...τέρας... ἄτιμε...

Τὴ νύχτα ξετάπωσαν τὸ κρησφύγετο καὶ βγήκαν ὡς τὰ χεῖλη τῆς σπηλιάς. Δὲν πῆγαν μακριὰ. Φοβόνταν καμιά ἐνέδρα. Ὅχι πὺς τοὺς τρώμαζε ὁ θάνατος. Κεῖνο τὸν εἶχαν πάντα στὸ πλευρό τους, ἀχώριστο φίλο. Ἰσχυιὸς τοὺς ἔγινε καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ μέρα—νύχτα, σ' ὅλα τους τὰ βήματα. Ἦθελαν ὅμως νὰ πουλήσουν ἀκριβὰ τὸ τὸμάρκι τους. Αὐτὸ μόνο.

Ἡ τέταρτη μέρα πέρασε σὲ μιὰ βαριά, κουραστικὴ ἀναμονή. Καμμιὰ παρουσία ζωῆς. Ἡ ρεματιά λὲς κι ἦταν ἕνα ἐγκαταλειμμένο κοιμητήρι.

Τὸ σούρουπο βγήκαν. Πῆγαν ὡς τὴν θρυσούλα. Ἐκατσαν ἔξω ὄρες. Μάσησαν ἀπὸ κανένα τρυφερὸ κουνουπιδοφύλλο νὰ ξεβρωμίση τὸ στόμα τους κι ἔφτυσαν τὸ ἄχερο. Ὁ γιῶννης μοιρολογοῦσε τὸ πεθαμένο φεγγάρι.

—Δὲν μπορῶ ν' ἀκούω τοῦτο τὸ πουλί, λέει ὁ Δήμος.

—Γιατί;

—Θαροῶ πὺς εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου καὶ κλαίει τ' ἀδικοσκοτωμένα παιδιὰ τῆς.

—Καὶ ἐγὼ σοῦ λέω πὺς ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου δὲν κλαίει. Καμαρῶνει! Τοῦ εἶπε ὁ Κύπρος περήφανα.

Πέρασαν μιὰ δδομάδα στυγνῆς δοκιμασίας, μέσα σὲ ἀγωνία καὶ πείνα, ἀπλυσία καὶ μπόχα, ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὸν κόσμο, Ροβινσῶνες σὲ μιὰ ἔρημη ἀκτὴ πὺν τὰ κῦματα γυρεῖσαν νὰ τοὺς πνίξουν. Νῶε πὺν ἡ καταγίδα τοῦ πολέμου τοὺς ἔρριξε κεῖ, περιμένοντας τὸ περιστέρι μὲ τὸ φαιδρὸ φύλλο.

Ἀπὸ τὶς χαραμάδες τῆς μπασιάς τὸ γαλῖο πρωῖνὸ φῶς κρηφοκοίταζε στὸ σκοτεινὸ θάλαμο σὺν κατάσκοπος. Πιὸ πέρα στὶς μυρτιὲς τῆς ρεματιάς μιὰ τσίχλα χαϊρέτησε τὴ μέρα μ' ἕνα καταροάκτη τοῖλιες.

—Ἐημέρωσε. Ἀκοῦτε τὸ ἐγεροτήριο παιδιὰ; Μουρομούρισε ὁ Κύπρος.

—Τὸ ἀρχοντικό μας δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐγεροθούμε, λέει ὁ Δήμος.

—Ἐλπίζω νὰ βαρᾶ γιὰ τελευταῖα φορὰ ὁ σαλπικιτής, ἂν γοῦμε... Ἐχω μιὰ πείνα....

—Θὰ φᾶς εἰκοσιτέσσερα ἀγὰ, φαντάζομαι, τὸν πείραξε ὁ Κύπρος.

—Κουράγιο ἀδελφι. Περάσαμε χειρότερες μέρες...

—Ὅτι καὶ νὰ πεις ἡ πείνα εἶναι μεγάλο βάσανο... Ἐνας Βρωῶνης πὺν σουβλίξει τὸ στομάχι.... λέει ὁ Κόκη.

—Τὰ λυταρωμένα σκυλιὰ, τόνισε ὁ Κύπρος, πὺν δὲν ἀγαποῦσε τὶς κουβέντες πὺν διαβρώνουν τὸ ἥθικὸ, εἶναι πάντα χορτάτα. Τ' ἀφεντικὸ βλέπει νοιάζεται γιὰ τὰ σκυλιὰ του. Ἐμεῖς πρέπει νὰ σινηθίσουμε στὴν τραχιὰ ζωὴ τοῦ λύκου.

Ὁ Νίκος ἀναμερίζει μὲ χίλιες προφυλάξεις τὰ κλαδιὰ τοῦ σκίνου πὺν σὺν ἔμπλέχτα, πλούσια μαλιὰ σὲ γυναικεὸ κεφάλι, σκεπάζουν τὸ στόμα τῆς σπηλιάς. Προβάλλει τὸ κεφάλι, κεραία τοῦ σάλιαγκα πὺν βγαίνει ἀπ' τὸ καθούκι, κι' ἐρευνᾶ τὴ ρεματιά. Τίποτα τὸ ὑποπτο. Τίποτα τὸ βέβαιο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ μαγευτικοῦ πρωῖνοῦ. Οἱ ἀχτίδες μαζεῦν σὲ τριανταφυλένια μαντηλιάκια τὰ διαμάντια τῆς δροσιάς πὺν κῦλησαν ἀπ' τὸ γιορτάνι τῆς αὐγῆς στὰ χαμόκλαδα, τὴν τρυφερὴ χλόη καὶ τὰ ρεῖμα. Ἡ τσίχλα κατανοῖ τὴ ρεματιά μὲ τὴ δροσερὴ διάνα τῆς κι ὁ κότσυφας σοβαρὸς, ἀξιοπρεπῆς στεγνώνει τὸ ρᾶσο του στὸν ἦλο.

Ὁ σάλαγος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς σὲ λίγο φωτίζει τὸ χρυσφύγετο. Κάποιος ὑλότομος δουλεύει πρὸ πάνω στὸ δάσος κι οἱ τσεκουριὲς μαστιγώνουν τὸν ἀγέρα. Κάποιος βοσκὸς σαλαγᾶ τὰ πρόβατα πρὸ κάτω κι ὁ ξευγολάτης παρακινεῖ κραυγαλέα τὰ βώδια του.

Θὰ λύθηκε ὁ μπλόκος, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Βγαίνουν κι οἱ τέσσερεις. Βρέχουν τὰ μάτια καὶ τὴ χεῖλη μὲ τὸ νερὸ τῆς βροσοῦλας. Βρίσκουν ἕνα κεφάλαιον ζουνουπιδιοῦ καὶ τὸ ροκανίζουν... Τσιμπολογοῦν ζούμαρα καὶ μυσιλλοὺς. Κάθονται λίγο στὸ ἴλιον καὶ λαστιχάρουν τὰ μουνδιασμένα κορμιά καὶ καταστρώνουν σχέδια.

Ξαφνικὰ προβάλλει στὸ χεῖλος τῆς ρεματιάς ἡ Νίκη μ' ἕνα καλαθὶ περασμένο στὸ χέρι. Φάνταξε σὰν ἄγγελος καθὼς ἔλαμψε τὸ ὠραῖο λευκὸ τῆς πρόσωπο στὶς ξανθὲς ἀχτίδες. Κατεβαίνει τὴν πλαγιά. Μὲ πόση συγκίνηση τὴν ὑποδέχονται!

—Καλῶς τὴν. Τὶ νέα;

—Φάτε καὶ σᾶς τὰ λέω...

Τοὺς εἶχε πάει ἕνα ζεστὸ ψωμί, μὰ ἐλιόπιττα, χαλλούμι, πατάτες τηγανιτές, Ἔφραγαν τὴν ἀκουσαν τὰ νέα.

Πάλι ξαφροίσματα. Πιάσανε τὸν Τίμο, τὸ Φιλὴ καὶ πέντε ἄλλους. Εἶχανε τὰ ὄνοματα σὲ μιὰ λίστα.

Ἔστερα τοῦ δίνει ἕνα σημείωμα κι ὁ Κύπρος ἀπὸ τὴ χαρὰ του ἀναπηδᾷ.

—Ποῖς τόφερε;

—Κάποιος ἀστυνομικὸς... Τὸν παίρνεις γιὰ Ἐγγλέζο.

—Πῶς τὰ κατάφερε;

—Τὰ κατάφερε.

Τὸ σημείωμα ἔγραφε:

Τέκνον Τιμόθεε,

Ὁ φύλακας τῶν χωραφιῶν ἔστειλε τὴ λίστα τῶν ἐργατῶν. Χασάπηδες θὰ σᾶς ἐπισκεφθοῦν γιὰ σφαγάρια.

E. K.

—Δαιπὸν ξέρομε τόρα τὸ μάστρο μας....

Τὴ νύχτα ἡ Ἑλλάδα τοὺς ἔσφιξε στὴν ἀγκάλη τῆς καὶ δάκρυσε ἀπὸ χαρὰ πὸ τοὺς θωροῦσε σῶους. Καὶ στὶς δεκατισμένες ὁμάδες πὸ μίλησε ὁ Κύπρος εἶπε:

—Ἡ Κόρινθος γκρεμίστηκε πολλὲς φορὲς ἀπὸ σεισμὸ μὰ πάντα μιὰ νέα πόλη κτίζεται, πάντα ὑπάρχει μιὰ Κόρινθος.

Τὴν ἄλλη νύχτα κτύπησε ἡ καμπάνα. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ μαζεύτηκαν στὴν πλατεία. Κάποιος μίλησε μὲ τὸν τηλεβόα ἐν μέρους τοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ پاῖνεψε ὅλους γιὰ τὴ στάση πὸ κράτησαν, τοὺς ἔδωσε θάρρος κι ὑπόσχεση πὸς ὁ ἔχθρος θὰ πληρώσει γιὰ τὰ ἐγκλήματά του. Καὶ θ' ἀνατεῖλει σύντομα ἡ Λευτεριά στὸ πολῦπαθον γησί.....

Τὴ στιγμή πὸ διαλυόταν τὸ πλῆθος ἕνα στέλεχος σημόνει τὸν ἀγροφύλακα καὶ τοῦ λέει:

—Σὲ θέλει μιὰ στιγμή ὁ τομεάρχης.

—Ἄν δοκιμάσω νὰ τὸ σκάσω, σκέφτηκε, δὲν θὰ τὰ καταφέρω κι εἶναι σὰ νὰ μολογῶ τὴν ἐνοχὴ μου.

Ἔμεινε. Ἡ καρδιά του ἔτρεμε σὰ φύλλον καρυδιάς. Τὸν πῆγαν ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τοῦ εἶπαν τὴν κατηγορία. Βέβαια δὲν παραδέχτηκε.

—Εἶμαι θετικὰ πληροφορημένος. Γιὰ τὸν προδότη δὲν ὑπάρχει χάση. Ὁ Νίκος τὸν καθάρισε μὲ τὸ πιστόλι.

Σὲ δεκαπέντε μέρες ὁ Κύπρος ἔκτισε τὴ νέα Κόρινθο. Κι ἦταν γερὰ θεμελιωμένη στὸ βράχο τῆς πίστης γιὰ τὸ δίκιο τοῦ ἀγῶνα. Πάνω στὸ μίσος πὸ σώριασαν στὶς ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων οἱ κατακτητὲς μὲ τὴν κτηνώδη βία τους. Ἄν ἡ Λευτεριά κατεῦθνε τὸ ἀγῶνα, σudaύλιζε τὴ φλόγα του ἡ κρυμμένη ἀγανάκτηση γιὰ τὴν ἀδικη, βάρβαρη μεταχείριση.

Ἡ φάλαγγα πύκνωσε. Ἐφτιαξαν κρησφύγετα σὲ σπίτια καὶ γύρω στὸ χωριὸ. Ἐφτιαξαν μπόμπες καὶ νάρκες. Ἐξασκήθηκαν στὸ χειρισμὸ τῶν ὄπλων. Ἐνας πολεμικὸς ὀργασμὸς σεγόνταρε τὸ ἀγωνιστικὸ μένος.

Τὸ βασικὸ κρησφύγετο ἦταν στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Σωστὴ κάμαρη, πέντε πόδια ψηλὸ καὶ τόσο εὐρύχωρο πὸν μποροῦσαν νὰ ξαπλώσουν ἄνετα ἔξει κι ὀχτὸ ἄτομα. Κουβάλλαν ἐκεῖ κουβέρτες, κοστέρες, παξιμάδια κι ἄλλα πολλὰ. Σὲ μιὰ γωνιά ἦταν μπόμπες καὶ χειροβομβίδες σχεδὸν ἔτοιμες γιὰ χρῆση. Σὲ ἄλλη γωνιά τὰ ὄπλα. Ἄπὸ τὸ χωριὸ πέντε λεπτὰ δρόμος ἦταν. Κάθε νύχτα τοὺς πηγαῖναν ἀπὸ τὸ χωριὸ φαί.

Τὸ σπουδαῖο εἶναι ποῦ εἶχε δυὸ ἐξόδους. Ἡ μιὰ ἐβγαξε στὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ κι ἦταν τόσο καλὰ προφυλαγμένη ποῦ μονάχα ὁ Θεὸς κι ὁ δαίμονας μοροῦσαν νὰ τὴν ἀνακαλύψουν. Ἀτέλειωτες συστάδες μυριπῆδες καὶ ροδοδάφνες ἐκρυβαν τὴν εἴσοδο καὶ κάλυπταν σὲ ἀρκετὸ μάρκος τὶς κινήσεις τῶν ἀνταρτῶν. Ἡ ἄλλη ἐβγαξε στὴν κουράλα μιᾶς ἐλιᾶς περιτειχιομένης ἀπὸ βάτους καὶ σάνους. Μιὰ μεγάλη ἀξία τοῦ κρησφύγετο εἶναι πὼς ἀπείχε μόνο διακόσια πάνω—κάτω μέτρα ἀπὸ τὸν κύριο δρόμο ποῦ ἀνηφόριζε φιδωτὰ πρὸς τὸ χωριό. Τὸ ἔδαφος ἦταν ἀνώμαλο, ὄλο γήλοφος καὶ πτυχώσεις, σκεπασμένο μὲ χαρουπιές κι ἐλιές, τέλεια ταμπούρια γιὰ μιὰ ἐπίθεση.

Στὴ ρηματιά, μὲ τὴ σπηλιὰ κρησφύγετο, πήγαιναν μονάχα γιὰ τὴν ἐξάσκησι τῶν νέων στελεχῶν στὸ χειρισμὸ τῶν ὄπλων.

Μιὰ νύχτα τοῦ Δεκέμβρη δυὸ καμόνια μὲ στρατιώτες κάνουν τὴν καθιερωμένη περιπολία. Ὁ ἄνεμος φυσᾷ μανιασμένος. Θύελλα σωστή. Σ' ἓνα δυὸ σημεῖα τοῦ δρόμου βῆσαν κλαδιὰ πούκοψε ὁ ἄνεμος ἀπὸ τὰ δέντρα. Τὶ φυσικώτερο νὰ κοπεῖ ἓνας χοντρός κλώνος χαρουπιᾶς καὶ νὰ φράξει τὸ δρόμο; Οἱ στρατιώτες βλαστημώντας πηδοῦν ἀπ' τὰ καμόνια καὶ παραμερίζουν τὸν κλώνο. Ξαφνικὰ τὸ πολυβόλο καὶ τ' αὐτόματα ξερονοῦν μιὰ κόλαση φωτιάς. Οἱ στρατιώτες ἄλλοι πέφτουν γιὰ νὰ μὴ δίνουν στόχο, ἄλλοι πέφτουν γιὰ νὰ μὴ σηκωθοῦν πὰ κι ἄλλοι πηδοῦν στὰ καμόνια ν' ἀρπάξουν τὰ ὄπλα. Οἱ μπτόμπες ὅμως συμπληρώνουν τὴν καταστροφή. Στρατελέκια λὲς πέφτουν καὶ τὸν κρότο τῶν ἐκρήξεων ἀκολουθοῦν σπαρακτικές κραυγὲς κτυπημένων. Ὅλα γίνονται σ' ἓνα λεπτὸ. Σὲ μιὰ ριπὴ θύελλας. Σ' ἓνα σφύριγμα τοῦ ἀρχηγοῦ σταματᾷ ἡ ἐπίθεση. Ὅσοι ἀπόμειναν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς δοκιμάζουν ν' ἀντεπιτεθοῦν μὰ οἱ ἀντάρτες χάνονται μὲς τὴ νύχτα πίσω ἀπὸ τὶς ἀσπίδες τῶν ἐλιῶν καὶ τῶν χαρουπιῶν. Ὅχτῶ φτωχοὶ στρατιώτες ἔχασαν τὴ ζωὴ τους κείνη τὴ νύχτα μόνο, σὲ κείνον τὸν τόπο μόνο, γιὰ νὰ συνεχίσει νὰ πατᾷ στὴν Κύπρο τὸ βρώμικο πόδι τῆς ἡ Αὐτοκρατορίας.

Σὲ λίγη ὥρα φτάνει στρατὸς πολὺς, ἀποκλείουν τὸ Κ. καὶ τὰ περὶχωρα ἴσως παγιδεύσουν τοὺς ἀντάρτες. Μὰ κείνοι γίνανε κενὸς καὶ χάθηκαν. Ἄνοιξε ἡ γῆς καὶ τοὺς κατάπιε. Ἔτσι τὸ ντροπιασμένο λιοντάρι ἔδειξε τὴ λύσσα του στοὺς ἄοπλους χωριάτες. Τὴν ἴδια νύχτα πλάκωσαν τὸ χωριὸ στίφη δόλαμερα στρατιώτες κι ἐπικουρικοί. Ἔσπαζαν πόρτες, τρομοκρατοῦσαν γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ γράπωναν τοὺς ἀντρες, ἀπ' τὰ κρεβάτια πολλὲς φορὲς. Τοὺς μάζεψαν στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου κι ἔβαλαν σ' ἐνέργεια τὰ μεγάλα μέσα. Τὰ βασανιστήρια. Σκληρὰ κι ἀπάνθρωπα, βάρβαρα κι ἀνήλεα.

Ἐβλο ἀλύπητο. Ἐδῶ βλέπεις ἓνα μὲ κομμένο χέρι, ἐκεῖ ἄλλο μὲ σπασμένα παῖδια, παρῆκει ἄλλος μὲ ματωμένο κεφάλι, ἄλλος μὲ πριομένο μάτι μὲ πεσμένα δόντια, μὲ στραμπουλισμένο πόδι. Κάποιος ἔγινε κηλίτης ἀπ' τὴν κλωτσιὰ ποῦφραγε στ' ἀχαμνὰ, ἄλλος μισοπάλαβος ἀπ' τὴν τρομὰρα τοῦ ξύλου.

Ἐδῶ δυὸ στρατιώτες βάζουν ἓνα χωριάτη νὰ τρέχει μὲ τεντωμένα ψηλὰ τὰ χέρια κρατώντας δυὸ βαριά λιθάρια. Σὰν κατεβάσει λίγο τὰ χέρια ἢ ἐλαττώσει τὴν ταχύτητα, τὸν κτυποῦν μὲ τὸ κοντάκι. Τρέχει λοιπὸν ὥσπου νὰ πέσει λιπόθυμος ἀπ' τὸ ξύλο καὶ τὴν ἐξάντληση. Οἱ στρατιώτες σκάζουν στὰ γέλια τὸν κλωτσούνε πέρα καὶ τραβοῦν ἄλλο χωριάτη νὰ πάρει τὴν θέση του.

Πλὸ κάτω ἄλλοι στρατιώτες βουτοῦν τὸ κεφάλι ἐνὸς νέου σ' ἓνα μπάνιο γεμάτο νερὸ καὶ τὸ κρατοῦν ὥσπου ὁ νέος νὰ νοιώσει τὴ φρίκη τοῦ πνιμοῦ. Ὅταν ἀρχίσει νὰ σπαρατᾷ τὸν εἶχουν πλὰ ἐξουθενωμένο ἀπὸ τὴ φρίκη καὶ συνεχίζουν μὲ ἄλλο νέο.

Ἐναν ψηλὸ κροδόνυαμο, ποῦ τοὺς μπῆκε στὸ μάτι, τὸ γυμνώνουν, τὸ βάζουν ν' ἀκοιμηθεῖ τὸ στήθος σ' ἓνα ρολὸ ἀγκασθῶτὸ σύρμα καὶ τὸν κτυποῦν στὴ ράχη.

—Ποῦ εἶναι τὸ κρησφύγετο; Ποῦ εἶναι τὰ ὄπλα; Ποῦ εἶναι οἱ τρομοκράτες;

Τσομουδιά οἱ χωρικοί. Τσομουδιά; Ἐνας λόγος εἶν' αὐτὸς.

Βογγοῖσαν οἱ καημένοι, σπάραξαν ἀπὸ τὸν πόνο, ἔσφιγγαν ὅμως τὰ δόντια μὲ πείσμα, ὄχι, προτιμοῦσαν τὸ θάνατο ἀπὸ τὴν ἀτίμωση.

Κάποιους τοὺς φορτώσανε σὰ ζωντανὰ σ' ἓνα καμόνιο καὶ τοὺς κουβάλησαν στὴν πόλη. Τὶ τράβηξαν οἱ καημένοι σ' ἀνακριτήρια εἶναι ἀπερίγραπτο.

(—Δάντη, σὺ ποῦ εἶσαι μεγάλος ποιητὴς, ἂν εἶχες δεῖ τὰ τρομερὰ τοῦτα βάσανα τὶ θάκανες;

—Θ' ἄλλαξα τὴν ἐπιγραφή «Κόλαση» στὸ πρῶτο μέρος τῆς Θείας Κωμωδίας. Θάγραφα «Ὁμορφίτα» Ἡ «Ἀγγλικὰ Ἀνακριτήρια στὴν Κύπρο» Ἡ «Ἀγγλικὰ ἀντίποινα στὴν Κύπρο»...)

—Ποῦ εἶναι τὰ ὄπλα; ποῦ εἶναι τὸ κρησφύγετο; ποῦ κρύβονται οἱ «τρομοκράτες»;

Ήστε μας και θὰ σὰς ἀφήσουμε ἤσυχους. Θὰ σὰς φορτώσουμε λεφτά.

Τὰ ἴδια τσαμπουνοῦσαν καὶ στίς γυναῖκες στο χωριό σὺν ἔκαναν ἔρευνα. Κι ἡ Νίκη δὲ βάσταξε.

—Μετὰ χαρᾶς μου νὰ σὰς πῶ: "Ὀπλα εἶναι ἡ ψυχὴ μας. Κρησφύγετο ἡ καρδιά μας. Τρομοκράτες δὺμος εἰστε σεῖς!

Μ' ἄλη τῆ λύσσα του τὸ πληγωμένο λιοντάρι δὲν μπόρεσε νὰ δαμάσει τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴ. Ἐλυσε τὸν ἀποκλεισμό. Ἀπόλυσε τοὺς δμηρους.

Ἡ Νίκη ἔδωσε εἶδηση στοὺς ἀντάρτες καὶ βγήκαν ἀπὸ τὸ κρησφύγετο. Πῶς ἔκαναν οἱ φίλοι θταν τοὺς εἶδαν στο χωριό. Τὶ ἀγκαλιάσματα, τί φιλιὰ!

Τὸ χωριό ἦταν χάλια μὲ τίς ζημιές τῶν ἐπικουρικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν, τὴ φτώχεια, τὴν πείνα καὶ τὴν ἐξαθλίωση. Κρατοῦσε ὅμως ψηλά τὸ μέτωπο γιατί κέρδιζε τὴ μάχη τῆς τιμῆς.

—Δὲ λυγίσαμε, καμάρωναν σιωπηλά.

Στὴν πίεση τοῦ ἐχθροῦ κρύφανε τὰ μυστικὰ τους στο κρησφύγετο τῆς καρδιάς καὶ τὰ φυλάξανε μ' αἷμα καὶ δάκρυα. Ἀλλὰ τί σημασία ἔχουν οἱ θυσίες γιὰ τὴ Λευτεριά; Δέχτηκαν τοὺς ἀντάρτες μ' ἀγκαλιάσματα καὶ φιλιὰ, μοιράστηκαν μαζὶ τους τὸ λιγοστὸ ψωμί καὶ μελετοῦσαν πότε καὶ πῶς νὰ ξανακτυπήσουν τὸ γερασμένο, ἀναμικτὸ λιοντάρι τῆς Αὐτοκρατορίας. "Ἄντρες καὶ γυναῖκες, παιδιά καὶ μεσόκοποι, ὄνειρεύονταν νὰ μποῦν στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ ἀγῶνα νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴ Λευτεριά. Ἐτσι πύκνωναν οἱ φάλαγγες καὶ ἀναπνεύσαν ἀπ' τ' ἄγια χρώματα τῆς Κύπρου Ἱερολοχίτες. Ἐτσι φούντωνε ὁ ἀγῶνας ποὺ ἡ λάμψη του καταύγασε ἄλη τὴ γῆ.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΙΡΑΝΘΗΣ

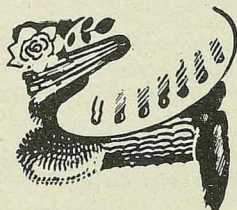
ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

Δυστυχῶς οἱ ἐλπίδες
οὔτε νὰ ζήσουμε μᾶς βοηθοῦν
οὔτε νὰ πεθάνουμε.

Θὰ λύαμε πολλὰ προβλήματα
ἂν βραχύναμε τὴ σκέψη μας,
ἂν μεγαλώναμε τὸ κορμί μας.

Προσπαθήσαμε νὰ προσαρμοστοῦμε
καὶ δὲν προσαρμοστήκαμε,
προσπαθήσαμε νὰ πιστέψουμε
καὶ δὲν πιστέψαμε.

ΝΤΙΝΑ ΠΑΓΙΑΣΗ



ΠΑΣΤΕΡΝΑΚ

«Δὲν μπορῶ νὰ συλλογιστῶ τὴ μοῖρα μου ξεχωριστὰ ἀπὸ τὴ μοῖρα τῆς Ρωσίας» — αὐτὴ εἶταν ἡ ἀπάντησις τοῦ Παστερνάκ στὸ ὄσλο πού κίνησε τὸ Βραβεῖο Νόμπελ γὰ τὴ Λογοτεχνία τὸ 1958. Τώρα πού ὁ ποιητῆς δὲν ἔχει πιά — γιὰ ν' ἀκούει πὼς «πρόδοσε τὴ Σοβιετικὴ πατρίδα» ἀπὸ τοὺς Ρώσους, καὶ πὼς «προτοῦ νὰ εἶναι κανένας Ρώσος εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἄνθρωπος» ἀπὸ τοὺς Δυτικούς — τ' ἠραϊότερό του μνημόσυνο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπ' αὐτὴ τὴν πολὺ βαθιὰ ἀνθρώπινη φράσις του.

Τὸ βιβλίον πού συζητήθηκε ὅσο κανένα στὴν ἐποχὴ μας, ὁ «Δόκτωρ Ζιβαγκό», δὲν εἶναι βιβλίον παρακμῆς. Εἶναι τὸ ἔργο ἐνὸς ποιητῆ πού δέχτηκε τὴ μοῖρα του, πού ἀνάσαινε δίχως νὰ πνίγει τὸν ἀσφυκτικὸ ἀέρα τῶν καρῶν του, καὶ ἔζησε δίχως ν' ἀπαρνηθεῖ τὴ χώρα του καὶ τὸ λαὸ του. Γιατὶ ἡ ἐλευθερία, ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία εἶναι μέσα μας, καὶ σήμερα πότερο ἴσως ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ ἡ Σοκκρατικὴ ἰδέα δικαίωται. Ἔργα παρακμῆς μπορεῖ νὰ εἶναι τὰ ἔργα πού γράφονται κατὰ παραγγελίαν, ὄχι ὁ «Δόκτωρ Ζιβαγκό». Μάταιος κόπος ὅμως νὰ θέλουν τὸν ποιητὴ οἱ Δυτικοὶ στὸ δικὸ τους στρατόπεδο καὶ οἱ Σοβιετικοὶ στὸ δικὸ τους. Ὁ Παστερνάκ δὲν μπορεῖ ν' ἀνήκει σὲ στρατόπεδα· ἀνήκει στὸν ἑαυτὸ του· εἶναι Ποιητῆς — πού πῶ πλατιά σημαίνει «πνεῦμα λεύτερο» — καὶ εἶναι Ρώσος.

Ὁ Βόρης Λεονίδοβιτς Παστερνάκ γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε σ' ἓνα πολὺ πνευματικὸ περιβάλλον. Σπούδασε Μουσικὴ καὶ Φιλοσοφία, συμπλήρωσε τὶς σπουδὲς του στὴ Γερμανία· ἔτσι καλλιέργησε ὅσο λίγα τὸ ταλέντο του καὶ κατόρθωσε νὰ κατακτήσει μουσικὰ τὸ γλωσσικὸ του ὄργανο — γιὰτὶ σὲ κάθε ἐποχὴ καὶ σὲ κάθε χώρα ἡ γλῶσσα εἶναι ἀδιάσπαστα δεμένη μετὰ τὴ μουσικὴ, εἶναι ἡ ἴδια μουσικὸ στοιχεῖο καὶ ἀπευθύνεται πρῶτα ἀπ' ὅλα σ' αὐτὴ.

Τὸ 1912 πρωτοπαρουσιάστηκε στὰ Ρωσικὰ γράμματα μετὰ ἄλλους νέους πού ἀνῆκαν στὸ κίνημα τοῦ «φουτουρισμοῦ», πού εἶχε σὰ σύνθημα γὰ τὴν ποίησι τὴν ἀνεξαρτησία τῆς λέξης. Γρήγορα ὅμως τράβηξε μόνος του τὸ δικὸ του δρόμο. Κ' ἐνῶ ἄλλοι σύγχρονοὶ του Ρώσοι ποιητῆς ἔφταναν ὡς τὴν ἀποσύνθεση τῆς γλώσσας, κνηγώντας τ' ἀκουστικὰ τους καπρίτσια, ὁ Παστερνάκ μετὰ στέρεες μουσικὰς δόσεις ἔφτανε σὲ ἡχητικὰ εὐρήματα ὀλίγετα μουσικὰ μὰ καὶ ὀλίγετα λογικὰ, πού θυμίζουν κάποτε τὴν καταπληκτικὴν τέχνη ἐνὸς Πούσκιη. Ἔτσι, ἐνῶ στὴν αὐτοβιογραφία του ὁμολογεῖ μετὰ τόση συγκίνηση πὼς ὁ Μαγιακόφσκυ ἀντιπροσωπεύει τὸν πνευματικὸ του ὁρίζοντα, θὰ τονίσει πὼς πότερο ἀπὸ κάθετι στὸν κόσμον ἔχει ἀγαπήσει τὴ μουσικὴ, καὶ σ' αὐτὴν πῶ πολλὸ τὸν Σκριάμπιν, τὸ δάσκαλό του.

Τὸ μουσικὸ τῆς ποίησις τοῦ Παστερνάκ, πῶ πολλὸ ἴσως καὶ ἀπὸ τὴ μουσικὴ κατάκτησι τῆς γλώσσας, εἶναι ἡ δύναμις πού ἔχει ἡ ζωὴ καθὼς περνάει μέσα στὰ ποιήματά του. Δὲν ἔχει μῆτε μὴτε σιγμὴ ἀκνήσις στὴν ποίησι αὐτὴ — γιὰτὶ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ εἶναι σὲ ἀέναη κίνηση, ἓνας ἀδιάκοπος ἀνασχηματισμός.

Τὸ ποίημα ΝΑΥΤΙΚΗ ἈΝΤΑΡΣΙΑ εἶναι ἀπὸ τὸ ἔργο του «Ἔτος ἐνιακόσια πέντε», γραμμένο τὸ 1927. Γιὰ θέμα του ἔχει ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια τῆς ἐπανάστασις τοῦ 1905, τὴν ἀνταρσία τοῦ πολεμικοῦ «Ποτέμκιν». Ἡ τέχνη εἶναι ὀλίγετα κινήματο-γραφικὴ σὲ ὅλες τῆς τὶς λεπτομέρειες· οἱ εἰκόνες ἀλλάζουν γρήγορα, ὅπως στὴν ὀθόνη· ἔρχονται μπρὸς στὰ μάτια μας «πρῶτα πλάνα». Τὸ πολεμικὸ μᾶς τὸ παρουσιάζει ἀπὸ χαμηλά, νὰ σκίξει πορτοκαλίους ἀφρούς· εἶναι δειλινὸ. Ὅστερα μᾶς τὸ δείχνει ὀλόκληρο. Ἡ σκηνὴ τῆς ἀνταρσίας ἔχει ὅλο τὸν παλμὸ τῆς πῶ ζωτανῆς πραγματικότητις· οἱ φράσεις κοφτερές, οἱ κινήσεις σίγουρες, οἱ εἰκόνες μετὰ ἀστραγαλὰ ἐναλλαγῆ.

Μὰ τὸ πῶ ποιητικὸ στοιχεῖο σ' αὐτὸ τὸ κινήματογραφικὸ ἔργο μετὰ τὸ ἐπικολορικὸ σενάριο, εἶναι τὸ μουσικὸ τῆς «ζῶας». Ὁ χρόνος πού θὰ κινήθῃ ὁ Παστερνάκ γιὰ νὰ μᾶς δόξῃ τὴ ναυτικὴ ἀνταρσία εἶναι ἀπὸ τὸ δειλινὸ ὡς τὴν ἀγῆ τῆς παραύλις μέρας. Ἡ ὥρα περνάει ὅπως καὶ στὴν πραγματικότητις· δειλινὸ· ἡ πρώτη νύχτα· ὅστερα ἡ ἀγῆ τῆς ἄλλης μέρας, μετὰ τὰ νερὰ νὰ ξεγλυστράνε σὰν «ξυράφια ἀπὸ ὑδράργυρο» ἀπ' τὰ πλευρὰ τοῦ πλοίου κάτω-κάτω, στὴν ἴσαλο. Ὅστερα ὁ «φαιδὸς» παίρνει τὸ πλοῖο ὀλόκληρο, πού,

«...θωρώντας τες ἀπὸ ψηλὰ
ἔρχισε ν' ἀνασάινει τὸ πολεμικὸ
καὶ νὰ παίρνει ζωῆ».

Τώρα οἱ εἰκόνες ἐναλλάσσονται ἀστραγαλὰ: ψάλλαν τὴν προσευχῆ. — Ἄλλη εἰκόνα: «πίσαν νὰ πλένουν τὴν κουπαστῆ». — Ἄλλη: «φέραν στὴ θάλασσα τὶς σηματοῦρες».

Κι ἀπ' ὅλες τῖς εἰκόνες ὡραιότερη εἶναι δίχως ἄλλο ὁ ἀπέραντος τρικυμισμένος πόντος, ποῦ μᾶς δίνει στήν ἀρχή, μὲ ὅλο τὸ τυφλὸ μεγαλεῖο τῆς θάλασσης, χρωῶμα νεροῦ καὶ καταιγίδας, ὅπου ὅλα τ' ἄλλα χρώματα ἔχουν ἀνακατωθεῖ καὶ τὰ βλέπεις ἀλλοιωμένα μέσα ἀπὸνα ὑδάτινο πρῶσιμα. Τὸ μόνο χρωῶμα ποῦ ὑπάρχει σὰ χρωῶμα, εἶναι μιὰ ἀπόχρωση λαμπροῦ γαλάζιου ποῦ ἔρχεται νὰ κόψει γὰ μιὰ στιγμή τὸν πίνακα:

«κεραυνοὶ μὲ γαλάζια ποδάρια
πηδᾶν σὰν τὰ βατράχια στὶς λακοῦδες».

Στὸ ποίημα αὐτὸ μεγάλη σημασία ἔχει ὁ ρυθμὸς, ποῦ εἶναι καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς θάλασσης.

Ὁ Παστερνάκ κατέχει ἀπλότα τὰ μυστικὰ τῆς γλώσσας του, ἀφοῦ ἔχει χαρίσει στὰ Ρωσικὰ γράμματα θαυμαστὲς μεταφράσεις ἀπὸ τὸν Γραιττε καὶ Σαίξπηρ. Ὅταν θ' ἀνιστοροῦνε οἱ ἄνθρωποι ποῦ θαρροῦνε, τὴ ζωὴ τῶν ποιητῶν τοῦ καιροῦ μας, γιὰ τὸν Παστερνάκ θάχουν νὰ λένε πὼς ἔζησε καὶ δούλεψε τὴν τέχνη του σπῆ Σοβιετικὴ Ρωσία, δείχνοντας μὲ τὸ παράδειγμά του πὼς ἀλήθεια βρῖσκεται στὸ στίχο τοῦ Καβάφη: «καινούριους τόπους δὲν θὰ βρεῖς, δὲ θάβρεις ἄλλες θάλασσες».

Μ. Δ.

ΠΑΣΤΕΡΝΑΚ

ΝΑΥΤΙΚΗ ΑΝΤΑΡΣΙΑ

ἜΟλα τὰ βαριέσαι.

Μόνο σὲ σένα δὲ δόθηκε νὰ γίνεσαι βαρετὴ.

Οἱ μέρες περνᾶν

κι οἱ χρόνοι διαβαίνουν,

χιλιάδες χρόνια.

Στὸν λευκὸ ὄργασμὸ τῶν κυμάτων,

κρυμμένη

στ' ἄσπρο ἄρωμα τῶν ἀκακιῶν,

ἴσως ἐσύ,

θάλασσα,

σιγὰ - σιγὰ νὰ τὰ φέρνεις στὸ τίποτα.

Βρῖσκεσαι σὲ μιὰ στίβα ἀπὸ σκοινιά.

Γουργουρίζεις, παίζοντας,

σὰν τὴν πηγὴ.

Καὶ σὰν τσουλούφι μαλλιῶν πίσω ἀπ' τ' ἀντί,

τ' ἀπαλὸ γαργάλισμα τοῦ ἀφροῦ σου πίσω ἀπὸ τὴν πρύμη.

Εἶσαι τῶν παιδιῶν μουσαφίρης.

Μὲ τί ἀνήκουστη ὅμως φουρτούνα

ἀποκρίνεσαι

ὅταν ἡ ἀπόσταση σὲ φωνάζει στὸ σπίτι!

Ἡ πανάρχαια ἔκταση ἀποθηριώνεται

ἀπὸ τοὺς ἀφροὺς καὶ βραχνιάζει.

Ἡ βιαστικὴ παλίρροια

δαιμονίζεται

ἀπ' τὸ γενικὸ σταμάτημα τῆς δουλιᾶς.

Στὴν γενικὴ διαφάνια

ὅλα οὐρλιάζουν κι ἀφανίζονται,

καὶ θολὰ ἀπὸ τὴν ἄμμο,

τὸ καθένα ὅπως τούρχεται

στοὺς πασάλους πάει καὶ χτυπάει.

Τὴν ἀμηχανία τῶν ἰστίων
 πρὸς τὰ πίσω σπρώχνει
 ἢ ταυτότητα
 τῶν χρωμάτων πὺν ἀνακατώθηκαν
 καὶ ζυγώνει ἓνα φράγμα ἀπὸ βροχόνερο.
 Κι ὄλο καὶ χαμηλώνει, χαμηλώνει ὁ οὐρανὸς
 καὶ πέφτει λοξά,
 καὶ κατορακυλάει
 καὶ ψηλαφίζει μὲ τοὺς γλάρους τὸ βυθό.

Ἄπ' τὴν ἠλεχτρισιμένη πάχνη
 τῆς ταραγμένης βαρυσυγνεφιάς,
 ἄγαρμπα,
 ἀθέβαια, συρτά,
 ἀνοίγουν δρόμο στὸ λιμάνι τὰ καράβια.
 Κεραυνοὶ μὲ γαλάζια ποδάρια
 πηδᾶν σὰν τὰ βατράχια στὶς λακοῦβες.
 Πετονιὲς καὶ καλάμια
 ριχτήκαν
 δῶ καὶ κεῖ.

Ὅλα πέφτουν ν' ἀποκοιμηθοῦνε.
 Τὰ καθούρια σκαρφαλώνουνε,
 καὶ πρὸς τὸ κέντρο
 τοῦ ἡλιου πὺν ἔχει βαρύνει
 γέροντον τὰ κεφαλάκια τῶν ἀγκαθιῶν.
 Κι ὁ γιालὸς κάνει χαρὲς,
 μιάμιση λεύγα ἀπὸ τὸ Τέντρο:
 τὸ γκρίζο σκαρὶ τοῦ πολεμικοῦ
 ἀφροῦς πορτοκαλιοῦς
 σκίζοντας.

Βασίλεψε ὁ ἥλιος.
 Ξαφνικὰ
 ἀπὸ ἠλεχτρικὰ λαμποκόπησε τὸ «Ποτέμκιν».
 Ἄπὸ τ' ἀμπάρι ὡς τὴ γέφυρα
 γέμισε ὁ κόσμος μύγες:
 τὸ κρέας εἴτανε χαλασμένο...
 Καὶ τὰ σκοτάδια πέσαν στὸ γιालό.
 Τὸ φῶς γκρίνιαζε ὡς τὴν αὐγὴ
 ὄσπου τὰ ξημερώματα εἶπε κι ἔσθησε.
 Πλάκες
 ἀπὸ πρωῖνὰ κυματάκια
 ξεγλυστρήσανε —
 σὰν ξυράφια ἀπὸ ὑδράργυρο —
 ἀπὸ τὴν ἴσαλο
 καὶ θωρώντας τες ἀπὸ ψηλὰ

ἄρχισε ν' ἀνασαίνει τὸ πολεμικὸ
καὶ νὰ παίρνει ζωή.
Ψάλλαν τὴν προσευχή.
Πιάσαν νὰ πλένουνε τὴν κουραστή.
Φέραν στὴ θάλασσα τίς σηματοῦρες.

Τὸ μεσημέρι δὲν καθήσαν στὸ συσίτιο·
τρώγανε ἀμίλητοι
ψωμί μὲ νερό,
ὅταν ξαφνικὰ ἀκούστηκε·
— Ὅλοι στὴ γέφυρα!
Πάρτε θέσεις!
Οἱ δυὸ βάρδιες!
Κι ἓνας μὲ καζάκα,
μαυρίζοντας ἀπὸ ὀργή,
ξεφώνισε:
— Προσοχή! —
ἀπὸ τὰ παλαμάρια
φοβερίζοντας ἑφτακόσιους.

— Ὡστε, παράπονα!
Ποιὸς θέλει νὸ φάει — κάτω·
ὅποιος δὲν θέλει — στὴν ἀντένα.
Μπρός! —
Οἱ βάρδιες μαρμαρώσανε, τὰ χάσαν.
Καὶ ξαφνικά, ὄλοι μαζί,
ριχτήκανε στὸ κίνημα.
Ἄπὸ τὰ παλαμάρια
τρέξαν στὰ τηλεβόλα.
— Ἄλτ!
Φτάνει!
οὐρλιασε ἔξαγριωμένος
ὁ ἀπόστολος τοῦ «μπόρτζ».*
Μέρος τῶν φυγάδων εἶχε μείνει πίσω.
Αὐτὸς τοὺς ἔκοψε τὸ δρόμο.
— Ξανὰ μεροδέματα! —
Καὶ πρόσταξε:
— Λοστρόμος!
Τὸ μουσαμῆ!
Σκοποί, κυκλώστε τους!
Οἱ ἄλλοι χωτήκανε στὸ πλῆθος,
στὸν πυργίσκο τῶν τηλεβόλων.
Περιμένανε μὲ τρόμο τὴν τιμωρία,
ποὺ τώρα, ὅπου καὶ νάτανε, εἶχε φτάσει.

* «μπόρτζ» σοῦπα ἀπὸ λάχανα.

Γρήγορα χτυποῦσε ἡ καρδιά.
 Κι ἕνας,
 μὴ βαστώντας τὸν πόνο,
 οὐρλιασε:
 — Ἀδέρφια!
 Τί εἶναι τοῦτο! —
 Καί, τινάζοντας τὰ μαλλιά,
 — Ἀπάνω τους, ἀδέρφια! Τὰ τομάρια!
 Στὰ ὄπλα!
 Ζήτω ἡ Λευτεριά!
 Κρότος ἀπὸ ἀτσάλι — καὶ πῆγε καὶ
 κατακύλισε
 στὰ τοιχώματα τοῦ καραβιοῦ.

Κι ἡ στάση πῆρε μπροστά,
 πληθαίνοντας,
 ὡς ψηλὰ πίσω ἀπ' τὸ πρυμνιὸ κατάρτι·
 κι ἀπλωσε,
 καὶ κεῖ
 σὰν ἀπὸ χέρι
 ἔγραψε τόξο.
 — Τὶ παραβγαινόμαστε στὸ τρέξιμο!
 Στάσου ντέ, τομάρι!
 Θὰ σὲ πιάσω!
 Τράχ-ταχ-ταχ...
 Ἐφερε τὸ χέρι στὴ σκανδάλῃ
 κι ἔριξε, καθὼς ἔτρεχε.
 Τράχ-ταχ-ταχ...
 Κι οἱ σφαῖρες πηδήσαν ἀπὸ γέφυρα
 σὲ γέφυρα·
 τράχ-ταχ-ταχ..
 στὸ νερό·
 πάνω σ' αὐτοὺς ποὺ κολυμποῦσαν.
 — Εἶναι ἀκόμα αὐτὸς ἀπάνω; —
 Πυροβολισμοί: στὸ νερό, στὸν ἀέρα.
 — Ἄ!

Θυμώνεις μὲ τὰ παράπονά μας! —
 Πυροβολισμοί, πυροβολισμοί·
 κι ἀπ' τὰ ποδάρια καὶ στὴ θάλασσα,
 καὶ μπρὸς γιὰ τὸ Πόρτ-Ἄρθουρ.

Μὰ κάτω στὶς μηχανές, τρεχάματα,
 μὴν ξαίροντας καλὰ-καλὰ ἀκόμα,
 πῶς τὰ πηγαίνανε στὴ γέφυρα·
 ὅταν, πλέοντας μὲ τὸν ἴσκιό του πάνω στὰ καζάνια,
 ἀπὸ τὴ σχάρα τῶν μηχανῶν
 γίγαντας

πέρασε
ὁ Ματουσένκο,
καὶ σκύβοντας πάνω ἀπὸ τὴν κόλαση
φώναξε:

— Στέφη!

Δικὴ μας ἡ νίκη! —

Ὁ μηχανικὸς σηκώθηκε.

Ἄγκαλιαστήκαν.

— Θὰ δοκιμάσουμε δίχως νταντάδες!

Ἔννοια σου!

Τοὺς ἔχουμε μέσα.

Οἱ ἄλλοι ὅμως, ἀπὸ μιὰ σφαῖρα καὶ στὸ νερό.

Νὰ γιατί ἤρθα σὲ σένα, Στέφη —

ποιὸν ἔχουμε μεῖς τὸν πιὸ μικρὸ μηχανικὸ μας;

— Εἶν' ἕνας. —

— Ἐν τάξει.

Νὰ μοῦ τὸν στείλεις ἀπάνω.

Πέρασε ἡ μέρα.

Τὴν αὐγή,

ἀπόνα προπέτασμα καπνοῦ,

ἕνας ναύτης φώναξε στοὺς ἄλλους ἀπ' τὸ μεγάφωνο:

— Σηκώστε ἄγκυρα! —

κι' ἡ φωνὴ του ἔσθησε στὰ σύγνεφα.

Τὸ πολεμικὸ κίνησε γιὰ τὴν Ὀδησσό,

μὲ τὸ βαρὺ σκαρὶ

ἀπὸ ἀφροὺς πορτοκαλιοῦς

στράφτοντας.

Μετάφραση ἀπὸ τὰ ρωσικά: ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ Σ ΔΑΛΜΑΤΗ



Ο ΤΑΓΚΟΡ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Ὁλος ὁ κόσμος γιορτάζει τὸν χρόνον αὐτὸν τὴν ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ τῆς γέννησός του μεγάλου Ἰνδοῦ ποιητοῦ, φιλοσόφου καὶ παιδαγωγοῦ Rabindranath Tagore (1861—1941)). Ὁ Ταγκὸρ ἦταν κυρίως μεγάλος ποιητῆς καὶ ὡς τέτοιος βραβεύτηκε τὸ 1913 μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ. Ἦταν ὁμως καὶ παιδαγωγὸς καὶ οἱ εκπαιδευτικὲς του ιδέες καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ εκπαιδευτικὴ του δράσις εἶχαν σημαντικὴ ἐπίδραση πάνω στὴν Ἰνδικὴ ἐκπαίδευση. Μ' αὐτὲς τὶς ιδέες καὶ τὴ δράσις θὰ ἀσχοληθοῦμε κυρίως στὸ παρὸν ἄρθρον.

Γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε καλύτερα τὴ συμβολὴ τοῦ Ταγκὸρ ὡς παιδαγωγοῦ θὰ πρέπει νὰ δοῦμε πρῶτα τὰ εκπαιδευτικὰ πρόβλήματα πὸν ἀντιμετώπισε καὶ ἀντιμετωπίζει ἀκόμη τὸ ἀχανὲς Ἰνδικὸ κράτος μὲ τὰ 415 ἑκατομμύρια κατοίκους.

Τὸ πρῶτο μεγάλο ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα τῶν Ἰνδιῶν εἶναι τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα. Στὶς Ἰνδίες ὁμιλοῦνται 229 περίπου γλώσσες καὶ 544 διάλεκτοι. 14 ἀπὸ τὶς γλώσσες αὐτὲς ὁμιλοῦνται ἀπὸ πλῆθυσμό 4 ἑκατομμυρίων καὶ πλεόν. Ἡ σπουδαιότερη ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ Hindi, ἡ ὁποία ὁμιλεῖται ἀπὸ τὰ 80 περίπου τοὺς ἑκατὸν τοῦ Ἰνδικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐξ ἴσου σπουδαία εἶναι ἡ Urdu, ἡ ὁποία ὁμιλεῖται ἀπὸ 40 περίπου ἑκατομμύρια Μουσουλμάνους Ἰνδοῦς.

Ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ ἀνθρώπων ἀνηκόντων σὲ δύο διαφορετικὲς γλωσσικὲς ὁμάδες ἦτο — καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι μέχρι σήμερον — δύσκολος, ἀν ὄχι ἀδύνατος. Τὰ πράγματα περιεπλέκοντο ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μερικὲς ἀπὸ τὶς γλώσσες αὐτὲς συνδεθόντο μὲ διαφορετικὰς θρησκείας. Ἡ Hindi π.χ. ἦτο κυρίως ἡ γλώσσα τῶν Ἰνδουιστῶν, ἐνῶ ἡ Urdu εἶναι ἡ γλώσσα τῶν Μουσουλμάνων. Τὸ γλωσσικὸν πρόβλημα ἐπομένως εἶχαν ἀποκτήσει καὶ θρησκευτικὴ σημασία. Ἐπιβολὴ τῆς μίας ἢ τῆς ἄλλης γλώσσας θὰ ἐσήμαινε καὶ ἐπιβολὴ τῆς μίας ἢ τῆς ἄλλης θρησκείας.

Τὴν κατάστασις αὐτὴ ἠθέλησαν νὰ διορθώσουν οἱ Ἄγγλοι κυρίαρχοι. Πεπεισμένοι ὅτι ἡ γλώσσα τῶν ἦτο ἡ καλύτερη καὶ περισσότερο χρησιμὴ γλώσσα τοῦ κόσμου καὶ ἐργαζόμενοι ταυτοχρόνως γιὰ τὴν προώθησις τῶν αὐτοκρατορικῶν τῶν συμφερόντων ἐξήγησαν νὰ ἐπιβάλουν τὴν Ἀγγλικὴν γλώσσα ὡς τὴν ἐπίσημην γλώσσα τοῦ κράτους. Ὁ Macaulay, ἕνας Ἄγγλος ἐπίσημος, εἰσήγαγε, γύρω στὰ 1850, τὴν ὑποχρεωτικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι τοῦτο θὰ ἐνοποιούσε τὶς Ἰνδίες καὶ θὰ ἐβοηθούσε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἰνδιῶν.

Εἶναι ἐνδιαφέρον τὸ γεγονός ὅτι, ὅταν τὸ 1881 ὁ δεύτερος Ἀριστὴς τῆς Κύπρου Sir R. Bidulph εἰσηγήτο τὴν ὑποκατάστασις τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσας στὴ θέσιν τῆς Ἑλληνικῆς στὴν ἀνώτερον ἐκπαίδευση, ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐπιχείρημα τῆς «ἐπιτυχίας» τοῦ Ἰνδικοῦ πειράματος γιὰ νὰ πείσῃ τὸν Ἰσχυρὸν τῶν Ἀποικίων Λόγδον Κίμπερλεϋ: «Πρέπει νὰ τεθῆ ὡς ἀξίωμα ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσας εἶναι τὸ πρῶτιστον ἔργον τῆν πρόδοτον τῶν σπουδαιότερων μαθημάτων, καὶ δηλώνω αὐτὸ ὁμοίως ὄχι ἀπὸ πολιτικὰ ἑλατήρια ἀλλὰ ἀπὸ καθαρῶς ἐκπαιδευτικὸς λόγους. Μποροῦμε μόνον νὰ κοιτάξουμε τὶς Ἰνδίες καὶ νὰ δοῦμε τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ τοῦ συστήματος κατὰ τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια γιὰ νὰ πειθοῦμε πὸς αὐτὸ εἶναι τὸ ὀρθὸ σύστημα. Σ' αὐτὸ βλέπουμε τοὺς ἰθαγενεῖς Ἰνδοὺς νὰ ἀποφοιτοῦν Ἀγγλικῶν Πανεπιστημίων, τοὺς βλέπουμε νὰ ὁμιλοῦνται ἐπιτυχῶς πρὸς τοὺς Ἄγγλους εἰς κάθε ἐπιστημονικὸν κλάδον καὶ νὰ ἀποκοτοῦν τὰ προσόντα διὰ κάθε ἐπάγγελμα τοῦ ὁποίου βάσις εἶναι ἀριστη ἐκπαίδευση».

Αὐτὴ ἦτο ἡ κατάστασις τὴν ὁποίαν εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ Ταγκὸρ ὡς ἐκπαιδευτικὸς. Ὁ ἴδιος ἐγνώριζε Ἀγγλικά γιὰτὶ ἐσπούδασε στήν Ἀγγλία νομικὰ τὸ 1877. Ἐγνώριζεν ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχε κάποια ἀλήθεια στὸν ἰσχυρισμὸν τῶν Ἀγγλων ὅτι μὲ τὴν Ἀγγλικὴν γλώσσα ἐνοποίησαν μιὰ ἀχανῆ χώρα ἡ ὁποία οὐδέποτε προηγουμένως εἶχεν ἐνοποιηθῆ. Ἐν τούτοις ἐπίστευεν ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα ἦτο ἀντίθετη πρὸς τὰ πραγματικὰ συμφέροντα, τὶς παραδόσεις καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τῶν Ἰνδῶν. Ἐγνώριζεν ἐπίσης ὅτι τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτὸ σύστημα θὰ κατέργεεν ἀμέσως ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευση θὰ γινόταν ὑποχρεωτικὴ, γιὰτὶ θὰ ἐχρειάζοντο ὅλοι οἱ Ἄγγλοι διδάσκαλοι τοῦ κόσμου γιὰ νὰ ἐπαρκέσουν. Γιὰ τοῦτο ὁ Ταγκὸρ κατεφῆθη κατὰ τοῦ ἰσχύοντος ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Τὸ 1892 καὶ τὸ 1897 ὑπεστήριξε καθολικὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευση στὴ μητρικὴ γλώσσα, δηλαδὴ στὴ γλώσσα πού ὁ κάθε ἕνας ὁμιλεῖ στὸ σπίτι του.

Ὅπως ἀποδείχθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ λύσις αὐτὴ, μολονότι δὲν ὑποβοηθοῦσε τὴν

ἄμεση πρόοδο τῶν Ἰνδιῶν, ἦταν ἡ μόνη πρακτικῶς δυνατὴ λόγῳ τῆς ἀντιδραστικῆς τῶν γλωσσικῶν μειονοτήτων νὰ δεχθοῦν μιὰ ξένη γλῶσσα. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν οἱ Ἰνδῆες ἔχουν χωρισθῆ σὲ Πολίτευες, ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔχει δική της ἐπίσημη γλῶσσα. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἐπαρχιακὴ Γλῶσσα. Πάνω ἀπ' αὐτὴν εἶναι ἡ Hindi, ἡ ὁποία κατέστη ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἡ ὁποία εἶναι ὑποχρεωτικὴ σὲ ὅλα τὰ σχολεῖα. Ἐπιπροσθέτως πρὸς αὐτὲς σὲ πλείστα σχολεῖα διδάσκεται ἡ Ἀγγλικὴ γλῶσσα ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κράτους.

Παρ' ὅλες αὐτὰς τὶς ἐπίπονες διευθετήσεις τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα τῶν Ἰνδιῶν δὲν ἔχει ἀκόμη λυθῆ. Οἱ Ἰνδοὶ φοιτητὲς συνεννοοῦνται μεταξύ των μόνο στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα, πολλὰ Ἰνδικὰ Πανεπιστήμια χρησιμοποιοῦν ἀκόμη τὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα ὡς γλῶσσα διδασκαλίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ πολὺ συχνὰ ταραχὲς καὶ διαδηλώσεις ξεσποῦν σὲ διάφορα μέρη λόγῳ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Εἶναι γνωστὸ π.χ. πὼς μιὰ θρησκευτικὴ ομάδα τῆς Βορείου Ἰνδίας, οἱ γενειοφόροι Sikhs προσέβησαν ἐπ' ἀνεπιτημένας αἱματηρῆς ταραχῆς γιὰ νὰ ἀποκτήσουν ἰδικὴν τῶν Πολιτείαν μὲ ἰδικὴν τῶν Ἐπαρχιακῆν Γλῶσσαν.

Τὸ δεύτερον μεγάλο πρόβλημα πρὸς τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ λάβῃ θέσιν ὁ Ταγκὸς ὡς παιδαγωγὸς ἦταν ἡ ἀπάνθρωπη κοινωνικὴ διάκρισις ποὺ ἐπικρατοῦσε στὶς Ἰνδῆες. Ἐπι 2000 χρόνια τώρα ἡ κοινωνία τῶν Ἰνδιῶν εἶναι χωρισμένη σὲ τέσσερις τάξεις (castes) ποὺ δὲν ἔχουν καμμιά ἐπικοινωνία μεταξύ των. Ὅσο παράδοξο κ' ἂν φαίνεται, οἱ τέσσερις αὐτὲς κοινωνικὲς τάξεις εἶναι οἱ τάξεις ποὺ ἐπρότεινε στὴν «Πολιτεία» τοῦ ὁ Πλάτων. Ἡ πρώτη τάξις ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς Brahmins, τοὺς Βραχμῆνους ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς φιλοσόφους ἄρχοντες τοῦ Πλάτωνος. Ἡ δευτέρη τάξις ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς Khatugas, τοὺς «φύλακας» τοῦ Πλάτωνος, ἡ τρίτη τάξις ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς Vaisyas οἱ ὅποιοι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς «δημοουργοὺς» τοῦ Πλάτωνος. Οἱ ὑπὸ ἡμέτερον, οἱ δούλοι καὶ γενικῶς ἡ πτωχὴ μάζα ἀποτελεῖ τὴν τετάρτην τάξις, τοὺς Sudras.

Οἱ κοινωνικὲς αὐτὲς τάξεις (castes) διαφέρουν ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς τάξεις ἄλλων χωρῶν γιὰτὶ εἶναι κληρονομικὲς καὶ ὁ πλουτισμὸς ἢ ἡ ἐπιγαμία δὲν βοηθοῦν στὴν κοινωνικὴν ἀνοδοῦν.

Ὁ Ταγκὸς ἐξηγέρθη κατὰ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς διακρίσεως καὶ ἰδιαίτερος ἐναντίον τῆς ἀδίκου μεταχειρίσεως τῶν Sudras οἱ ὅποιοι δὲν εἶχαν κανένα ἀπολύτως κοινωνικὸ προνόμιον ἢ δικαίωμα. Περισσότερον ἀγανακτοῦσε γιὰ τὴν παντελῆ ἀμάθεια στὴν ὁποῖαν οἱ Sudras κατεδικάζοντο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὰ ὑπάρχοντα σχολεῖα δὲν ἐδέχοντο μαθητὰς ἀπὸ τὴν τάξις αὐτῆς. Ὁ Ταγκὸς ἐπίστευεν ὅτι ἐχρειάζετο ἄμεση κοινωνικὴ μεταρρύθμισις καὶ μάλιστα ὅτι ἡ μεταρρύθμισις αὐτὴ ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Κατ' αὐτὸν τὰ σχολεῖα ἔπρεπε νὰ δέχωνται μαθητὰς ἀπὸ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις καὶ νὰ διδάσκουν ἀνεξαιρέτως σὲ ὅλους τοὺς μαθητὰς τὰ ἴδια μαθήματα.

Ἡ λύσις αὐτὴ προσέδιδε μεγάλην τιμὴν στὸν εἰσηγητὴ της, ἦταν ὅμως ἡ ἰδανικὴ λύσις ἡ ὁποία ἦτο πρακτικῶς ἀδύνατη γιὰ ἓνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα. Ὅπως καὶ τὰ ἄλλα κοινωνικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα, ὁ Ταγκὸς ἐπλησίασε τὸ πρόβλημα αὐτὸ περισσότερο μὲ τὸ συναίσθημα παρὰ μὲ τὴ λογικὴ. Καὶ ὅπως καὶ στὰ ἄλλα προβλήματα ὁ Ταγκὸς ἀπέλειπε μεγάλῃ ἀντίθεσις πρὸς τὸν σύγχρονόν του μεγάλο πολιτικὸν Γκάντι, ὁ ὁποῖος ἐπλησίαζε κάθε πρόβλημα μὲ μεγάλο ρεαλισμὸ καὶ λογικὴ συνέπεια. Ὁ Γκάντι ἀντελαμβάνετο ὅτι ἡ ἄμεση κοινωνικὴ ἐξίσωσις τῶν τεσσάρων τάξεων δὲν ἦταν δυνατὴ οὔτε καὶ μπορούσε νὰ ἐπιτευχθῆ μόνο μὲ κηρύγματα. Παντοῦ ἐπρότεινε χωριστὴ μόρφωσις γιὰ κάθε κοινωνικὴν τάξις, ἀνάλογη πρὸς τὶς ἄμεσες ἀνάγκας καὶ τὴ θέσιν κάθε πόλιτος. Ἡ μόρφωσις αὐτὴ θὰ συνέτεινε στὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ. Ἡ ἀνύψωσις αὐτὴ ὅπως καὶ ἡ βαθμιαία βιομηχανοποίησις τῆς χώρας θὰ ἐπέφερεν σημαντικὰς κοινωνικὰς μεταβολὰς, οἱ ὁποῖες θὰ ἐξανάγκασαν τὶς κοινωνικὰς διακρίσεις νὰ ὑποχωρήσουν. Τὰ πράγματα ἐξεπλήκθησαν ὅπως ἀκριβῶς τὰ προσέβλεψεν ὁ Γκάντι. Ἡ κοινωνικὴ διάκρισις ἐμειώθη σημαντικὰ στὴν ἀνεξάρτητην Ἰνδία καὶ ἡ Κυβέρνησις τοῦ Νεχρῶν τὴν κατήργησεν ὀριστικὰ διὰ νόμου.

Ἄλλο πρόβλημα ἦταν τὸ καθαρῶς ἐκπαιδευτικόν. Ἀπαραίωμένα ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, ἔμφρασις στὴν ἀποστήθισιν ἀρχήστων λεπτομερειῶν καὶ ἀπάνθρωπη μεταχειρίσις τῶν μαθητῶν ἀποτελοῦσαν μὲ λίγα λόγια τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα τῶν Ἰνδιῶν τὸν 19ον αἰῶνα. Ὁ ἴδιος ὁ Ταγκὸς εἶχε μικρὰν ἐμπειρίαν ὡς μαθητῆς. Κατὰ τοῦ συστήματος αὐτοῦ ἐξηγέρθη μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις.

Ἡ λύσις τὴν ὁποῖαν ἐπρότεινε καὶ ἔβαλε στὴν πράξιν τὸ 1901 ἦταν σύμφωνη πρὸς

τις φιλοσοφικές του πεποιθήσεις. Σὲ δικό του κτήμα, στήν Bolpur, 93 μίλια ἀπὸ τὴν Καλκούτα, ἴδρυσε ἓνα πρότυπο σχολεῖο τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Santiniketan, δηλαδὴ ἄσυλο εἰρήνης. Γιὰ τὸ σχολεῖο αὐτὸ διέθεσε τὸ ποσὸν τῶν £8000, προτὶν τοῦ βραβεῖου Νόμπελ.

Οἱ μαθητὲς τοῦ σχολεῖου αὐτοῦ πολλὸ λίγο ἀσχολοῦντο μὲ τὶς γνωστὰς «συμβατικότητες» τῶν σχολείων. Ἐμελετοῦσαν τὴ φύση, ἐχόρευαν, ἐτραγουδοῦσαν καὶ ἐρέμβιζαν ἢ ἐφιλοσοφοῦσαν. Μέσα στὸ ἥσυχο περιβάλλον τοῦ Santiniketan ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος, τῆς καρδιάς καὶ τῆς βουλῆσεως, ἐσφυρηλατεῖτο ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος καὶ ἀνεπτύσσετο ἡ φυσιολατρεία. Ἡ λατρεία αὐτὴ τῆς φύσεως, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ Ταγκόρ, ὁ τρόπος λειτουργίας τοῦ σχολεῖου, ἡ ἔμφαση στὸ συνασθηματισμὸ καὶ στήν ἐλευθερίαν τῆς βουλῆσεως θυμίζουν πολλὴ τὶς παιδαγωγικὰς θεωρίας τοῦ Ρουσσώ. Ἐν τούτοις ὁ Ταγκόρ δὲν ὑπέστη καμμιά ἐπίδραση ἀπὸ τὸν Ρουσσώ. Ἔιχε κυρίως ὑπ' ἄρῃ τὸν ἀρχαῖα Ἰνδικὰ σχολεῖα τοῦ τύπου αὐτοῦ. Ἐνα τέτοιον σχολεῖο ἦταν σύμφωνο μὲ τὶς φιλοσοφικὰς του ἀντιλήψεις καὶ τὴν πεποίθησίν του πὼς τὸ ἰδανικὸν σχολεῖο πρέπει νὰ εἶναι ταυτοχρόνως κατοικία καὶ ναὸς.

Πάνω στὶς ἴδιες γραμμὰς ὁ Ταγκόρ ἴδρυσε τὸ 1921 στὸ ἴδιο μέρος τὸ Βίοβα Μπαράτι, τὸ περίφημον Διεθνὲς Πανεπιστήμιον ποὺ ἔγινε κέντρον κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς δραστηριότητος καὶ σημεῖο συναντήσεως διεθνῶν προσωπικοτήτων.

Ἄν ἄλλως τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐδημοκροῦσαν πνευματικὸν, ἠθικὰ ἐλεύθερον καὶ ὀλοκληρωμένον ἄνθρωπον, δὲν συνέβαλλαν καθόλου στὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικῆ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας ἀπὸ τὴ φτώχεια. Οὔτε καὶ συνήθιζαν τοὺς μαθητὲς στὴ χειρωνακτικὴ ἐργασία. Τοῦναντίον ἐδημοκροῦσαν σοφοὺς ἀνάγκη γιὰ δημοκρατικὴν ἐργασία. Γιὰτὸ καὶ ὅταν ὁ Γκάντι ἐπισκέφτηκε τὸ Santiniketan τὸ 1939, συμβούλεψε τοὺς δασκάλους καὶ τοὺς μαθητὲς τοῦ σχολεῖου νὰ κάμνουν μόνον τοὺς, χωρὶς τὴ βοήθειαν ὑπηρετῶν, ὅλες τὶς οἰκιακὰς δουλειὰς, γιὰ νὰ συνηθίσουν στὴ χειρωνακτικὴ ἐργασία.

Τὸ γεγονός αὐτὸ δείχνει τὴ διαφορὰ ἀντιλήψεως μεταξὺ Γκάντι καὶ Ταγκόρ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποστολὴν τοῦ σχολεῖου. Ὁ Γκάντι ἐπίστευεν ὅτι τὸ σχολεῖον ὄφειλε νὰ συμβάλλῃ στὴν οικονομικὴ βελτίωσιν τῆς κοινότητος. Γιὰ νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὶς ἰδέας του αὐτὲς εἰσηγήθη ἓνα ἐκπαιδευτικὸν σύστημα τὸ ὁποῖον ἐφαρμόστηκε σὲ πολλὰς πολιτείας τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἔγινε γνωστὸ ὡς Wardha system. Ὁ Γκάντι ἐπίστευεν ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ κυραρχία θὰ ἐσυνεχίζετο ἐπὶ μακρὸν καὶ ὅτι ἡ Ἰνδικὴ οικονομία ὄφειλε νὰ ἀναπτυχθῇ ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰ σχέδια τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Ἰδρυσεν λοιπὸν ἐργαστήρια σὰ χωρὶα καὶ ἀγώνισθρα γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιοτεχνίας. Τὰ σχολεῖα κατ' αὐτὸν ἔπρεπε νὰ προπαρασκευάζουν τοὺς μαθητὲς γιὰ τὸ στάδιον. Ἔτσι ἡ ἀγγειοπλαστικὴ ἡ ταπητουργία, ἡ ὑφαντουργία καὶ ἡ ἐπεξεργασία δερμάτων ἀπετέλεσαν τὶς κυριώτερας ἀσχολίας τῶν μαθητῶν στὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὰ προϊόντα δὲ τῆς ἐργασίας τῶν ἐπωλοῦντο καὶ διετίθεντο γιὰ τὸ γενικὸν καλὸν τῆς κοινότητος.

Ὁ Ταγκόρ δὲν ἀντετίθετο στὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας. Ἀλεξαντίας ἔβλεπε τὴν οικονομικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν σημασίαν ἐνὸς τέτοιου προγράμματος. Στὸ βιβλίον του «Πολιτεία καὶ χωρὶο» παρετήρησεν ὅτι ἡ ἀνάπτυξιν τῆς βιοτεχνίας θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διατήρησιν τῆς ὀντότητος τοῦ χωριοῦ καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν προβλημάτων ποὺ ἀπασχολοῦν σήμερον τὴ Δύση καὶ ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μετανιότησεως τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὶς πόλεις. Ἡ ἀνάπτυξιν τῆς βιοτεχνίας θὰ συνέβαλλεν ἐπίσης στὴν οικονομικὴν ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ, τὴν ὁποῖαν ὁ Ταγκόρ ἐξήτουσε νὰ προηγηθῇ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Γιὰτὸ καὶ δέχθηκε χωρὶς ἀντίδρασιν τὴ μηχανοποίηση τῆς χώρας. Προειδοποίησε μόνον πὼς ἡ μηχανὴ ἔπρεπε νὰ παραμείνῃ πᾶντοτε ὁ δούλος τοῦ ἀνθρώπου καὶ πὼς ποτὲ δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ στὴν Ἀνατολὴ αὐτὸ ποὺ ἔγινε στὴ Δύση ὅπου ὁ ἄνθρωπος μετεβλήθη σὲ δούλον τῆς μηχανῆς.

Ἡ προπαρασκευὴ γιὰ τὴ βιοτεχνία καὶ ἡ ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικῆ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ δὲν ἦταν ὅμως γιὰ τὸν Ταγκόρ ἔργον τοῦ σχολεῖου. Τὸ σχολεῖον ἔπρεπε νὰ καλλιεργῇ τὶς ἀνώτερες ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ προπαρασκευάζῃ τοὺς μαθητὲς γιὰ μιὰ καθαρῶς πνευματικὴν ζωὴν. Ἄλλ' ἢ μὲρψωσιν αὐτὴ ἦταν κατάλληλη μόνον γιὰ τὴν τάξην τῶν Βραχμάνων καὶ ὄχι γιὰ τὶς μᾶζας.

Ἐξ ἰσῶν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ θέσιν τὴν ὁποῖαν ἐπῆρεν ὁ Ταγκόρ ἔναντι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Δύσεως ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴ δικὴν του χώραν καὶ παράδοσιν. Ἀντίθετα μὲ τὴν κοινὴ Ἰνδικὴ πρόβλησιν, ὅτι κάθε ἓνας ποὺ ἐφευγε ἀπὸ τὶς Ἰνδίας καὶ περνοῦσε θάλασσαν ἦταν πᾶν μολυσμένος, ὁ Ταγκόρ διείδε μεγάλη ἀξίαν στὰ ταξίδια. Ταξίδεψε στὴν Ἀγγλίαν, στὴν Ἰαπωνίαν, στὴν Ἑλλάδα καὶ σὲ πολλὰς χώρας καὶ ἐνδιαφέρθηκε

γιὰ τοὺς ξένους πολιτισμούς. Τὰ ταξίδια αὐτὰ καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ πολυγλωσσία, ἡ πολυθεΐα καὶ ἡ πολυφυλία τῶν Ἰνδιῶν τὸν ἐβοήθησαν νὰ ἀποκτήσῃ μὰ εὐρύτατη ἀντίληψη. Στὸ βιβλίον του «Ἐνότης τῆς Ἑκπαιδεύσεως» κατεδίχασε τὸν στενὸ τοπικισμὸ καὶ ἐθνικισμὸ καὶ δραματίστηκε τὸν «Παγκόσμιον Ἄνθρωπον», ὁ ὁποῖος παραμεροῖζει τὶς τοπικὰς φιλοδοξίας, τὰ πάθη καὶ τοὺς ἐγωϊσμούς γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἀνθρωπότητος ὡς συνόλου.

Ὁ Ταγκὸρ ἐπίστευεν ὅτι ἡ Δύση καὶ ἡ Ἀγγλία εἶχαν πολλὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὴν Ἰνδίαν. Ποτὲ ὅμως δὲν ἐθαμβώθη ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν δόξαν καὶ τὸν Ἀγγλικὸν πολιτισμὸν ὥστε νὰ περιφρονῆσθαι τὸ δικό του. Γιαντὸ καὶ ὅταν καθώριζε τί ἔπρεπε νὰ διδάσκηται εἰς τὰ σχολεῖα, ἔθεσε τὶς Ἰνδικὰς παραδόσεις καὶ θρησκείας καὶ τὴν Ἰνδικὴν μυθολογίαν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν καὶ κατεφέρθη κατὰ τῆς δουλικῆς μιμήσεως ξένων παραδόσεων καὶ ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων.

Αὐτὴ ἦτο μὲ λίγα λόγια ἡ συμβολὴ τοῦ Ταγκὸρ ὡς Παιδαγωγοῦ. Ποτὲ δὲν ἐφρόντισε νὰ προτείνῃ συστηματικὴν καὶ ὁργανωμένην ἐκπαιδευτικὴν θεωρίαν ἢ πράξιν. Ὁ Ταγκὸρ ἦταν περισσότερο ποιητὴς καὶ φιλόσοφος παρὰ παιδαγωγός. Τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἦταν ἀπόρροια τῆς πεποιθήσεώς του ὅτι μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν μποροῦσε νὰ δημιουργῆσθαι τὸν Ἄνθρωπον ὅπως τὸν δραματίστηκε εἰς τοὺς φιλοσοφικοὺς του στοχασμούς.

Π. Κ. ΠΕΡΣΙΑΝΗΣ

WALT WHITMAN

ΟΣΜΕΣ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

Πουρνὸ μετ' ἀπ' τὴ βραδυὴν βροχὴν
Οἱ δροσερὲς ὀσμές τοῦ πεύκου καὶ τοῦ δροῦ
Οἱ θερομύριστες
Ἡ σκιά.

Πλανώμενος εἰς τὰ παραμελημένα μονοπάτια
Ἡ καταπραΰνουσα σιωπὴ
Κι' ἡ σιγαλιά, τ' ἀθώροητα
Κι' οἱ χίλιες ζωντανὲς κολόνες τοῦ ναοῦ
Τ' ἄγιου Σαββάτου τὸ πρωῒ.

Μύρα κι' ὠδὲς πουλιῶν μὲς τοὺς βαθιοὺς κρυψῶνες
Μὰ οἱ πιὸ λεπτὲς ὀσμές π' ἀρμόζουν εἰς τὴν ψυχὴν
Ἄπάνω ὁ οὐρανός, ἀπ' τὶς κορφὰς τῶν δέντρων εἰδωμένος.
Τὰ νέα φουντάματα κι' ἡ πράσινη ὠριμότης τοῦ Μάη
Λευκὰ τῆς δάφνης ἄνθη κι' ἀπὸ κάτω κῆπος λουλουδιῶν τοῦ δάσους
Κι' ἄπάνω-ἄπάνω
Τὰ τουλιπόδεντρα ἐπιβλητικὰ μὲ κίτρινα σὰν κύπελο ἄνθη.

Τὸ μού, μουσοῦ τῆς ντόπιας τσίχλας, τὸ κακάρισμα
τῆς πυραλίδας, τὸ γλυκογουργούρισμα τῆς ἄλλης τσίχλας
Κι' ἄπάνωθε καὶ κάτωθε ἀπ' αὐτὰ εἰς τὴν σιγαλιά τοῦ δάσους
οἱ εὐωδιὲς οἱ πιὸ λεπτὲς

Πουλιὰ νὰ δραπετεύουν μὲς τὰ δέντρα
Καὶ νὰ μερδεύονται εἰς τὰ κλήματα τὰ γηραιά.

* Ἀπόδοση: Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

* Τὸ ποίημα αὐτὸ «Wood Odors» τοῦ Ἀμερικανοῦ ποιητῆ Walt Whitman ἔχει τελευταίως ἀνακαλυφθῆναι εἰς τὴν Glendale τῆς Καλιφορνίας. Εἶναι γραμμένον εἰς τὴν 1844 καὶ περιγράφει μὴ στιγμὴν μὲς τὰ δάση τῆς Καλιφορνίας. Τὶς ἀνω πληροφορίες τὶς πήραμε ἀπὸ τὸ The American Library Review (Beirut) Μάρτις 1961.

ΤΟ ΔΕΚΑΔΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

Είναι γεγονός ότι κανένα σύστημα ταξινομήσεως βιβλιοθηκῶν είναι τέλειον. Ἐνα ὅμως ἀπὸ τὰ τελειότερα, τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ τὴν γνώσιν γενικῶς, εἶναι τὸ τοῦ Melvin Dewey ἐκδοθὲν κατὰ πρῶτον τὸ 1876. Ἐπέστη πολλὰς διορθώσεις καὶ μετατροπὰς μέχρις ὅτου φθάσει στὴ σημερινή του μορφήν τῆς 16ης ἐκδόσεως τοῦ 1958.

Δὲν θὰ ἀξιολογήσω ἐδῶ οὔτε τὸ σύστημα, οὔτε καὶ τὴν ἔκδοσιν. Ἐνα ὅμως ἀπὸ τὰ πολλὰ πράγματι πλεονεκτήματα ποῦ παρουσιάζει τὸ σύστημα τοῦτο καὶ εἰδικῶς ἡ ἔκδοσις αὐτῆ εἶναι ἡ «ἐκφραστικότητα» τῶν ἀριθμῶν, ἡ ὁποία καταφαίνεται στὸ ἀκόλουθον παράδειγμα:

Ἱστορία	900
Ἱστορία Εὐρώπης	940
Ἱστορία Ἀγγλίας	942
Ἱστορία Λονδίνου	942.1

Εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα καταφαίνεται ὅτι φυσικὸν ἐπακόλουθον εἶναι ὁποιαδήποτε ὑποδιαίρεσις γενικοῦ θέματος νὰ εἶναι ὑποδιαίρεσις τοῦ ἀριθμοῦ του

940	Εὐρώπη
942	Ἀγγλία

Εἰς τὴν 16ην ἔκδοσιν τοῦ περιφήμου αὐτοῦ συστήματος παρουσιάζεται ἡ ἐξῆς πρᾶγματι καταληκτικὴ ὑποδιαίρεσις:

956	Near East
956.1	Turkey in Asia
956.17	— 956.67 Geographic divisions
.2	Western Turkey
.3	North central Turkey
.4	South Turkey
.45	Cyprus
.5	East central Turkey
	etc.

Συγκρίνοντας τὸν ἀνωτέρω πίνακα γεωγραφικῆς ὑποδιαίρεσεως μὲ τὸ παράδειγμα ποῦ ἀνέφερα προηγουμένως καὶ ἔχοντας ὑπ' ὄψιν βασικὰς ἀρχὰς τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος καταφαίνεται τὸ τρομερὸν λάθος εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέπεσαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κογκρέσσου, οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ ἄμεσοι ὑπεύθυνοι διὰ διορθώσεις καὶ προσθέσεις εἰς τὸ σύστημα Dewey.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι τὸ 9.56.45 (Κύπρος) εἶναι ἀπὸ τὴν μοναδικὴν ἐξαίρεσις κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ «ἐκφραστικότης» τῶν ἀριθμῶν καταπατεῖται δι' οἰκονομίαν ἀριθμητικῶν ψηφίων π.χ.

941	Scotland
941.1	— 941.495 Geographic divisions
941.5	Ireland

πάλιν δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εὑρίσκειται ἐν μέσῳ δύο ἀριθμῶν ὑποδηλούντων Τουρκικοὺς γεωγραφικοὺς χώρους, 956.4 South Turkey καὶ 956.5 East central Turkey, οὕτως ὥστε ὁ χρησιμοποιῶν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ ἀγνοῶν τὴν ἱστορίαν τῆς Κύπρου νὰ συμπεραίνει ὅτι ἡ Κύπρος εἶναι μέρος τοῦ South Turkey ἐφ' ὅσον εἶναι ὑποδιαίρεσις τους.

Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ συστήματος ταξινομήσεως Dewey, οὐδέποτε ἐθεώρησαν τὴν Κύπρον ὡς ξεχωριστὸ κράτος μὲ ἰδικήν του ἱστορίαν, ἀλλ' ἐξήγησαν τὴν γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν του θέσιν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν.

Ἐθεώρησα καλὸν νὰ ἀναφέρω τὸ τεράστιον τοῦτο λάθος καὶ νὰ ὑποδείξω ὅτι καλὸν θὰ εἶναι ὅπως δοθῆ εἰς τὴν Κύπρον ξεχωριστὸς ἀριθμὸς ὁ ὁποῖος νὰ ὑποβοηθήσῃ καὶ εἰς τὸν μετέπειτα κατὰ χρονικὰς περιόδους διαχωρισμόν.

Ὁ χρονικὸς ὅμως οὗτος διαχωρισμὸς καθιστᾶται ἀνεφάρμοστος μὲ τὸν παρόντα

ἀριθμὸν ἐφ' ὅσον ὁποιαδήποτε χρονικὴ ὑποδιαίρεσις τῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου θὰ εἶναι ὑποδιαίρεσις δι' ἓνα κομμάτι τοῦ Τουρκικοῦ κράτους (956.45)

π. χ. 956.45 (01) χρονικὴ ὑποδιαίρεσις
 956.45 (02) » »
 956.45 (03) » »
 κ.λ.π.

Ἄφου κατέδειξα τὸ λάθος τῆς κατατάξεως τῆς Κύπρου εἰς τὸν ἀριθμὸν 956.45 καὶ ἄφου τώρα ἡ Κύπρος ἐγίνε ἀνεξάρτητο κράτος εισηγοῦμαι ὅπως δοθῇ εἰδικὸς ἀριθμὸς, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι ὑποδιαίρεσις τοῦ

956.9 Eastern Mediterranean
 956.91 Syria
 .92 Lebanon
 .93 Jeus
 .94 Israel
 .95 Jordan
 .96 CYPRUS

καὶ ἔτσι ἡ Κύπρος νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον ὡς μία ἀνεξάρτητος χώρα μεῖ ἰδικὴν τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφικὴ θέσι.

Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτὸ ἐπιβάλλεται ἐπισταμένη μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Κύπρου διὰ τὴν κατάλληλον χρονικὴν ὑποδιαίρεσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ Μ. ΛΟΗΣ

Η ΓΙΑΓΙΑ

Γιόμισε μυρολούλουδα
 τ' ἄγνοῦ βουνοῦ ἢ ἄκρη,
 τὰ χώματα ἀνατρίχιασαν
 σὰν τοῦ παιδιοῦ τῆς δέχτηκε
 τὸ τελευταῖο τὸ δάκρυ.

ᾠ τῆς αὐγῆς κελάδημα,
 τοῦ ἡλιοῦ ἐσὺ τὸ φῶς,
 τὸν τελευταῖο σας ἀσπασμὸ
 χαρίστε τῆς μ' ἀγάπη,
 στὸν κόσμον πάντοτε ἔζησε
 μετὰ τὸ δικό σας χᾶδι.

Τὸ τελευταῖο τὸ πρωῖνὸ
 τοῦ Μᾶη τοῦ μυρωμένου
 ἢ μάνα ἀποχαίρετῃσε
 τὰ πάντα εὐτυχισμένη.

ΝΙΚΗ ΛΑΔΑΚΗ

Εἶναι δικιά μου ἡ Ἀνατολή.
 Εἶναι ἀτέλειωτη ἡ χρυσὴ γραμμὴ
 ἔχω μάτια καινούργια.
 Εἶναι ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ φωτός
 καὶ ξεφωνίζω χαρούμενα.
 Εἶναι ἡ πολυτέλεια τῆς θάλασσας
 στις στροφές τῆς αὐγῆς
 ὁ Θεὸς μὲ τὸ γαλάζιο χέρι τάχει ὅλ' αὐτὰ
 χορεύω στὰ σύννεφα
 χορεύω στὰ σύννεφα
 καὶ μ' ἀκούει ἡ ἀχρογιαλιά.
 Ἀπλώνω τὰ χέρια μου καὶ γεμίζω τὸ Κόσμο.
 Γεμίζω φιλιὰ τὴν ἀπόστασι τῆς Γῆς
 ποῦ χαϊδεύεται κάτω.
 Στέλνω φιλιὰ στὸν οὐρανὸ
 ποῦναι τρυφερὸς πάνω.
 Πηδάω στὸν Ἥλιο
 κατεβαίνω στὴ γῆ
 τινάζω τ' ἀστέρια ποῦ στάζουν τὰ μαλλιά μου
 τρέχω καὶ σιγκώνω σύννεφα τῆ χαρὰ
 στις στροφές τῆς αὐγῆς.
 στις στροφές τῆς αὐγῆς.

IV

Βάρυνη ἡ στέγη τῶν ματιῶν μου
 κα' ἔπεσε...
 Βγαίνω καὶ φωνάζω τὸν οὐρανὸ μέσα
 τώρα ἓνα γαλάζιο τόξο
 γέρνει στὴν κάμαρά μου
 βάζει τὸ φῶς του στὸ ποτήρι μου
 καὶ πίνω.
 Πίνω νὰ φύγη ἀπ' τὰ χέλια μου
 τὸ θράδυ
 γὰ νὰ μπορῶ νὰ τραγουδάω
 καὶ νὰ μὴ πικραίνω τὸν ἥλιο.

V

Τι ἔχεις πιεῖ ἀγάπη μου;
 Ἦπια ὄλο τὸ καινούργιο φεγγάρι
 Ἦπια τὸ παιχνίδιασμα τῆς Αὐγῆς στὶς
 φωνίτσες τῶν πουλιῶν
 Ἦπια τὴ δύναμι τῶν χυμῶν
 ποῦ καταλήγει σὲ ἄνθη
 Ἦπια τὴ μεγάλη καμπάνα τοῦ Ἥλιου
 ὅταν σημαίνει φῶς καὶ στὴ καρδιά μου

Ἦπια τὸ γαλάζιο πουλί πὸν ξεκόλησε ἀπ' τὸν οὐρανὸ
 κι' ἔκανε τὸ βλέμμα μου περιγρηπικὸ
 Ἦπια τὶς τριλλίες πὸν στάζουν τὰ βρεμμένα φύλλα
 κάτω ἀπ' τὸ οὐράνιο τόξο
 Ἦπια τὰ σπαθίσματα τῶν χελιδониῶν
 στὶς 7 τοῦ Μάρτη
 Ἦπια τὸ λευκὸ φτεροῦ ψηλά
 πὸν ἐρωτεύθηκε τὸν ὀρίζοντα.

VI

Κι' ἂν εἶναι τὸ κομμάτι τ' οὐρανοῦ μου θολὸ
 καὶ τὸ φεγγάρι μου σπασμένο
 ἔχω λιγάκι φῶς
 μοῦ μένει λίγο χρῶμα
 νὰ φτιάξω τόση δὲ μὰ ἄνοιξι
 ἔτσι πὸν νὰ κρυφτοῦν τὰ κυπαρίσια.

Κι' ἂν στέγνωσαν τὰ μάτια μου
 θ' ἀνέβω ἀπ' τὸν ὀρίζοντα στὸ θρόνο του
 ν' ἀλλάξω τὴν ψυχὴ μου
 μὲ μιὰ βροχοῦλα ἀπ' τὴν ὑψὴ μου
 βροχοῦλα φθινοπωρινὴ
 καὶ νὰ γεμίσει τὸ πρῶτ'
 ἦχος ἀπ' τὴ ζωὴ μου.

VII

Θέλεις γράμμα;
 Μὰ γὼ χαϊδεύω κάθε ἀκτίνα πρώτη, τὴν αὐγὴ
 καὶ τὴν ἀφίνω νάρθη
 μὲ τὴν ἱστορία τῆς ἀγάπης μας.
 Εἶναι ἓνα βιβλίον τὸ φῶς
 ἓνα δικό μας βιβλίον πὸν τὸ γράφουμε ἐμεῖς.
 Αὔριο θὰ τὸ ξεφυλλίζει ἓνα παιδάκι
 κι' ὕστερα θάρθει νὰ μᾶς χαμογελάσει
 στὸ κῆπο πὸν θὰ ποτίζουμε μὲ νεράκι τὰ δειλινά.
 Κι' ἔπειτα ὁ νέος θὰ τ' ἀποστηθίσει
 κι' ὅπως θὰ χρυσιζοῦν τὰ μάτια του
 θὰ βγῆ νὰ μᾶς φιλήσει στὸ μέτωπο
 μέσα στὸν κῆπο πὸν θὰ χιονίζει.
 Οἱ λεπτομέρειες τῶν λουλουδιῶν
 εἶναι ἡ φαντασία τοῦ Θεοῦ.
 Εἶναι βιβλία καὶ τὰ λουλούδια.
 Ὅποιος τὰ διαβάξει
 γνωρίζει τὴν προέκτασι τῆς ψυχῆς του!!
 Σὲ φιλῶ

VIII

Γυάλινο τὸ πρωῖνὸ
κι' ὁ οὐρανὸς ἀσπρογαλιάζει
ἀπόνα χνουδι φωτός.

Ὅπου κτυπήσει ὁ ἥλιος
πὲς ἢ γῆ γελάει
κι' εἶναι τὸ βρεμμένο χῶμα
σὰ μωρομάννα πού πήρε εὐχή.

Ἄν φωνάξω
θὰ κυματίσει ἡ θάλασσα χαρούμενη.
Ἄν φωνάξω
θ' ἀσπρίσουν οἱ ἀμυγδαλιές
νὰ γίνει ἓνα στεφάνι στὸν οὐρανό.
Ἄν φωνάξω
θὰ θρασέψουν τὰ βλαστάρια.
Ἄν φωνάξω
τὰ πουλιὰ θὰ κατέβουν νὰ τσιμποῦν τὸν ἥλιο
ἀπ' τὴ ποδιά τῆς γιαγιάς.
Πὲς γιαγιά στὸν Ἥλιο
νὰ μείνει ἓνα βράδι σπíti μας.
Τώρα
πού ἔχουμε τόπο νὰ τὸν ξαπλώσουμε
καὶ πούπουλα
νὰ τὸν κοιμήσουμε.

IX

Πόσα ἀξίζει ὅ,τι δὲν ἔχεις!
Γνωρίζει ἄραγε κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς
πού κινοῦνται τί ἔχει
ὅταν μπορεῖ νὰ γυρίσει σπíti του
καὶ νὰ κάτσει μπρὸς στὸ πιάτο του ἤσυχος!
Νὰ κοιτάζει ἀπέναντι τὴ γυναίκα του
καὶ νὰ τῆς γελάσει ἓνα εὐχαριστῶ γιὰ ὅλα!
Κι' ὅταν σωπάσουν νὰ κοιτάζονται
κι' ὅταν μιλοῦν ν' ἀγαπιῶνται
καὶ νάχουν καὶ κῆπο!
Ξέρουν πόσα ἀξίζει
νὰ περπατᾶς
καὶ νάρχεσαι,
νὰ φεύγης
καὶ νὰ γυρίζης,
νὰ μὴν σκέπτεσαι ἄλλο ἀπ' τὰ πλακάκια τῆς αὐλῆς σου
ὅταν βλέπεις τὰ πλακάκια τῆς αὐλῆς σου
καὶ νάχεις κάνει κάτι
ὅταν ξαπλώσεις
κι' ὅταν φιλήσεις.

ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

Η ΑΜΥΝΑ ΚΙ' Η ΠΡΟΚΟΠΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ: Ν. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Ἄς κρατήσωμεν τὴν Παιδείαν Ἑλληνικὴν, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν μορφήν καὶ τὸ πλάτος, ἀλλὰ καὶ κατὰ βάθος. Ἡ ἑλληνικὴ μας συνείδησις ἄς γίνῃ ἱστορικὴ καὶ πραγματικὴ, ζωντανὴ προσκόλλησις εἰς τὴν παράδοσιν: Γ λ ῶ σ σ α, θ ρ η σ κ ε ι α, π ο λ ι τ ι σ μ ὁ ς, ἄ ν θ ρ ω π ι ἄ. Αἱ τύχαι τῶν λαῶν ἐξαρτῶνται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντας καὶ ὅλους δὲν τοὺς δημιουργοῦμεν ἡμεῖς. Ἄλλ' ἐκείνους πῶς δυνάμεθα νὰ διαμορφώσωμεν, ὅς μὴ τοὺς παραλείψωμεν: Ὁμόνοια, σεβασμὸς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ἀρνησις τῆς μισαλλοδοξίας, μετριοφροσύνη, τιμὴ πρὸς τοὺς ἀγωνιστάς, συνέχισις τῆς ἐνατενίσεως τῆς Ἑλευθερίας.

Ἐξήσαμεν, χάρις εἰς τὸν Ἄγωνα τῆς Κύπρου, τὰς πλέον ἐντόνους πατριωτικὰς ἡμέρας καὶ ἐδοκιμάσαμεν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν. Τὸ νὰ εἶναι τις Κύπριος σήμερον εἶναι ὑψίστη τιμὴ. Ἄς δικαιοῦσωμεν καὶ εἰς τὸ μέλλον αὐτὴν τὴν συναίσθησιν. Σᾶς τὸ εὐχομαι.

ΑΠΑΝΤΑ: Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

Νομίζω, ἀρχικὰ καὶ τελικὰ, πὼς ἡ πνευματικὴ ἀνοδος ἐνὸς τόπου δὲν καθορίζεται βαθύτερα, παρὰ ἀπὸ τοὺς ὄρους, πῶς διαθέτει ὁ τόπος αὐτὸς γιὰ τὴν αὐτοπροαγωγὴν του, τὴν προκοπὴν μὲς ἀπὸ τὶς ἰδιεὶς του δυνάμεις. Κανένα τεχνιτὸ, ἐξωτερικὸ μέσον δὲν προάγει ἕναν τόπο, ὅσο ἡ προώθησις τῶν ἐσωτερικῶν ἰκανοτήτων τῆς ὅσο γίνεται ὑψηλότερα ἐννοημένης «παιδείας». Μόνο μέσα ἀπὸ ἕναν χ ῶ ρ ο κ α λ ἄ δ ο υ λ ε μ ἔ ν ο θὰ προκύβῃ ἡ flora mirabilis, ἡ ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ ἀνθήσις.

Ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰ διαμερίσματα τῆς μητέρας—Ἑλλάδας παράγει βέβαια μιὰ ἐξωτερικὴ κίνησις, ἀλλ' ἀφαιρεῖ τὴν περηφάνειαν τῆς αὐτοτέλειας, πῶς τελικὰ αὐτὴ δημιουργεῖ τὸν ἑαυτὸ της. Δημονώνοντας τὸ «ἔνδον σκάπτε» τοῦ ἀρχαίου σοφοῦ δημιουργοῦμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας τὸ αἶσθημα τῆς κατωτερότητος καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους τὴν αὐταπάτην καὶ τὴν ἐπίφασιν μᾶς ὑπεροχῆς, πῶς ὅμως δὲν εἶναι, παρὰ ἡ ἀνάποδη τῆς δικῆς μας ἀδράνειας.

Ἡ γνώσις ἄλλωστε μᾶς ξένης γλώσσας καὶ λογοτεχνίας μεγάλης ἀκτινοβολίας σᾶς θέτει σὲ θέσις προνομιακῆ προκειμένου γιὰ τὴν ἐπιδίωξιν μᾶς περήφανης γιὰ τὸν ἑαυτὸ της καὶ αὐτοδημιουργητῆς παρουσίας.

Χαίρομαι βαθύτατα, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ πόλις μας κέρδισε μ ὀ ν η τ η ς τὸ στοιχμὰ της, μόνη καὶ ἀβοήθητη.

ΑΠΑΝΤΑ: ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Ἡ Κύπρος (καὶ γενικώτερα ἡ Ἑλλάδα) γιὰ νὰ λάμψῃ πνευματικὰ (ἀληθινὰ πνευματικὰ), πρέπει νὰ διατηρήσῃ μὲ κάθε θυσία τὴν ἑλληνικὴν παράδοσίν της καὶ νὰ τὴν τολῶσῃ, λυτρώνοντάς τὴν ἀπὸ τοὺς ἐπιπόλαιους «νεωτερισμοὺς» καὶ τοὺς ἀνόητους «συγχρονισμοὺς». Ἄλλιῶς, θὰ ξεχρωματισθῇ ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα της καὶ θὰ γίνῃ ἕνα πράγμα χωρὶς χαρακτῆρα, μὲ μοναχὰ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἑλληνικὴ Κύπρος».

Ἡ παράδοσίν της πρέπει νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ τολωθῇ: στὰ ἔθιμά της, στὶς λαϊκὰς τέχνες, στὴ δημοτικὴ ποίησις, στὶς ντυμασιεὶς τῶν κατοίκων της, σὲ κάθε τι πῶς βγαίνει ἀπὸ τὶς ἀστεϊέστερες πηγὰς τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Ἰδίως, νὰ τολωθῇ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ ἡ βυζαντινὴ ἀγιογραφία στὶς ἐκκλησιεὶς, νὰ κληρηθῶν δὲ μὲ ρόπαλο οἱ μουζικάντες τῆς θεατρικῆς κοσμικῆς μουσικῆς, οἱ λεγόμενοι «κανταδόροι», καθὼς καὶ οἱ μπογατζῆδες πῶς κάνουνε ἁγίους ἰταλιάνους.

Ὅλα τὰ ἄλλα «περὶ πνευματικῆς προκοπῆς» τῆς Κύπρου, εἶναι, κατὰ τὴ γνώμην μου, ρεκλάμες καὶ φιλολογίαι, καὶ θὰ συντελέσουν μόνον στὸ νὰ καταντήσῃ τὸ νησί σας «κέντρο ἀντιπνευματικόν».

ΑΠΑΝΤΑ: ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

1. Τὸ παρὸν, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον σὲ ἰδανικὴ σύνθεση θὰ πρέπει νὰ καθορίσουν τὴ θέση τῆς πνευματικῆς Κύπρου. Καὶ τοῦτο θὰ γίνῃ ὅσο γρηγορότερα καὶ πληρέστερα $\chi \omega \rho \acute{\iota} \sigma \epsilon \iota$ τὸ $\chi \omega \rho \acute{o} \tau \eta \varsigma$ ἀπ' τὸ $\chi \lambda \iota \mu \omicron \lambda \omicron \upsilon \mu \epsilon \nu \omicron$ ἑλλαδικό.

2. Δὲν τῆς καλοῦσθε τῆς σημερινῆς περιστάσεως τῆς Κύπρου καὶ τῶν Κυπρίων, μὰ δὲ μπορεῖ, ἂν κρίνω ἀπ' τὸ χτεσινὸ κυπριακὸ ἄθλο, νὰ εἶναι χειρότερες ἀπ' τῆς ἑλλαδικῆς γιὰ σοβαρὴ πνευματικὴ ἄθληση. Βαθύτατο, λοιπόν, ξεχέρωσμα πρὸς τὰ ἔξω καὶ σκάμμο πρὸς τὰ μέσα, γερή, κατόπι, ἀποστείρωση καὶ ἄφθονη, ἄφθονη ντόπια μινίγη, γὰ νὰ ξεπαστρευτεῖ καὶ ν' ἀποκλείεται καὶ μελλοντικὰ κάθε λώδη, πρῶτιστα ἡ ἑλλαδική.

3. "Ὅποια «συμπαράστατα» τοῦ ἑλλαδικοῦ Κέντρου στὸ κυπριακὸ μόνον βλαπτικῆ, τελικά, θὰ εἶναι. Ὡστόσο — ξέρω — ξέρω! — καὶ τοῦτο θὰ τοῦ τὴ ζητήσῃ, 'ἔκεινο, ἀκόμα καὶ αὐτοπρόσφερα, θὰ τοῦ τὴ δώσει. Ὡστε πλάτε νὰ σημάνουν ἀπὸ τώρα βλοὶ οἱ κώδωνες τοῦ κινδύνου, καὶ ὁ θεὸς βοηθός!

4. Ἄν ἡ Κύπρος στρώσει πνευματικὸ παρὸν ἀντάξιο τοῦ χτεσινοῦ ἀγῶνα τῆς ὑπέροχης ὁρφάνιας τῆς, θὰ δώσει τοῦ σύμπαντος κόσμου, ποιοτικὸ, καὶ ὄχι ποσοτικὸ, πύρην, ἱκανὸ γιὰ ὅ,τι καλὸ καὶ ὠραῖο, ὅπου οἱ ἔννοιες τοῦ εὐρύτερου καὶ τοῦ στενότερου δὲ θάχουν θέση. Τὸ πάν μπορεῖτε, ἂν θέλετε. Μὰ ὡς τὸ θάνατο!

ΑΠΑΝΤΑ: ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τὸ πρόβλημα τοῦ χαρακτήρος τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Κύπρου εἶναι ἀπόλυτα συνδεδεμένο μὲ τὴν ροὴν τοῦ ἔθνικου τῆς βίου, καὶ, ἐπομένως, κάθε σκέψις καὶ κάθε προσπάθεια διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν προώθησιν τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Νήσου πρέπει νὰ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν Κόσμον καὶ τὰ Ἑλληνοχριστιανικά ἰδανικά. Μὲ τὸ νὰ «στρέφεται γύρω» δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως τὴν ἀπόλειαν κάθε αὐτοτελείας, οὔτε τὴν καθιέρωσιν τῆς μιμήσεως τῆς Ἑλλαδικῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, ἀλλ' ἀπλῶς τὸν συντονισμὸν τῶν γενικωτέρων κατευθύνσεων τῶν Ἑλλαδικῶν καὶ τῶν Ἑλληνοκυπρίων Πνευματικῶν Ἀνθρώπων, εἰς τρόπον ὅστε νὰ ἔχουν τὰς ἰδίας ἀνησυχίας καὶ τὰς ἰδίας ἐπιδιώξεις. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ Κύπριοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι πρέπει νὰ διατηρήσουν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα τῆς δημιουργίας των. Αὐτὸ ἐπιβάλλεται νὰ καθιερωθῇ, διότι ἡ Κύπρος ὡς ἰδίᾳ γεωγραφικὴ καὶ πολιτικὴ μονὰς πρέπει νὰ διατηρῇ κάποια αὐτοτέλειαν εἰς τὸν τρόπον τοῦ χειρισμοῦ τῶν ἰδιαιτέρων προβλημάτων, τὰ ὅποια μοιραίως τῆς γεννᾷ ὁ ἰδιάζων πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς τῆς βίος. Ὁ Κυπριακὸς Πνευματικὸς Κόσμος πρέπει νὰ προχωρήσῃ μὲ κάποια ἐλευθερίαν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ πνευματικοῦ του οικοδομηματος, φθάνει μόνον νὰ μὴ χάσῃ ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ Ἑλληνικὸν φῶς.

Ἐξαιρετικὰ λεπτὸν εἶναι τὸ ἐρώτημα «Πῶς θὰ ἀμνηθῇ κατὰ πνευματικὸν τρόπον ἡ Κύπρος ἔναντι τῶν σημερινῶν περιστάσεων, ὥστε νὰ μπορέσῃ νὰ διατηρήσῃ ἀλώβητον τὸν ἑαυτὸν τῆς». Λέγοντες «σημερινὰς περιστάσεις» πρέπει, κατὰ πρῶτον λόγον, νὰ ἐννοήσωμεν τὴν διεθνή πνευματικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἐπέλασιν, ἡ ὁποία μᾶς κατακλύζει μὲ ἀπειρίαν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν, μουσικῆν, διαλέξεις, χορευτικὰ συγκροτήματα, εὐκολίας νὰ γνωρίσωμεν τοὺς ξένους πολιτισμούς, ἐπιβολὰς σπουδῶν καὶ ἄλλα, καὶ, δεύτερον, τὴν ἐπικινδύνως ἐκδηλον ὀλισθητικὴν τάσιν τῆς σημερινῆς Τέχνης, ἡ ὁποία ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος τείνει νὰ ἀποκλείσῃ κάθε ἰδεολογικὴν κατεύθυνσιν, ἀκολουθοῦσα τὸ δόγμα τῆς ὅσον τὸ δυνατόν ἐντονωτέρας προβολῆς τῆς ἀνηθικῆς πραγματικότητος, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν μὲ τὴν τελειοποιημένην αὐτὴν προβολὴν ὄχι μόνον ἀποκλείεται ἡ διόρθωσις, ἀλλὰ καὶ χειροτερεῖ ἡ κατάστασις τῶν κακῶς ἐχόντων.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κύπρος μπορεῖ θαυμάσια νὰ κρατήσῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς μέσα εἰς τὰ φυσικὰ ἔθνικά τῆς πλαίσια, ἂν φροντίσῃ νὰ ἐξασφαλίσῃ σταθερὸν τὸν βασικὸν χαρακτήρα τῆς Παιδείας τῆς. Μὲ τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν χαρακτήρα δὲν ἐννοοῦμεν τὸν ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τὴν Παιδείαν μας τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ πραγματικῶν στοιχείων, τὰ ὅποια ἡ σύγχρονος ἐξέλιξις κατέστησεν ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς μορφώσεως κάθε ἐφήβου, ἀλλὰ τὸν ἀποκλεισμὸν κάθε δυνατότητος νὰ διασαλευθοῦν αἱ βάσεις τῆς ἑθνικῆς μας Παιδείας, εἰς τρόπον, ὅστε νὰ διακινδυνεύεται ἡ ἀλλοίωσις τοῦ ἑθνικοῦ μας χαρακτήρος. Καλὴ εἶναι ἡ πίστις ἐπὶ τὸ ἀθάνατον τῆς Φυλῆς καὶ τὸ ἀδιάσπαστον τῆς ἑθνικῆς μας συνειδήσεως, ἀλλὰ καλύτερα εἶναι ἡ λήψις μέτρων πρὸς ἀντιμετώπισιν πολλῶν δυσμενῶν παραγόντων, ὁμοίους τῶν ὁποίων δὲν ἐγγνώρισε τὸ Ἔθνος εἰς τὸ παρελθόν.

Αἱ ξένα πνευματικά καὶ πολιτιστικά προσφορὰ πρέπει νὰ γίνωνται εὐγνωμόνως δεκτά, μὲ τὴν προοπτικὴν νὰ ἐμπλουτίσουν τὰς παραλλήλους Κυπριακὰς δυνάμεις καὶ νὰ τὰς ἐνδυναμώσουν, ὥστε νὰ ἐξελιχθοῦν μέσα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν — Κυπριακὸν τὸν πλάσιον. Ὅμως ὁ ἐπιούσιος ἄστος τῶν Κυπρίων πρέπει νὰ εἶναι τὸ Ἑλληνικὸν βιβλίον, ἢ Ἑλληνικὴ Τέχνη, τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα γενικῶς. Διαρκεῖς ἐκθέσεις ἔργων Ἑλληνικῆς Τέχνης καὶ Βιοτεχνίας, ἐκθέσεις Ἑλληνικῶν βιβλίων, διαρκεῖς καὶ αὐτὰ, καὶ ὄχι διαττούσαι, εἰς τρόπον ὥστε τὸ Ἑλληνικὸν βιβλίον νὰ γίνῃ συνείδησις τῶν Κυπρίων, ἀγροτικά βιβλιοθήκαι μὲ ἔργα κατὰ πρῶτον λόγον Ἑλληνικά, Ἑλληνικὸν Θέατρον, ἢ Κυπριακὸν μὲ Ἑλληνικά κυρίως ἔργα, Ἑλληνικὴ μουσικὴ, ὅλα αὐτὰ θὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ὁρθὴν κατεύθυνσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Νήσου. Ἡ μαζικὴ ἀγορὰ δοκιμῶν ἔργων τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Κυπριακὸν Κράτος, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς καὶ τὰς Κυπριακὰς Πνευματικὰς Ὄργανώσεις, καὶ ἡ διανομὴ τῶν εἰς τὰς ἀστικὰς καὶ τὰς ἀγροτικὰς βιβλιοθήκας τῆς Κύπρου, θὰ εἶχεν εὐεργετικώτατα ἀποτελέσματα. Πρῶτον θὰ ὑπεβῆθαι οἰκονομικῶς τοὺς λογοτέχνας καὶ θὰ συνετέλει εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς λογοτεχνίας. Δεύτερον θὰ συνετέλει εἰς τὸν ἐμπλουτισμὸν τῶν ἀγροτικῶν βιβλιοθηκῶν. Τρίτον, τὸ καὶ σπουδαιότερον, θὰ ἐδημιούργει σταθερὸν ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἰς μίαν Ἑλληνικωτάτην ἐπαρχίαν, ὅπως ἡ Κύπρος.

Πάνω ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ τεθῇ ἡ πύκνωσις τῶν ἐπαρῶν τῶν λαϊκῶν μαζῶν Ἑλλάδος — Κύπρου. Τὸ προσκίνημα τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς εὐνυτέρας Κυπριακὰς μάζας, δὲν πρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι ἀνέφικτον οἰκονομικὸν πρόβλημα, οὔτε ὄνειρον ἀπραγματοποιήσιμον, ἀλλὰ νὰ μετατραπῇ εἰς πραγματικότητες καὶ ἐγγεῖρημα εὐκολόν, τὸ ὅποιον νὰ μὴ ἀνατρέψῃ τὸν οἰκονομικὸν ἰσοῦζυγον τῶν λαϊκῶν τάξεων. Τὰ παλαιότερα χροῖνα — πρὸ τριάντα ἐτῶν — οἱ Ἕλληνες ἐφοπλισαὶ εἰς τὴν μάχην τοῦ μεταξὺ τῶν συναγωνισμοῦ εἶχον ὑποβιβάσει τὸν ναῦλον διὰ Πειραιᾶ εἰς 10 σελίνα. Κάτι ἀνάλογον πρέπει νὰ γίνῃ καὶ τῶρα, ὄχι εἰς μάχην συναγωνισμοῦ, ἀλλὰ τὴν μάχην τῆς πικρῆς σπῆς τοῦ καθημερινοῦ δικτύου ἐπαρῶν μεταξὺ τῶν λαϊκῶν τάξεων Ἑλλάδος—Κύπρου. Ἐὰν ἐπιδοτηθοῦν ἐπὶ τὴν διάσθημα ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερτήσεως αἱ ἀ γ ο ν ο ι γοαμμαὶ Κύπρου — Ἑλλάδος, πολὺ σύντομα θὰ γίνωνν γόνιμοι, καὶ δὲν θὰ ἔχουν ἀνάγκην περαιτέρω ἐπιδοτήσεως.

Ἡ Κύπρος ὡσὰν Ἑλληνικὸν Πνευματικὸν Κέντρον θὰ ἤμποροῦσε θαυμάσια νὰ γίνῃ φορεὺς τῆς ἀκτινοβολίας τῶν Ἑλληνικῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν εἰς ὀλόκληρον τὴν Μέσην Ἀνατολήν. Καὶ ἡ γεωγραφικὴ τῆς θέσις καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς σπουδαιότης τῆς δίδουν ὅλας αὐτὰς τὰς δυνατότητας. Αἱ γενικώτεροι πολιτιστικά καὶ πολιτικά ὠφέλεια ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἀκτινοβολίαν θὰ ἦσαν πολὺ μεγάλα.

ΑΠΑΝΤΑ: Ν. ΕΙΟΥΤΑΣ

1. Ἡ θέσις τῆς Πνευματικῆς Κύπρου μέσα στὸν Ἑλληνικὸν κόσμον (κόσμον θὰ προτιμοῦσα ἀντὶ χώρου) πρέπει νάνα ἡ θέσις ἑνὸς Ἑλληνικοῦ Ἐπαρχιακοῦ Κέντρου μὲ πολὺ στενὴ ἐπαφὴ καὶ σφιχτοὺς δεσμοὺς μὲ τὸ μεγάλο Ἐθνικὸν μας Κέντρον, τὴν Ἀθήνα, καθὼς καὶ μὲ τ' ἄλλα ἔθνηκα μας κέντρα τόσο τοῦ Ἐσωτερικοῦ ὅσο καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Ἡ θέσις αὐτῆ τῆς στενῆς ἐπικοινωνίας μπορεῖ νὰ προωθηθῇ καὶ νὰ διασφαλισθῇ (α) Ἄν τὸ Ἑλληνικὸν βιβλίον καταστῇ φτηνὸν καὶ προσιτὸ σ' ὀλοένα καὶ πῶ πλεονεκτήματα κύκλους τῶν νέων κυρίως τῆς Κύπρου ἔτσι ποὺ νὰ δημιουργηθῇ σ' αὐτοὺς ἡ ἀνάγκη γιὰ πνευματικὰ ἀναζητήσεις. Δυστυχῶς ἡ μεγίστη πλειονοψηφία τῶν νέων μας δὲν φαίνεται νὰ κατέχεται ἀπὸ πνευματικὰς ἀνησυχίας κ' ἡ ζωικότητά τους ἐφοδεύεται στὶς ἀθλοπαιδιὰς καὶ τὰ φλέρτ ἢ τὸ χαρτοπαιγνιον. Ἐνας λοιπὸν κρατικὸς ὄργανισμὸς, (τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου νὰ ποῦμε;) πρέπει νὰ συσταθῇ καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν καμπάνια τῆς «πνευματικοποίησης», ἂν ἐπιτρέπεται ἡ λέξις, τῶν νέων μας μὲ φτηνὰς ἐκδόσεις τῶν καταλλήλων γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ βιβλίων καὶ δικῶν μας καὶ ξένων συγγραφέων. Παραδείγματα τέτοιων ἐκδόσεων ἔχομε τὰγγλικὰ Sixpence, Penguin, Thinkers, Library καὶ ἄλλα Γαλλικὰ καὶ Γερμανικὰ.

(β) Ἄν σ' ὅλα τὰξίολογα Πνευματικὰ Κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐξασφαλισθοῦν γιὰ τὴν «Πνευματικὴν Κύπρον» συνεργάτες σοβαροί, ποὺ νὰ μᾶς ἐνημερώνουν ἀπάνω στὶς σύγχρονες πνευματικὰς τάσεις καὶ ἀνάζητήσεις καθὼς κ' ἀπάνω στὰ κύρια τοῦλάχιστο χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἑλλήνα, τῆς Ἑλληνίδας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ.

(γ) Ἄν σοβαροὶ Κύπριοι, ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος, συνεργάζονται μὲ τὴν «Πνευ-

ματική Κύπρος» με σκοπό να ενημερώνουν τους Πανελλήνους άπάνω στον Κύπριο, την Κυπρία και τον Κυπριακό Πολιτισμό, γιατί, όπως τραγουδάει κι' ο Παλαμάς «'Εσὺ (ἡ Κύπρος) κρυφοζωντάνευες, ώραῖο νησί, καὶ φύλαξες· ἐσὶ τὰ προσκυνᾶς τῆς Ῥωμιοσύνης τὰ εἰδῶλα, τῆς Ὀμορφίης τὸ εἰδῶλο καὶ τῆς Παλληγκαριάς». Ἡ διάλεξτός μας, τὰ τοπωνύμια, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμά μας διασώθηκαν ἀτόφια Ἑλληνικά καὶ μάλιστα πῶς πολὺ ἀπ' ὅλα τὰλλα μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου.

2. Ἡ δευτέρα ἐρώτηση, νομίζω, δὲν καλοστέζει: Ἐφ' ὅσον ὁ ψυχολογικός μας σχηματισμός εἶν' ἑλληνικώτατος καὶ θὰ ἐξακολουθῆ βέβαια νὰ μένη τέτοιος, ὅπως διατηρήθηκε ὡς τώρα μέσα ἀπὸ τρισευρότερες περιστάσεις, δὲν θὰ ὑπέροξη κατὰ τὴ γνώμη μου καμμιά ἀνάγκη ἀμύνης ἐναντι τῶν σημερινῶν περιστάσεων. Ἐχοῦμε πλουσιώτατη καὶ λαμπρότατη πολιτιστικὴ παράδοση, μαλαματένιο ψυχικὸ μέταλλο καὶ πνευματικότητα τόσο ἐπαρκῆ, πού, ἂν κοιτάξουμε μονάχα αὐτὰ μας τὰ ἔθνικα κεφάλαια νὰ τὰ διαφυλάξουμε, δὲ θὰ νοιώσουμε ποτὲ τὴν ἀνάγκη ν' ἀμυνοῦμε πνευματικά κι' ἔθνικα ἐναντία σὲ καμμιά ἀσειλή, γιατί, ἀπλούστατα, δὲν θὰ μορῆ τὸ ὑπέροχη. Ἀμερικανισμός, Σοβιετισμός, Κοσμοπολιτισμός κλπ. θὰ περάσουν ἀπὸ τὸ πικρὸ ζόδιον τοῦ ἑλληνικοῦ δαιμονίου πνεύματος καὶ θὰ πάρουν τὸν ἑλληνικὸ χαρακτήρα· θὰ μετασχηματισθοῦν καὶ θὰ μεταστοιχειωθοῦν ὥστε νὰ ταιριάζουν στὰ μέτρα μας ἢ θὰ διαλυθοῦν σὰν νέφη καὶ θὰ ἐξαφανισθοῦν. Αὐτὸ μᾶς διδάσκει ἡ μελέτη τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρα καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

3. Ἡ συμπαράσταση τοῦ Κέντρου στὸν πνευματικὸ τομέα θὰ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ γίνῃ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίον φτηνὸ καὶ προσιτὸ, ὅπως ἀναφέρω πῶς πάντο, καὶ μάλιστα νὰ σταματήσουν οἱ πολλοὶ θιασοὶ καὶ ὀμιλητές, εἴτε καθηγητῆς Πανεπιστημίων εἶναι εἴτε ἄλλοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι, πού μᾶς ἔρχονται γιὰ διαλέξεις. Γιατὶ αὐτὸ ἀποδείχνουν οἱ πρόσφατες προσπάθειες γιὰ τὴ δημιουργία τέτοιων σχέσεων, πού κατάντησαν σύντομα μελοδραματικῆς προσπάθειας ψυχαγωγίας γιὰ πολὺ λίγους. Γι' αὐτὸ νομίζω πὼς εἶναι πολὺ πῶς σπουδαῖο νὰ στέλλονται βλοένα καὶ πῶς πολλοὶ νέοι τῆς Κύπρου μὲ ὑποτροφίες νὰ σπουδάζουν στὴν Ἑλλάδα καὶ, στὶς περιπτώσεις νέων με τάλαντο κι' ἔξαιρετικὸ ζῆλο, νὰ συνεχίζουν εἰδικώτερες σπουδὲς στὰ μεγάλα κέντρα ἕξων χωρῶν.

Ἡ ἀξία θιάσων καὶ ἄλλων καλλιτεχνῶν πού μᾶς ἐπισκέπτονται πρέπει νὰ ἐλέγχεται ἀστυρᾶ πρὶν ἐκδοθῆ ἄδεια εἰσόδου στὴν Κύπρον. Ἐξαγωγή συναλλάγματος σπατάλη δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται τώρα.

4. Ἡ φιλοδοξία νὰ γίνῃ ἡ Κύπρος ἀκτινοβόλο πνευματικὸ Κέντρο δὲ μορῆ ποτὲ νὰ πραγματοποιηθῆ, ὅσο εὐγενικά καὶ νάναι, ἂν δὲν προηγηθῆ, καὶ γι' ἀρκετὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα πρῶτα, μὴ οἰκονομικὴ ἄνθηση τοῦ Νησιοῦ μας, μὴ κατάσταση πού νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἄνεση, τὸ χρόνο καὶ τὰ φθονα μέσα γιὰ πνευματικὴ προκοπή. Ἡ ἀκτινοβολία θὰ ἔλθῃ σὰν φυσικὴ συνέπεια μᾶς τέτοιας κατάστασης. Εἴμαστε τώρα καὶ θὰ εἴμαστε ἀκόμα γιὰ πολὺ καιρὸ μακριὰ ἀπ' τὴ δυνατότητα πραγμάτωσης μᾶς τέτοιας φιλοδοξίας. Πάντως πρέπει νὰ ἐργαζόμαστε ἐντατικά καὶ ν' ἀναμένουμε καλύτερα χρόνια.

Σ η μ.: Σκόπιμο νομίζω νὰ προσθέσω πὼς οἱ πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι πρέπει νὰ μὴ χάνουν εὐκαιρία νὰ καταδικάζουν τὴν πολιτικὴν ἀτασθαλία καὶ τὴν πολιτικὴ συναλλαγῆ, εἴτ' ἐδῶ τὴ βροῦν εἴτε στὴν Ἑλλάδα, πού στάθηκαν πάντα οἱ κυριώτερες αἰτίες τῆς ἔθνικῆς μας κακοδαιμονίας ἀπὸ τὸ 1821 καὶ τῆς σχετικῆς πτωχρότητός μας. Διερωτῶμαι μονάχα ἂν τὸ κατορθώσουν νὰ διαμορφώσουν καλὰ πολιτικὴ ἦθη, ὅσο κι' ἂν τὸ θελήσουν καὶ τὸ ἐπιδιώξουν.

ΑΠΑΝΤΑ: ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

1. Ἡ θέση τῆς πνευματικῆς Κύπρου μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο δὲν ἦταν οὔτε μορῆ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴ θέση ἐνὸς ἀναπόσπαστου τμήματος αὐτοῦ τοῦ χώρου. Συνεπῶς ἡ προώθηση καὶ διασφάλιση τῆς θέσης αὐτῆς βρίσκεται στὰ χερία τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τμήματος αὐτοῦ, πού χρειάζεται νὰ προχωρήσουν παράλληλα καὶ ἰσοδύναμα στὸν τομέα τῶν Γραμμάτων, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης μὲ τοὺς συναδέλφους τοῦ Κέντρου γιὰ μὴ διεθνή προβολή τῶν πολιτιστικῶν μας ἐπιτευγμάτων, βέβαια ὅτι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ συμπαράσταση τοῦ Κέντρου θὰ τοὺς συνοδεύει πάντα στὸ δρόμο τους.

2. Πὼς θὰ ἀμυνηθῆ κατὰ πνευματικὸ τρόπο ἡ Ἑλληνικὴ Κύπρος ἐναντία στὶς σημερινοὺς ἀντιξοότητες; Θὰ συνεχίσει τὸν ἴδιο ἡνρηλὸν ἀγώνα πού ἔκανε γιὰ τὴν ἐλευθερία στὸ χῶρο τοῦ πνεύματος γιὰ τὴν ἄνθηση καὶ πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ τόπου, τὴ δημιουργία ἔργων πολιτισμοῦ καὶ εἰρήνης. Ἐπει θὰ διατηρήτῃ, ὅπως διατήρησε

μέσα στους αιώνες, αλώθητο τὸν ἑαυτό της.

3.. Ἡ συμπαράσταση τοῦ Κέντρου στὴν ὥραία αὐτὴ προσπάθεια δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι πλήρης. Ἀπαραίτητη λοιπὸν μὰ στενὴ ἐπικοινωνία καὶ ἀνταλλαγὴ σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δραστηριότητος ποὺ θὰ πραγματοποιηθεῖ κυρίως μὲ τὴν ὀργάνωση διαλέξεων, συναυλιῶν, ἐκθέσεων, θεατρικῶν παραστάσεων, ἀποστολὴ βιβλίων, καθιέρωση βραβείων, ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν, κύκλων μαθημάτων εἰς τὰ ἐκπαιδευτικά, ἀμοιβαίον ἐπισκέφειον κλπ.

4. Ἡ προβολὴ καὶ προέκταση τῶν ἐπιτευγμάτων καὶ κατακτήσεων τοῦ πνευματικοῦ μας πολιτισμοῦ, ποὺ δὲν εἶναι διόλου κατώτερη τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, θὰ μπορούσε νὰ ἐπιδιωχθεῖ καὶ νὰ πραγματοποιηθεῖ μέσῳ τῆς Κύπρου, σὰν ἐνὸς ἀκτινοβόλου Κέντρου τῶν Γραμμάτων, τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἐπιστήμης, τόσο στὶς χῶρες τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ὅσο καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Πιστεύουμε πὼς αὐτὸ εἶναι μὰ ἀπ' τὶς φιλοδοξίες τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς Κύπρου κ' εὐχόμαστε νὰ πραγματοποιηθεῖ ὅσο τὸ δυνατό πὺ γρήγορα αὐτὴ ἡ κατάκτηση τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ μας πρὸς τὴν Ἀνατολή, ὅπως ἄλλοτε.

ΑΠΑΝΤΑ: ΜΗΤΣΟΣ ΛΥΓΙΖΟΣ

1ον) Νομίζω πὼς ἡ πνευματικὴ θέση κάθε τόπου ὑπαγορεύεται ἀπ' τὶς ἀνάγκες του καὶ τὰ προβλήματα του. Μόνον ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν προβλημάτων ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦν εἶναι σὲ θέση νὰ χαράξουν καὶ τὴν πνευματικὴ πορεία ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσει ὁ τόπος τους.

Εὐχῆς ἔργο λοιπὸν θάταν νὰ δημιουργήσει ἡ Κύπρος δική της πνευματικὴ θέση γιὰ νὰ μπορεῖ ὄχι μόνο νάχει αὐτονομία καὶ προσωπικότητα ἡ θέση της αὐτὴ ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκφράζει τὶς ἀνάγκες της καὶ τὶς προοπτικὲς της.

Μὲ ποιὸν ἀκριβῶς τρόπο «θὰ προωθηθῆ καὶ θὰ διασφαλισθῆ ἡ πνευματικὴ της θέση μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο», εἶναι ἔργο τῶν πνευματικῶν ἡγετῶν της καὶ κανενὸς ἄλλου.

2ον) Ἐχῶ τὴ γνώμη πὼς ἡ συνένωση ὅλων τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τῆς Κύπρου χωρὶς κομματικὲς ἢ ἄλλες διακρίσεις εἶναι ὁ πὺ σωστὸς τρόπος γιὰ ν' ἀναπτύξει τὴν πνευματικὴ πορεία της καὶ νὰ περισώσει τὸν ἑλληνικὸ χαρακτήρα της μέσα στὶς «σημερινὲς περιστάσεις».

3ον) Πολλὲς ἀπόψεις μπορεῖ νὰ διατυπωθοῦν γιὰ τὴν «συμπαραστάση τοῦ Κέντρου πρὸς τὴν Κύπρο στὸν πνευματικὸ τομέα». Τί εἶναι χρήσιμο στὴν Κύπρο; αὐτὸ εἶναι τὸ ζήτημα. Εἶναι χρήσιμος στὴν Κύπρο ὁ τρόπος τῆς Παιδείας τοῦ Κέντρου; «Τ' Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Μακρυγιάννη ὅμως εἶναι. Ὅπως καὶ μερικοὶ τεχνικοὶ ἀπ' τὸ Κέντρο μπορεῖ νάβῃν χρήσιμοι, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες. Πολλὰ ἄλλα νομίζω πὼς δὲν συζητοῦνται, βρίσκονται καὶ σ' ἄλλες ἀγορὲς σὲ πολὺ πὺ καλὴ ποιότητα.

4ον) Ὅπως εἶναι διαμορφωμένος ὁ κόσμος σήμερα δὲν χρειάζεται σὲ μὰ χῶρα νάβῃ μεγάλη ἢ μικρὴ γιὰ νὰ παίξει τὸ ρόλο της. Οἱ συνθήκες γιὰ τὴν πνευματικὴ της ἀνεξαρτησία εἶναι πολὺ πὺ εὐνοϊκὲς ἀπὸ ἄλλοτε. Ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται εἶναι τόλμη καὶ εὐκρινὴς ἀγάπη τῆς χώρας του. Ὅταν ἀγαπᾷς τὴ χώρα σου περισσότερο ἀπ' τὰ συμφέροντα τῶν ξένων δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τῆς φανεῖς χρήσιμος ὅσο δύσκολες κι ἂν εἶναι οἱ περιστάσεις. Ἡ Κύπρος εἶναι μὰ νέα χῶρα κι ἂν ὑπάρξουν ἄξιοι ἡγέτες θὰ βρεῖ τὸ δρόμο της στὸν πνευματικὸ τομέα γιὰ νὰ γίνῃ ἕνα κέντρο πνευματικῆς καὶ ἄλλης ἀκτινοβολίας. Παρόμοια παραδείγματα ὑπάρχουν σήμερα.

ΧΟΥΑΝ ΡΑΜΟΝ ΧΙΜΕΝΕΘ

(συνέχεια από τὸ προηγούμενο)

JUAN RAMON HIMENEZ

ΑΠΡΙΛΗΣ

ΠΑΡΟΝ

Τὸ χιόνι μ' ἔχει ἐπισκεφτῆ
 σὲ χρῶμα χαλαρὰ ἐρυθρό.
 Καὶ μὲ ρωτᾷ: μ' ἐπιθυμείς;
 Καὶ τοῦ ἀπαντῶ: σ' ἐπιθυμῶ.
 Μὲ φίλησε στὸ στόμα εὐτύς
 μ' ἓνα ἄπειρο φιλί.
 Κι' ἦρθε ὁ Ἀπρίλης πὰ στὴ γῆ
 κι' ἐγὼ πὰ ἀπόμεινα νεκρός.

Ὦ! νέο χρυσάφι
 τῆς χρουσανγῆς;
 παλιὸ χρυσάφι
 τῆς δύσης;
 καὶ βέλη ἐνάντια
 στὸ στήθος μου
 ποὺ δύσκολα ἀνασαίνει,
 παλιὸ καὶ νέο!

ΑΝΟΙΞΗ

Τὰ ρόδα τοῦ ζενιθ
 πῶς εὐθυμοῦν, τρελλά,
 ἐδῶ νὰ δῶ, στὴν πόρτα της,
 μ' ὅλα τὰ χρώματά μου,
 μ' ὅλα τ' ἀρώματά μου!

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΥ

Γιὰ ἓνα χρυσὸ ταξίδι πᾶνε τ' ἀσπροπούλια. Γιὰ ποῦ;
 Γιὰ ἓνα χρυσὸ ταξίδι πᾶν' τὰ ρόδα... Γιὰ ποῦ;
 Γιὰ ἓνα χρυσὸ ταξίδι πάω... Γιὰ ποῦ,
 φθινόπωρο; Γιὰ ποῦ, πουλιὰ κι' ἀνθιά;

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΕΙΜΩΝΑ

Λαλοῦν. Λαλοῦν.
 Μὰ ποῦ λαλοῦν τὰ ποὺ λαλοῦν πουλιὰ;
 Βρέχει. Κι' οἱ κλάδοι
 στέκουν χωρὶς καινούρια φύλλα.
 Λαλοῦν. Λαλοῦνε τὰ πουλιὰ.
 Μὰ ποῦ λαλοῦν τὰ ποὺ λαλοῦν πουλιὰ;
 Δὲν ἔχω στὰ κλουβιά πουλιὰ.
 Δὲν εἶν' παιδιὰ νὰ τὰ πουλαῖν. Λαλοῦν.
 Μακρὰ 'ναὶ οἱ λόγγοι. Τίποτα...
 Δὲν ξέρω ποῦ λαλοῦνε τὰ πουλιὰ
 — λαλοῦν, λαλοῦν —
 τὰ ποὺ λαλοῦν πουλιὰ.

Τ Π Α Ρ Ξ Η

Ἡ μουσική ἦταν ἀόριστο ποτάμι
ἀνάμεσα στή δύση μεταξιῶν
καὶ καθρεφτῶν.

Ἐμεῖς πηγαίναμε κατὰ τὴν ὄχθη
δεμένοι ἀγάπη μὲς τὰ ὄνειρατά μας.
...Κι' ὅταν γυρίσαμε, ἦταν νύχτα πιά,
εἴμαστε στὶς ἐστίες μας, τόσο ᾗ! πῶς γλυκὰ
ὦ! ναί! γιὰ νᾶναι αἰώνιο!

ΣΑΛΟΝΙ

Ἡ ἀράχνη κήκε σὰν
ἔν' ἄστρο μὲς τὸν οὐρανό.
Καὶ κάτω φανερώθηκες ἐσὺ
σὰν Ἀφροδίτη ἀναδυομένη.
Γυμνότητες καὶ φῶτα!
Τὸ κέντρο τῆς ζωῆς
στὰ κατακόκκινα τὰ σπλάχνα
τοῦ βελουδένιου σαλονοῦ σου!

«Η ΠΕΤΡΑ ΚΑΙ Ο ΟΥΡΑΝΟΣ»

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

Η ΜΝΗΜΗ

1

5

Πιὰ μὴν τ' ἀγγίζεις πὸ πολὺ,
ποῦναι σχεδὸν τὸ ῥόδο!

ΑΓΑΠΗ

ᾠ πόσο ἀργεὶ νὰ φύγη
σήμερα ὁ ἥλιος, σήμερα ὁ ἥλιος!
Φύγε, πού μὲ πονεῖς!
Πού φαίνεσαι νὰ συγκρατᾷς μου
τὴν καρδιά!
Φύγε, πού μὲ πονεῖς!

Κάτω ἀπ' τὴν ψυχὴ μου τὸ ποτάμι
περνάει ἀνασκάβοντάς με.
Σπάνια μόνος μου στυλῶν
τὸν ἑαυτό μου. Ὁ οὐρανός,
δὲ μὲ βοστᾶ στηρίζοντάς με.
Τ' ἄστρο μ' ἐξαπατοῦν. Δὲν εἶν'
ἀπάνω,

ἀλλὰ κάτω ἐκεῖ στὸ βάθος...
Εἶμαι; Θᾶμαι;
Θᾶμαι, κῆμα καμωμένο
τοῦ ποταμοῦ τῆς μνήμης...
Συνέχισε, τρεχάμενο νερό!

ΑΤΤΗ

Τὸ παιδάκι μουρμουρᾷ...
ᾠ ὄρθρε τῶν δακρῶν,
τὸν κόσμον π' ἀγκαλιάζεις!
Τραγουδάει ὁ κόκορας.
Τὸ παιδάκι μουρμουρᾷ...
Κρατάει τὸ στοματάκι
τοῦ Σύμπαντος!

Ἡ ψυχὴ, ψυχρή.

Ν Τ Χ Τ Ε Ρ Ι Ν Ο

Ἦ σάν τὸ γάλα ὁδὸς
 ἀναχωρεῖ ἀπὸ ἐμέ, περνᾷ ἀπὸ σέ
 γυρνᾷ σ' ἐμέ, κύκλος μοναδικός.
 —Τί! δυὸ κολόνες
 πὸν ὑποστηρίζουνε τὸ σύμπαν!—
 Τὶ φῶς δειλὸ
 καὶ τὶ γαλήνιο ἀσήμι
 γιὰ νὰ σιωπήσης τ' ὅ,τι δὲν ὑπάρχει!

(ΔΙΧΩΣ ΤΙΤΛΟ)

᾽Ω πεταλούδα τοῦ φωτός,
 τὸ κάλλος ἔρχεται ὅταν φτάνω
 στὸ ρόδο του.
 Τρέχω τυφλὸς ξωπίσω της...
 Μισοσταμάτημα ἐδῶ κι' ἐκεῖ...
 Μονάχα μένει μὲς τῆ φύχτα μου
 τὸ σχῆμα τῆς ροῆς της!

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

᾽Ω ρόδο, τὸ φθινόπωρο ὅλο
 εἶναι μονάχα αὐτὸ τὸ φύλλο σου
 πὸν πέφτει.
 Κορούλα, ὁ πόνος ὅλος
 εἶναι μονάχα αὐτὴ ἡ σταγόνα
 τοῦ αἱμάτου σου.

Η ΔΟΞΑ

᾽Ω! ποῖο τραγούδι σου θὰ μείνη,
 σὰ λούλουδο παντοτινό, καρδιά,
 ὅταν πιά ἐσὺ δὲ θὰ κατέχης
 μήτε μνημεῖο καὶ μήτε μνήμη,
 ἀπ' ὅλα τούτα τ' ἄνθη
 τοῦ πράσινού μου λειβαδιοῦ
 πὸν τώρα τ' ἀναδεύει ὁ εὐθυμος
 ἀγέρας τῆς ζωῆς μου;

Η ΛΗΣΜΟΝΙΑ

᾽Ω λησμονιά, ὦρια λησμονιά,
 ὕστατε λυτρωτὴ
 τοῦ ὀνόματός μας
 στὴ φαντασία τοῦ χρόνου τοῦ ἀσχημάτιστου!
 —'Ανθρώποι, ἀνθρώποι, ἀνθρώποι... ὦ!
 ᾽Ω μέρες πὸν θαρθεῖτε
 ὅπου ἡ ψυχὴ μου ξεχασμένη ἀπ' τ' ὄνομά της,
 θὰ ὑπάρχει μέσα της κι' ὀλοῦθε,
 καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει σέ ἄλλους κι σέ τίποτε!

Φ Θ Ι Ν Ο Π Ω Ρ Ο

Σκορπίζει ὁ Ὀκτώβρης μὲς τὶς πρᾶες κινήσεις
 τοῦ νότου τὰ χρυσερυθρα τὰ φύλλα
 μέσα στῶν φύλλων τὴν καθάρια πτώση
 ὁ στοχασμὸς μὲς τ' ἄπειρο ἀνεβαίνει.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν πάντων
 τί εἰρήνη εὐγενική: ᾧ λειβάδι ὄραϊο
 ἀπ' τ' ἄνθος γυμνωμένο, κρύο νεράκι,
 ποὺ βρέχει τὶς πνοὲς στὸ κρύσταλλο σου!

Μαγεία τοῦ χρυσαφιοῦ! Καὶ κάτεργο, ὅπου
 τὸ σῶμα, σὰν ψυχὴ, πῶς μαλακώνει
 στὴν πρασινάδα λόφου σκορπισμένο!

Γυμνώνεται ἡ ζωὴ στῆς ὁμορφάδας
 μιὰ παρακμὴ, μὰ λαμπυρίζει τὸ ὕφος
 τῆς θείας τῆς ἀρετῆς ποὺ κρύβει ἐντὸς τῆς.

Μ Ι Α Ο Α Σ Η

Πράσινη λάμψη σὲ βαθὺ πρασινωπό.
 Βαθειὰ φωλιὰ τοῦ φύλλου καὶ τοῦ ψίθυρου,
 ὅπου πουλάκι φτερακᾶ καὶ ζεῖ νερό,
 ὅπου σιγᾶ ἢ γυναίκα κι ὁ ἄντρας, σκεπασμένοι
 (κέντρο χρυσάφι ὀλόνοιχτα
 τριγύρω τῆς γυμνότητος)
 ἀπὸ στρογγύλο γαλανὸ φωτὸς
 ὅπου ἡ αἰωνιότητα σαλεύει.

Κίσκι ζωντάνιας κι' ἀφθονίας ἀγρόχημα
 γι' ἀνάπαυση τῆς ἀγωνίας
 μὲ καθετὶ ποὺ ὑπάρχει ἢ ποὺ ὑπῆρξε
 ἢ ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ὀλόνοιχτο
 σὲ ὄγκο συμπυκνωμένο·
 μικρογραφία τοῦ νότιου παράδεισου, ὀπώρα
 λιγάκι πὸ μεγάλη
 (μοναδικὸ ἄσυλο ἀπ' τὴ γύμνια)
 ὅπου ἡ αἰωνιότητα σαλεύει.

Χρῶμα, χυμὸς, καμπύλα, ψίθυροι, εὐωδίες
 πλούσια γεμίζουνε μ' εὐρύτητα θερμὴ καὶ φρέσκα,
 ὄλα ἀπὸ δόξα κι ἀπὸ πεπρωμένο,
 ἔμπα τυχαῖο στ' ἀτέλειωτο καλοῦπι
 (στὸν ὄλεθρο συναντημένο τῶν ὠρῶν κι αἰῶνων
 γιὰ τὴ μοναδικὴ γυμνότητα)
 λεύτερη σήραγγα φωτὸς παντοτεινοῦ
 ὅπου ἡ αἰωνιότητα σαλεύει.

ΑΠΟ ΤΟ ΜΟΓΕΡ(*) ΣΤΗ ΜΑΔΡΙΤΗ

Νά πάη ἡ καρδιά στήν πρώτη της φωλιά
πόσο γλυκό 'ναι!

Μέ ποιὰν ἀλέγγρα ψευδαπάτη
γυρίζει πάντοτε, πετώντας
σέ τούτη, καί μέ πόση ξεγνοιασιά
πετάει στοὺς φρέσκους της βλαστοὺς
μέ πίστη κυκλωμένη
μέ εἰρήνη κυκλωμένη
καί μ' ἀπολημονιά!

...Μέ πόση πίκρα ἀφήνοντάς τη
Ξαναγυρνᾷ ἀπροστάτευτη, φτωχή!
Πέφτει ἡ καρδιά καί σπάει
σ' ἀνταλλαγή αἰσθημάτων
καί μένει πιά ἡ καρδιά
μέσ στήν παλιά φωλιά της τσακισμένη.

(*) *Moguer*, εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ ποιητῆ κάτω στήν Ἀνδαλουσία.

ΑΠΟ ΤΟΝ «ΠΛΑΤΕΡΟ Υ ΥΟ»

ΑΠΡΙΛΙΑΤΙΚΟ ΕΙΔΥΛΛΙΟ

Πήρανε τὰ παιδιά τὸν Πλατέρο μαζί τους πέρα στὸ ρέμμα μέ τις λεῦκες.
Τώρα γυρνᾶνε πίσω μέ τοῦτο πηλαλῶντας, μέσα σὰ δίχως ἄκρη παιγνίδια
καί δίχως διάκριση γέλοια, φορτωμένο μέ κίτρινα ἄνθη. Ἔβρεχε ἐκεῖ κάτω —
κεῖνο τὸ ταξειδιάρικο σύγνεφο πὸν κάλυψε τὸ πράσινο λειβάδι μέ τις χρυσές
κι' ἀργυρές κλωστές του, ὅπου ἔτρεμε, σὰν λύρα ἀπὸ δάκρυα, τὸ οὐράνιο
τόξο. Καί στίς μουσκεμένες τρίχες τοῦ μικροῦ γαϊδουριοῦ οἱ βρεμένες καμπα-
νοῦλες στάζανε ἀκόμα.

Χλωρό, χαρούμενο, αἰσθηματικὸν εἰδύλλιο! Κι' ἀκόμα τ' ἀγκανητὸ τοῦ
Πλατέρο ἀντηχεῖ τρυφερὰ κάτω ἀπὸ τὸ γλυκὸ ἀπὸ βροχὴ πὰ μουσκεμένο
φορτίο. Πότε — πότε γυρίζει τὸ κεφάλι του καί δαγκάνει τὰ λουλούδια πὸν
τὸ μεγάλο του στόμα μπορεῖ νὰ φτάση. Οἱ ἄσπροι καί κίτρινοι ἀνθοὶ κρέμον-
ται γιὰ μιὰ στιγμὸν ἀπὸ τὸ στόμα του, μέ γραμμὲς ἀπὸ τὸ πρασινωπὸ του
σάλιο, κι' ὕστερα ξαφανίζονται μέσ τῇ στρογγυλῇ του κοιλιᾷ. Ἄν θὰ μποροῦ-
σε ἕνας νᾶτρωγε μόνο λουλούδια σὰν ἐσένα, Πλατέρο, καί νὰ μὴν ὑπόφερνε...!

Διφοροῦμενο ἐσπέρας τ' Ἀπρίλη! Τὰ λαμπερὰ μάτια τοῦ Πλατέρο ἀντι-
φεγγίζουν τὴν ὥρα τοῦ ἥλιου κι' ἀντίκρου τους ἀπλωμένο πάνω στὸν ἀγρὸ τοῦ
Σὰν Χουὰν κοιτάξεις ἕνα ἄλλο τριανταφυλλὶ διαλυμένο σύγνεφο νὰ βρέχη.

Η ΑΝΤΩΝΙΑ

Τὸ ποταμάκι ἦταν τόσο γεμάτο πὸν τὰ κίτρινα κρίνα, δυνατὴ χρυσαφιὰ
γυρλάντα, στίς ὄχτες του ὄλο καλοκαίρι, πνίγονταν σέ μοναχικὸ διασκορπισμὸ,
παραχωρῶντας τὴν ὁμορφιά τους πέταλο — πέταλο στὸ γρήγορο ρέμμα.

Σὲ ποῖο σημεῖο θὰ μποροῦσε νὰ περάσῃ ἡ Ἀντωνία μὲ κείνο τὸ Κυριακάτικο της φουστάνι; Οἱ πέτρες ποὺ δοκίμασε βυθίστηκαν στὴ λάσπη. Περιλάττησε ἡ κοπέλλα γραμμὴ τὴν ὄχτη πέρα ὅπου τὴν ἄφηνε ὁ φραγμὸς ἀπὸ τὶς λεῦκες νὰ δῆ ἂν θὰ μποροῦσε κάπου νὰ περάσῃ. Δὲ μποροῦσε... Τότε μὲ μιὰ εὐγενεὴ χειρονομία τῆς πρόσφερα τὸν Πλατέρο.

Ὅταν τῆς μιλοῦσα ἡ Ἀντωνία ἔγινε κατακόκκινη κι' ἡ κοκκινάδα της κατάκαψε τὶς φακίδες ποὺ σεμνὰ φράζανε ὀλόγυρα τὰ σταχτιά της μάτια. Κι' ὕστερα ξαφνικὰ ἔξεσπασε σὲ γέλοια κι' ἔγειρε πάνω στὸ δέντρο... Τελικὰ τούτη ἀποφάσισε. Ἐριξε χάμω στὸ γρασιδί τὸ τριανταφυλλὶ της μάλλινο σάλι, πῆρε φόρα καὶ λυγερὴ σὰν τὸ λαγωνικὸ καβάλλησε στὴ ράχη τοῦ Πλατέρο, κρεμάζοντας δεξὰ — ζερβὰ τὶς γάμπες, σκληρὲς γάμπες, ποὺ ἡ ἀνυποψίαστη ὠρίμανσή τους περιζωνόταν ἀπὸ τὰ κόκκινα κι' ἄσπρα λουριά τῆς χοντροκαμωμένης κάλτσας της.

Ὁ Πλατέρο ζύγιασε τὸ πρᾶμμα μιὰ στιγμούλα καὶ μ' ἓνα σίγουρο πήδημα ἔφτασε στὴν ἀντικρυνὴ ὄχτη. Τότε, ὅταν ἡ Ἀντωνία, ποὺ ἀνάμεσα στὴ ντροπαλότητά της καὶ τὴν ἀφεντιά μου ἦταν τώρα τὸ ποταμάκι, φτέρνισε τὰ πλευρά του μὲ τὶς φτέρνες της, τοῦτος τράβησε πηλαλῶντάς μέσα στὸ λειβάδι μὲ συνοδὸ τ' ἄσημένιο καὶ χρυσὸ γέλοιο τοῦ μελαψοῦ κοριτσιοῦ ποὺ τιναζόταν.

Τπῆρχε μιὰ μυρωδιὰ ἀπὸ κρίνα, ἀπὸ βροχή, ἀπὸ ἀγάπη. Σὰν ἓνα στέμμα ἀπὸ ἀγκαθωτὰ τριαντάφυλλα, ὁ στίχος ποὺ ὁ Σαίξπηρ ἔδωσε στὴν Κλεοπάτρα νὰ ἐκφράσῃ τὴ στοργυλεμένη μου σκέψη:

«Εὐτυχισμένο ἐσὺ ἄλογο, ποὺ φέρνεις
τοῦ Ἀντώνιου τὸ βάρος!»

«Πλατέρο» φώναξα παράτονα κι' ἔνοιωθα προσβολὴ καὶ ὀργή.

ANGELUS

Κοίταξε, Πλατέρο, πόσα ρόδα πέφτουνε παντοῦ: γαλάζια ρόδα, τριανταφυλλιά ρόδα, ἄσπρα ρόδα, ρόδα δίχως χρώμα. Ἐνας μποροῦσε νὰ πῆ πὼς διαλύθηκε ὁ οὐρανὸς μὲς τὰ ρόδα. Κοίτα πῶς τὸ μέτωπό μου, οἱ ὦμοί μου, τὰ χέρια μου, εἶναι σκεπασμένα ὅλα μὲ ρόδα... Τὶ θὰ κάνω μὲ τόσα ρόδα;

Ἴσως ἐσὺ νὰ ξέρῃς ἀπὸ ποῦ ὅλη τούτη ἡ τρυφερὴ ἀνθήση ἔρχεται γιὰτι ἐγὼ δὲν ξέρω τὴν πηγὴ τους, ποὺ κάθε μέρα μαλακώνει τὸ τοπεῖο καὶ τ' ἀφίνει γλυκὰ ρόδινο, λευκὸ καὶ γαλάζιο — ρόδα καὶ ρόδα καὶ ρόδα — σὰν ζωγραφιὰ τοῦ Fra Angelico αὐτοῦ ποὺ ζωγράφιζε στὰ γόνάτά του δόξα!

Θὰ μποροῦσες νὰ σκεφτῆς πὼς τὰ ρόδα ρίχνονται ἀπὸ τοὺς ἑβδομοὺς οὐρανοὺς τοῦ Παραδείσου. Ὅπως μέσα σὲ ἓνα θερμὸ κι' ἀόριστα χρωματισμένο χιόνισμα, τὰ ρόδα πέφτουν στὸν πύργο, στὴν ὀροφή, στὰ δέντρα. Κοίτα: Κάθε τραχὺ γίνεται ντελικάτο μέσα στὸ στόλισμά τους. Ρόδα, ρόδα...

Φαίνεται, Πλατέρο, ἐνῶ ἠῆ τὸ Angelus πὼς τούτη ἡ ζωὴ μας χάνει τὴν καθημερινὴ της δύναμη καὶ πὼς μιὰ ἄλλη δύναμη, πὺ ὑψηλόφρονη, πὺ σταθερὴ καὶ καθαρὴ, κάνει τὸ καθετὶ — ὡς νὰ τὸ ἔτρεφε ἀπὸ μιὰ ἐφεδρεῖα χάρις — νὰ ὑψώνεται στ' ἄσπρα, ποὺ λάμπουν τώρα πὰ ἀνάμεσα στὰ ρόδα... Ρόδα πολλά... Τὰ μάτια σου, ποὺ ἐσὺ δὲ μπορεῖς νὰ τὰ δῆς, Πλατέρο, καὶ ποὺ τὰ σηκώνεις ταπεινὰ πρὸς τὸν οὐρανό, εἶναι δυὸ ρόδα ὠραῖα.

Κ Α Ο Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΜΑΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

«Νά γυρίσουν πίσω στὸν τόπο τους γιὰ νά ἐπανδρώσουν ἀντίστοιχες θέσεις». Αὐτὸ γυρίζει διαρκῶς μὲς τὸ μυαλό μας γιὰ Κυπρίους ποὺ δαιπρέπουν στὸ ἐξωτερικὸ καὶ ποὺ τοὺς ἔχουμε ἀπαραιτήτως ἀνάγκη. Ποιοὶ εἶναι αὐτοί; Νομίζω πὼς δὲν εἶμαι ὁ ὑπεύθυνος ἢ ἀομιόδιος νὰ πῶ. Αὐτὸ εἶναι ζήτημα ἄλλων. Ὡστόσο μπορῶ νά ἐπισημάνω μερικoὺς ὡς τοὺς κ.κ. Κ. Προυσῆ, Σόλωνα Μιχαηλίδη, Χάρη Γαβριηλίδη καὶ ἄλλους.

Κάποτε ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ὑποχρέωσε κυρίως ἐπιστήμονες ποὺ διαπρέπανε στὸ ἐξωτερικὸ νά γυρίσουν ἀμέσως στὸν τόπο τους καὶ ν' ἀναλάβουν ὑπεύθυνες θέσεις. Ἄλλοιῶς θὰ διώχονταν γιὰ πάντα ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο, ἓνα εἶδος... ἐξορίας μὲ τὴν ἀντίστοιχη, κυρίως, προσβολή.

Δὲ λέω πὼς πρέπει νά φτάσουμε κ' εμεῖς σ' αὐτὴ τὴν ἀπειλή. Ἐξ ἄλλου τὸ Σύνταγμα μας ἀπαγορεύει τὴν ἐξορία. Ἄλλὰ θὰ μποροῦσε νά γίνῃ μ' ἔντονο ὕφος σύσταση καὶ νά καταβληθῆ ἔμμιση πίεση. Ἐχουμε στὸ κάτω-κάτω καὶ φιλότιμο, τὸ ρωμέϊκο φιλότιμο, ποὺ ὄταν τὸ ξυπνήσης κατάλληλα, μπορεῖ νά πείση καὶ τὸν πῶ δόστροπο.

Ἀπαραιτήτως ὁμως θὰ πρέπει νά ἐξαρκήσουν τὴν ἐπιβολή τους ὁ Μακαριώτατος κ' ὁ πρόεδρος τῆς Κοινοτικῆς Βουλῆς. Πρέπει προσωπικὰ νά καλέσουν τὰ ἄτομα αὐτὰ νά ἐπιστρέψουν στὸν τόπο τους. Ἄλλὰ ταυτοχρόνως νά ἀναγγελεθῆ σ' αὐτὰ καὶ ἡ τοποθέτηση.

Τὸ σύντομο αὐτὸ σχόλιο δὲν καλύπτει τὸ πλάτος καὶ τὴ σημασία τῆς πράξης αὐτῆς. Ἀπλῶς θέτει τὸ ζήτημα καὶ παρακαλεῖ νά ληφθῆ ὑπόψη ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΕΙΣ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Δρος Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ
ΕΠΙ ΤΗ ΕΠΕΤΕΙΩ

ΤΗΣ 9ης ΙΟΥΛΙΟΥ 1821

Ἡ 9η Ἰουλίου 1821 εἶναι ἡ μεγάλη ἐθνικὴ ἡμέρα τῆς Κύπρου. Εἶναι ἡ ἡμέρα ἢ συνδέσασα τὴν Κύπρον μετὰ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἐξεγέρσεως, ἢ ἐνώσασα τὴν νῆσον ἡμῶν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κορμοῦ διὰ τῆς θυσίας τῶν τέκνων αὐτῆς κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἐθνομάρτυρος Κυπριανοῦ, τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ ἡγουμένων μέχρι τῶν προκρίτων καὶ λοιπῶν πολιτῶν.

Αἱ κοιναὶ τύχαι τῆς κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἀπὸ τῆς 2ας χιλιετηρίδος π.Χ. ἑλληνικῆς ταύτης νήσου ἐπεβεβαίωσαν τὴν κοινὴν ἐθνικὴν καταγωγὴν καὶ τὸν κοινὸν ἐθνικὸν πολιτισμὸν, στοιχεῖα τὰ ὅποια ὑφίσταντο ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἐν Κύπρῳ. Μυκηναϊκοί, κλασσικοί, ἑλληνιστικοί, ρωμαϊκοί, βυζαντινοὶ καὶ νεώτεροι χρόνοι ἀποδεικνύουσι κοινὸν τὸν πολιτισμὸν καὶ κοινὰς τὰς τύχας. Ἐπισηφάγεις πάντων τούτων ὑπῆρξεν ἡ θυσία τῆς 9ης Ἰουλίου 1821.

Ἡ ἀγχόνη καὶ ὁ πέλεκυς τοῦ δημίου κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ τὰς ἐπομένους ἡμέρας κατήνεγκον ἰσχυρότατα πλήγματα κατὰ τῆς μαρτυρικῆς νήσου, ἢ ὅποια ἀπαλλαγείσα προηγουμένως τοῦ ζυγοῦ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Ἐνετῶν εἶχεν ἀπὸ αἰῶνων περιέλθει ὑπὸ οὐχὶ ὀλιγώτερον στυγνὴν τὴν Τουρκικὴν δουλείαν. Αἱ ἐξεγέρσεις κατὰ τὴν μακρὰν περιόδον ταύτην ἐν τῇ νήσῳ, ὡς καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν τμημάτων ἀνάλογοι, μαρτυροῦσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ γενναῖο φρον τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων μὴ ἀνεχομένων τὴν ξενὴν κυριαρχίαν, ἀποτε-

λοῦσι δὲ συγχρόνως καὶ τὸ σύνδεσμον πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα. Ὅτε ἡ ἡὺς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπέφωσκεν ἐκ τοῦ βάθους τῶν αἰώνων, τότε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κύπρος προσεῖδε πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνεγεροῦσας διὰ τῆς καρδίας παριδοῦσα σύνεσιν καὶ νοῦν. Διότι αὕτη ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῆσθε ἑαυτὴν ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, ἐφ' ἧς ἐτοποθετοῦντο οἱ ἀδήποτε τμήματα τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ νὰ συνενώσῃ ἀνεξαρτήτως ἀποτελέσματος τὴν τύχην αὐτῆς μετ' ἐκείνων.

Ἄλλ' ἡ σημασία τῆς 9ης Ἰουλίου 1821 δὲν εἶναι ἀπλῶς συνασθηματικὴ ἢ ἔστω τῆς διαγραφείσης ἤδη ἐρημνείας. Ἐκτείνεται πολὺ πέραν τούτων. Εἶναι ἡ ἡμέρα, ἐφ' ἧς ἐστηρίχθη ἔκτοτε πᾶσα ἐθνικὴ ἀπαιτήσις τῆς Κύπρου. Πρὸς ταύτην κατέφηνον πᾶσαι αἱ νεώτεροι προσπάθειαι τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς νήσου. Αὕτη ἀπέτέλεσεν ἱστορικὸν διδάγμα, τοῦ ὁποῦο ἰσχυρότερον ὄπλον δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πηγὴ ἐμπνεύσεως διὰ πάντα Ἑλληνας Κύπριον ἔκτοτε μέχρι σήμερα. Ἡ 9η Ἰουλίου 1821 ἐδημιούργησεν τὰ πρῶτα ἐπεισόδια συγκρούσεως πρὸς τὸν ξένον κυρίαρχον τῷ 1921, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὸ κίνημα τοῦ 1931. Ἡ 9η Ἰουλίου 1821 εἶναι ἡ πηγὴ ὑψίστης ἐθνικῆς ἐξορμήσεως τῆς νήσου κατὰ τὴν 1ην Ἀπριλίου 1955.

Διὰ τοῦτο ἡ τιμὴ πρὸς τὴν ἡμέραν ταύτην δὲν πρέπει νὰ εἶναι τιμὴ ἀπλῶς πρὸς μίαν ἡμέραν ἐθνικῆς θυσίας. Ὁφείλει νὰ εἶναι τιμὴ πρὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἐμπνεύσαν τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη καὶ τοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς τῆς Ἑλληνικῆς Κύπρου. Ἐπὶ τοιαύτην ἔννοιαν θὰ εἴη ἡ ἡμέρα αὕτη οὐχὶ ὡς ἡμέρα πένθους καὶ θρήνων, ἀλλ' ὡς ἡμέρα ἐθνικῆς ἐξάρσεως καὶ ἐθνικοῦ μεγαλείου, δημιουργοῦ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἡμῶν ζωῆς, ὡς ἡμέρα διαγράφουσα τὴν πορείαν πρὸς τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν μέλλον.

δρ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

ΠΕΝΘΗ

ΧΡΙΣΤ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ὁ θάνατος τοῦ Χριστάκη Παπανικολάου, ἐπαλέκτου μέλους τοῦ δημοσιογραφικοῦ κόσμου τῆς Ἀθήνας, ἔχει λυπήσει ἐδῶ στήν Κύπρον τοὺς φίλους καὶ γνωστοὺς του. Δύο ἄλλοι ἀδερφοὶ του, πεθαμένοι κ' αὐτοί, ἔχουν ὑπηρετήσῃ τὴν δημοσιογραφία, ἰδίως ὁ μ. Εὐαγό-

ρας Παπανικολάου — ἓνας σεμνὸς πατριώτης καὶ μετρομημένος δημοσιογράφος — ὡστε δίκαια νὰ λέμε πῶς ὅλη ἡ οἰκογένεια Παπανικολάου ἔχει πολλὰ προσφέρει στὸν τομέα τῆς δημόσιας ἐνημερώσεως.

Ὁ Χρ. Παπανικολάου δούλεψε γιὰ χρόνια ὡς πολιτικὸς συντάκτης τῆς «Καθημερινῆς» καὶ ὡς συντάκτης τοῦ δελτίου Εἰδήσεων στὸ «Ἐθνικὸν Ἴδρυμα Ραδιοφωνίας».

Ἡ πνευματικὴ του ὁμῶς δράση δὲν περιοριζόταν στὸ δημοσιογραφικὸ τομέα. ἔχει γράψῃ καὶ ἔργα τεκτονικοῦ περιεχομένου, ποὺ ἔχουν κατὰ καιροὺς κριθῆ εὐνοϊκὰ κ' ἔχουν κυκλοφορήσει εἰδύματα στὶς ἑλληνικὰς στοῖες.

Ἄλλὰ ἐκεῖνο ποὺ γιὰ τοὺς πρὸ πολλοὺς σήμερα εἶναι ἄγνωστο — ἰδίως καὶ στοὺς εἰδικὰ ἐνδιαφερομένους — εἶναι ἡ λογοτεχνικὴ δράση τοῦ Χρ. Παπανικολάου. Στὰ 1918 ἔχει ἐκδόσει ἓνα ἐβδομαδιαῖο περιοδικὸν μετ' ὄνομα «Μέλισσα» (Λευκωσία—Κύπρος) ὅπου συνεργαστήκανε οἱ λόγοι τοῦ τότε καιροῦ. Τὸ περιοδικὸν ἔφτασε στὸν ἀρ. 12 γιὰ νὰ κλείσῃ. Ἐπίσης ὁ Χρ. Παπανικολάου ἔγραψε ποιήματα στὴν κυπριακὴ διάλεκτο ποὺ τὰ δημοσίευσε μετ' ψευδώνυμο.

Πρὶν λίγα χρόνια ἐτοίμαζε γιὰ ἐκδοσὴ μιά συλλογὴ στίχων τῶν γραμμένων στὴν κυπριακὴ διάλεκτο. Δὲν ξέρω γιὰ τὴν τύχην δὲν τοῦ ἐπεφύλαξε τὴν εὐχαιρίστη μᾶς καλοτυπωμένης συλλογῆς ὅπου ὁ ἐσωτερικὸς τῶν κυπριώτης χαραχτήρας νὰ θεῆ ἓνα μόνιμο (ἀνθρώπινα μόνιμο) τρόπο ἐκφράσεως.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

Ο ΧΕΜΙΝΓΟΥΑΙΗ

«Τίποτε ἄλλο δὲ θέλω παρὰ νὰ γράψω καλά» εἶπε κάποτε ὁ Χέμινγκουαίη. Πιθανὸν αὐτὸ νὰ ἀποτελῇ ὑπερβολή. Ἀφιέρωσε πολλὰ χρόνια σὲ πολέμους, σὲ ταξίδια, σὲ κινήγῃ, στὶς ταυρομαχίες. Τὰ κατάφερε καλά σ' ὅλα, ὅμως τίποτε δὲν κατάφερε καλύτερα ἀπὸ τὸ νὰ γράψῃ καλά.

Διαμόρφωσε ἓνα ἐντελῶς δικὸ τοῦ ὄψους, ποὺ ἐπηρεάσει βαθύτατα τὴν ἐποχὴ μας, ἴσως περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον μεμονωμένον συγγραφέα. Στιγμάχτηκε βασικά στὸ διάλογο, ποὺ τὸν ἀνῆγαγε σὲ μοναδικὸ ἐκφραστικὸ μέσο στὸ μυθιστόρημα. Φαινομενικὰ ἄσχετος, ἀδιάφορος διάλογος ποὺ σὲ οδηγεῖ μεθο-

δικά στο τέρας, στην απόλυτη οικειότητα με τὰ πρόσωπα του πεζογραφήματος. Ἡ ἀφήγησή του καθαρά ἀντικειμενική, χωρίς στολίδια, γυμνή ἀπό συναισθηματισμούς και ἄκαιρες ἐπεμβάσεις τοῦ συγγραφέα ἦταν ιδεώδες μέσο γιὰ τὴ ρεαλιστικὴ πορεία τοῦ Χέμινγκουαίη.

Σκληρὸς στὴ μορφή τῶν ἔργων του, τραχὺς στὶς ἐπιφάνειες ἀντικατόπτριζε τὴν σκληρὴ ἐποχὴ στὴν ὁποία ἔζησε. Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, τὸ Παρίσι μετὰ τὸν πόλεμο, ὁ πόλεμος στὴν Ἰσπανία, ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος... Τὰ βιβλία του ὅλα σχεδὸν εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν πικρὴ ἐμπειρία τῆς δύσκολης αὐτῆς ἐποχῆς. Ὁ «ἀποχαιρετισμὸς στὰ ὄπλα» ἀνιστορεῖ ἕναν ἔρωτα ποὺ γεννιέται ἐκτὸς χρόνου, ἐνῶ ὁ πρῶτος πόλεμος μαίνεται, ὁ «Ἥλιος ἀνατέλλει ξανά», τὸ πῶ ἐξαίρετο πιθανῶς ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἀφηγεῖται τὴν ἄτυχη ζωὴ τῶν δυὸ ἡρώων του ποὺ θῶ μοροῦσαν νάναι εὐτυχισμένοι και δὲν εἶναι γιὰτὶ ὁ πόλεμος ἔχει ἀφήσει τὴ σφραγίδα του. Στὸ «Γιὰ ποῖο χτυπᾶ ἡ καμπάνα» φόντο εἶναι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῆς Ἰσπανίας, στὸ ἀποτυχημένο «Κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ κι ἀνάμεσα στὰ δέντρα» πρωταγωνιστὴς εἶναι ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος...

Ὅμως κατορθώνει νὰ εἶναι και ποιητὴς. Μέσα στὶς σελίδες τοῦ «Αποχαιρετισμὸς στὰ ὄπλα» ἢ τοῦ «Γιὰ ποῖο χτυπᾶ ἡ καμπάνα» μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὴν ποιητικὴ μορφή, στὰ ἐρωτικὰ ἰντεροῦδια ποὺ παρεμβάλλονται γιὰ νὰ ὑπογραμμίσουν τὴ ζωὴ ποὺ ἀνθίζει δίπλα ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν πολέμων. Ἡ στὸ «Ὁ Ἐρὸς και ἡ θάλασσα», ποὺ θεωρήθηκε τὸ πῶ τέλειο ἀπὸ τὰ βιβλία του, ὅπου ἡ ρυθιδωμένη μορφή τοῦ γέροντος ψαθῶ προβάλλει ἀνάγλυφη πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα, ποὺ συμβολίζει τὸ αἰῶνο τραγικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς, τὸ ἀγωνιστικὸ στοιχεῖο... Μέσα ἀπὸ τὴν τραγικὴ πάλη τοῦ ἀνθρώπου ἢ ποίησης τῆς ζωῆς.

Γράφοντας σὲ τρίτο πρόσωπο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του λέει: «Ἄν δὲν ἀφιέρωνε τόσο καιρὸ στὸ κυνήγι και στὰ ταξίδια θὰ ἔγραφε πολὺ περισσότερα. Ἴσως. Ὅμως πιθανὸν νὰ μὴ εἶχαν τὴν πυκνότητα, τὴν δραματικὴν ἔνταση, τὴν σφύζουσαν ζωὴν τῶν λίγων ἔστω μυθιστορημάτων ποὺ μᾶς ἄφησε. Ἄλλὰ εἶναι και τὰ διηγήματά του. Πολλοὶ τὸν ἐπαινοῦν περισσότερο γιὰ τὰ διηγήματά του παρὰ γιὰ τὰ μεγαλύτερα ἔργα του. Σ' αὐτὰ τὸ ἰδιότυπο ὕφος του, ὅταν δὲν ἀ-

ποτελεῖ παρωδιὰν τῶν εὐτυχῶν στιγμῶν του, ταιριάζει ἀπόλυτα ἔτσι ποὺ ὅταν πετυχαίνει νὰ μᾶς ἀφήσει διηγήματα ὑποδειγματικὰ. «Μετὰ τὸν Τσέχοφ κανένας δὲν ἔγραφε τόσο καλὰ διηγήματα ὅσον ὁ Χέμινγκουαίη» δήλωσε μετὰ τὸν θάνατό του ὁ Ἐρεμπουργκ. Δὲν ἔξρω ἂν ὁ Χέμινγκουαίη ἔφτασε τὸν μεγάλο Ρῶσον στὴ διηγηματογραφία, ὅμως διαβάοντας διηγήματα σὰν τὸ «Χιόνια τοῦ Κιλμάντζας» ἢ τὸ «Δολοφόνου» ἢ μυθιστορήματα σὰν τὸ «Ἥλιος ἀνατέλλει ξανά» και τὸ «Ὁ Ἐρὸς και ἡ θάλασσα» νοιώθει κανεὶς πὺς βρίσκει στὴν περιοχὴ τῆς ἀληθινῆς τέχνης.

A. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΤΟ ΑΪΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει σὲ ποῖο πολιτικὸ κόμμα ἀνήκει ἡ ὁργανωμένη κίνηση γιὰ τὴν Εἰρήνη. Ἡ Εἰρήνη εἶναι γιὰ ὅλους και κανένας δὲν μπορεί νὰ τὴν πολιτογραφίσει στὸ ἕνα ἢ στὸ ἄλλο στρατόπεδο. Ἀπεναντίας, ἡ εἰρήνη δὲν ἀνίκει σήμερα οὔτε στὸ ἕνα οὔτε στὸ ἄλλο στρατόπεδο. Ἀνίκει σ' ὅλο τὸν κόσμο, σ' ἐσένα, σ' ἐμένα, στὸν πλούσιο, στὸν φτωχὸ, στὸν ἀστὸ, στὸν πολετάριο, στὸν Κροῦτσεφ, στὸν Κέννετυ.

Δὲν εἴμαστε πολιτικοὶ γιὰ νὰ γνοιαζόμαστε μόνο γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἄλλα ἢ τοῦ βῆτα. Σὰν ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων και τῆς ἐπιστήμης γνοιαζόμαστε γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὸν ὅποιονδήποτε ἄνθρωπο, ποὺ ἀπὸ τὸν Θεὸ, τὴ φύση και τὶς ἀνθρώπινες διακηρύξεις ἔχει δικαίωμα νὰ ζήσει ἡσυχος και εὐτυχισμένος.

Ἀκριβῶς γιὰ τὸν πῶ πάνω λόγῳ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπιστήμης και τῶν γραμμάτων ὀφείλει νὰ ὑψώσει εἰρηρικὰ τὸ παράστημά του και νὰ πείση τὶς πολιτικὲς παρατάξεις πὺς πρῶτ' ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ βλέπουν μετὰ ἀνθρώπων τὸν ἄνθρωπο.

Ἐπάρχει κίνδυνος νὰ παρεξηγηθῇ ἀπὸ τὶς παρατάξεις ἢ στάση αὐτῆ τῶν ἐπιστημόνων και τῶν διανοουμένων; Ἡ — ἀκόμα χειρότερο — μπορεί τὴν στάση τοὺς αὐτῆ νὰ τὴν μεταχειριστοῦν πρὸς ὄφελός της ἢ ἄλλα ἢ βῆτα παράταξη; Αὐτὰ μπορεί νὰ συμβοῦν. Μὰ εἶναι δευτερεύοντα γιὰ τὴ συνείδηση τοῦ εὐσυνείδητου ἐπιστήμονα και ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων. Ἐξάλλου ἐξαορτάται πολὺ τὸ πὺς και αὐτὸς θὰ ὑψώσει τὸ παράστημά του και πόσο ἄγνός εἶναι στὸ αἴτημά του — ἄγνός ἀπὸ πολιτικὲς σκο-

πιμότητες.

Ἄλλὰ ὑπὸ ὁποιοσδήποτε συνθήκης ἢ Εἰρήνη εἶναι πάντοτε «εὐλογημένη».

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΗΣ «ΛΥΡΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

Ἡ ἔκδοσις ἐνὸς βιβλίου στὸν τόπο μας εἶναι πρόβλημα. Οἱ συγγραφεῖς κατὰ κανόνα δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ διαθέσουν τὰ χρήματα πού χρειάζονται γιὰ τὴν ἐκτύπωση, καί, καθὼς εἶναι φυσικό, μένουν τὰ χειρόγραφα στὰ συρτάρια καὶ περιμένουν τὴν εὐκαιρία πού δὲν ἔρχεται. Καμὰ φορὰ τὰ περιοδικά, ὅταν ὑπάρχουν, προσφέρουν τὶς σελίδες τους γιὰ τὴ δημοσίευσή ἐνὸς «κεφαλαίου» ἀπὸ μυθιστόρημα ἢ νουβέλλα, πού ποτὲ συνήθως δὲν βλέπουν τὸ φῶς ὀλοκληρωμένα. Ὅμως ἐκδοτικοὶ οἴκοι δὲν ὑπάρχουν πού νὰ ἀναλαμβάνουν τὴν ἔκδοσις καὶ «ἐκμετάλλευσή» ἐνὸς βιβλίου. (Ἡ «ἐκμετάλλευσή» θέβαια πρέπει νὰ τεθῆ σὲ εἰσαγωγικά, γιατί ἡ ἔλλειψη ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ δὲν τὴν ἐπιτρέπει, μ' ὄλο πού ἑκατοντάδες ἀπόφοιτοὶ ἐτήσια ἐγκαταλείπουν τὰ Γυμνάσιά μας).

Οἱ ἐκδόσεις τῆς «Λυρικῆς Κύπρου» ἀποτελοῦν μὴν ἐκκλησιαστικὴ πρωτοτυπία γιὰ τὴν Κύπρο. Ὁφείλονται ἀποκλειστικά στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, πού στὸν τόπο μας σὲ πολλὰ ἔχει ἀντικαταστήσει τὸ κρατικὸ (κοινοτικὸ) ἐνδιαφέρον. Καὶ εἶναι ἐκκλησιαστικὴ πρωτοτυπία γιατί σκοπὸ δὲν ἔχει τὸ κέρδος, παρὰ μόνον τὴν προβολὴ τῶν ἔργων τῶν συγγραφέων μας στὸ Κυπριακὸ κοινόν. Τώρα καὶ τέσσερα χρόνια προσφέρουν κατὰ διμηνία ἓνα βιβλίον στοὺς συνδρομητῆς καὶ σ' ὅσους ἄλλους ἐνδιαφέρονται, μὴν παιητικὴ συλλογὴ ἢ μὴν νουβέλλα ἢ συλλογὴ διηγημάτων ἢ καὶ θεατρικὰ ἔργα καὶ ἔτσι πληροῦν σχετικὰ τὸ μεγάλο κενὸ τοῦ νησιοῦ μας. Ὅλες οἱ ἐκδόσεις εἶναι πολὺ φροντισμένες, τὸ μόνο δὲ πού θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσῃ κανένας εἶναι πῶς θάπρεπε νὰ γίνονται καὶ ἐκδόσεις βιβλίων περισσότερον νέων καὶ νὰ μὴ περιορίζονται οἱ ἐκδόσεις σὲ ἔργα δοκιμῶν συγγραφέων μας.

Αὐτὸ πού χρειάζεται εἶναι νὰ ὑποστηρίχθουν ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερα οἱ ἐκδόσεις αὐτές. Τὸ κοινὸν μας νὰ ἀποφασίσῃ νὰ περιφρουρήσῃ τὶς πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ νησιοῦ μας, ἂν θέλει νὰ προκόψουμε πνευματικά. Νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀδιαφορία πού γενικὰ τὸ χαρακτηρίζει γιὰ τὸ Κυπριακὸ βι-

βλίον, γιατί θέβαια ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς ἐνὸς τόπου ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν πρωτότυπη παραγωγή. Οἱ ἐκδόσεις τῆς «Λυρικῆς Κύπρου», μοναδικὸ φαινόμενο γιὰ τὸν τόπο μας, πρέπει νὰ συνεχίσουν νὰ γίνονται καὶ αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἀπὸ μᾶς.

Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΕΠΙΒΕΒΛΗΜΕΝΗ Ἡ ΔΙΑΦΩΤΙΣΗ

Ἡ μικρὴ πραγματεία τοῦ κ. Ἀ. Λοῦ πού δημοσιεύουμε στὶς μπροστινὰς σελίδες αὐτοῦ τοῦ τεύχους δείχνει ὀλοφάνερα τὸ πόσο συγχυσμένη γνώμη ἔχουν γιὰ μᾶς στὸ ἐξωτερικόν, ἰδίως ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ζητούσαμε ὑποστήριξη. Ἐπίσημα βιβλία, κατατάξεις στὶς βιβλιοθήκες καὶ δὲν ξέρω πού ἄλλου (πού ἐμεῖς δὲν ξέρουμε) δειχνουν τὴν Κύπρο τουλάχιστο μὴ ἑλληνικὴ ἢ πού νὰ μὴν ἔχει καὶ ἀθόλου σχέση (ἱστορικὴ, γεωγραφικὴ, ἐθνολογικὴ κλπ.) μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Δὲ θέλω ἐδῶ ν' ἀναφερθῶ σὲ προφορικὰς πληροφορίες, γιατί καὶ ἐγὼ στὸ κάτω-κάτω δείχνω τὴν ἐπιφύλαξή μου καὶ ὅταν τὶς πιστεύω. Ἄλλ' ἐδῶ εἶναι ὄχι γραπτὰ, ἀλλὰ... τυπωμένα καὶ ἐπὶ ὀλο οργανισμοῦ μὲ ὄνομα καὶ παράδοσις.

Μπορεῖ ἓνας νὰ μὲ καθυστερήσῃ πῶς τάχα οἱ σοφοὶ τῆς Δύσης, καὶ ἰδίως οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ, καλονομοῦν τὰ τῆς Κύπρου καὶ στὴ συνείδησή τους ἔχουμε τὴ θέση πού μᾶς ἀρμόζει. Πρῶτα ἀπ' ὅλα λόγοι εἶναι αὐτοὶ καὶ προπαντὸς καμμὰ δύναμις δὲ διαθέτουν ἢ φωνὴ ἢ μορσοῦν νὰ ἐπηρεάσουν τὸ κοινόν καὶ ἰδίως τὰ συμφέροντα τῆς πολιτικῆς. Στὸ κάτω-κάτω δεχομαστε καὶ ὑπολογίζουμε στὴν ὑποστήριξή τους —τὸ «μάτι τῆς ἱστορίας δὲν κοιμάται»— ἀλλὰ γιατί ν' ἀφήσουμε ἄλλους παράγοντες, πὺ ζωντανούς καὶ δυναμικοὺς στὴν τρέχουσα ἔση, χωρὶς νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦμε;

Οἱ ἐπίσημοι μας ἐκπρόσωποι, ἴσως γιὰ λόγους ὑψηλῆς πολιτικῆς, ν' ἀδυνατοῦν ἢ νὰ κώλυνται. Δὲν ξέρω ποιά μέτρα θὰ υἱοθετήσουν στὴν Ἀθήνα καὶ οἱ ὑπεύθυνοι μας ἐδῶ. Πάντως ἡ δὶ α φ ὄ τ ι σ η σὲ εὐρεία κλίμακα ἐπιβάλλεται. Ὅταν ἄλλοι μὲ βάση πολὺχρονη προοπτικὴ χρησιμοποιοῦν τὴν προπαγάνδα συστηματικά, γιατί νὰ μὴ χρησιμοποιοῦμε καὶ ἐμεῖς μὴ ἐντονη διαφώτιση;

Ἄλλὰ καὶ κάθε ἄτομον στὸν κύκλο τοῦ κλάδου του ὅταν ἀντιληφθῇ κατὶ ἀμέσως ὀφείλει νὰ δρά. Δὲν πρέπει νὰ τὰ περιμένουμε ὅλα ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους ὑ-

πεύθουνος. Ἡθικῶς ὅλοι μας εἴμαστε ὑπεύθυνοι κατὰ κάποιο τρόπο στὰ ἐθνικὰ αὐτὰ ζητήματα.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ ΚΑΙ ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Ἀσφαλῶς θάταν φιλολογικὴ ἀσέβεια νὰ κατηγορήσῃς τὶς μεταφράσεις τὶς κατωμένες ἀπὸ τὸν Γρυπάρη. Δὲν εἶναι ζήτημα πιστότητος κ' εὐσυνειδησίας τοῦ μεταφραστῆ. Εἶναι κυρίως ζήτημα μᾶς νέας δημιουργίας, πὺν δὲν τοῦ τὴν ἀρνιέται κανεὶς. Καὶ μάλιστα ἡ δημιουργία του αὐτῆ στέκει σὲ ἴσο ὕψος μὲ τὸ ἄλλο προσωπικὸ τοῦ ἔργου.

Εἶναι ὅμως ἀλήθεια πῶς στὶς μεταφράσεις του ὁ Γρυπάρης χρησιμοποίησε τὴ δημοτικὴ τῶν πολεμικῶν χρόνων τοῦ γλωσσικοῦ μας κινήματος. Κι' ἀπὸ φυσικοῦ του ἦταν ὁ ποιητὴς πολὺ ἐλεχτικὸς στὴ λέξη καὶ τ' ἔριξε ἡ σπάνια κ' ἤχηρὰ λέξη. Καὶ στὴν μετάφραση τὸ ἴδιο ἔκανε, προσπαθώντας ταυτοχρόνως νὰ πλησιάσῃ τὸ κλίμα καὶ τὸν ἦχο τοῦ κειμένου.

Σήμερα τὰ χρόνια δὲν εἶναι πιά τοῦ φανατισμοῦ γύρω στὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα. Ἡ μάχη κερθίδηκε στὸν τομέα τῆς λογοτεχνίας καὶ σ' ἀοκετὸ τμῆμα τῆς ἐκπαίδευσης. Ἐξάλλου ὁ πολὺς ἦχος δὲ μᾶς εἶναι καὶ πολὺ ἐκλυσιχτικὸς. Ἡ καθημερινότητα ἀνέβηκε πολὺ πιά καὶ στὴν ποίηση, τὴν ἔχει ἐπιβάλει ἡ «νεωτερικὴ ποίηση».

Αὐτὰ ὅλα γεννήσανε ἓνα καινούριο κλίμα σήμερα. Τὸ νοιώσαμε αὐτὸ παρακολουθώντας τὴν ἐξημερῆα τεσσάρων αἰσχυλικῶν τραγωδιῶν κατὰ μετάφραση Γρυπάρη. Διαβάξεις τῆς μετάφρασης καὶ συναπαίονεσαι. Τὴν ἀκούεις καὶ πολὺ συχνὰ κομπιάσεις, γιατί οἱ πολλὲς σύνθετες λέξεις, οἱ ἤχηρες, ὁ δύσκολος φραστικὸς τρόπος, σοῦ κατακομματιάζουν τὴ συγκίνηση καὶ σοῦ σκοτεινιάζουν τὸ νόημα πρὸς στιγμῆς. Σὲ δευτέρο ἄκουσμα λιγώτερο δυσκολεύεσαι. Μὰ πόσοι ξαναπηγαίνουν σὲ μιά-δύο μέρες νὰ ξανακούσουν τραγωδία; Μονάχα οἱ μαριώδες.

Τὰ εἶπα ὅλ' αὐτὰ γιατί νομίζω πῶς ἄν γινόταν μιά δοκιμὴ προσαρμογῆς τῶν γνωστῶν μεταφράσεων ἢ καλύτερα μιά νέα μετάφραση ἀπὸ σύγχρονό μας μὲ δὴγὸ καὶ τὶς σημερινὲς ἀπαιτήσεις (χωρὶς ἀσφαλῶς νὰ ξεφυγῇ ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ πρωτοτύπου — κ' ἐδῶ θάνα ἢ ἀξία τοῦ μεταφραστῆ) θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὸ ἀνέβασμα ἀρχαίων τραγωδιῶν.

Στὸ κάτω-κάτω θάταν μιά καινούρια δοκιμὴ. Ἀλλὰ γιατί νὰ μὴ δοκιμαστῇ κ' ἡ προσαρμογὴ;

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΡΕΙΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΕΣ

Ἔχουμε μπροστὰ μας τρεῖς ἐκδόσεις πολὺ ἐνδιαφέρουσες. Τὴν «Ἐπετηρίδα» τοῦ ἔτους 1959—60 τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, τὴν «Ἐπετηρίδα» τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ Ἀναμνηστικὸ Δεύκωμα γιὰ τὴν δεκαετηρίδα τῶν Ἐκπαιδευτῶν Νεοκλέους. Ἡ Ἐπετηρίδα τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου συνεχίζει μὴν μακρὰν παράδοση τοῦ σχολείου καὶ παρατηρεῖται καὶ στὴν νέαν ἐκδοση ἡ σοβαρότης καὶ ἡ ἐπιμέλεια πὺν χαρακτηρίζουν ὅλες τὶς προηγούμενες.

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν οἱ δύο ἄλλες ἐκδόσεις. Ἡ Δεκαετηρίδα τῶν Ἐκπαιδευτῶν Νεοκλέους εἶναι πραγματικὰ μιά λαμπρὴ ἐκδοτικὴ προσπάθεια πὺν δίνει μιά γενικὴ εἰκόνα τῆς ἐργασίας πὺν ἐπιτελεῖται στὸ Ἀνώτερο Ἐμπορικὸ Λύκειο καὶ στὸ Γυμνάσιο Νεοκλέους. Ἀξίζουν θεομὰ πραγματικὰ συγχαρητήρια στοὺς υπεύθυνους μᾶς τόσον ἐξαιρετικῆς ἐκδοτικῆς προσπάθειας, πὺν καὶ μόχθο τεράστιο ἀλλὰ καὶ χρηματικῆς θυσίας θὰ ἀπαιτήσε. Ἀπὸ τὶς πληροφορίες πὺν παίρνομε ἀπὸ τὴν ἐκδοση ξεχωρίζομε σὰν μεγάλης σπουδαιότητας τὴν παροχὴ ὑποτροφιῶν ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ γιὰ σπουδὲς στὸ πανεπιστήμιο στοὺς μαθητὲς πὺν ἔδειξαν ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια καὶ ἦθος. (Τὸ τελευταῖο τεῦχος τῶν «Μαθητικῶν Ἀκτινῶν» ἐπιβεβαιώνει τὴν πληροφορία).

Τελευταῖον ἀλλ' οὐχὶ ἔσχατον ἡ πρώτη Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλληνικῆς πιά Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας. Ἐνας ὀγκώδης τόμος πὺν περιέχει ὄχι μόνο τὰ τυπικὰ (πὺν στὴν εἰδικὴ περίπτωσιν ἀποκοτῶν καὶ οὐσιαστικὴ σημασία γιατί μᾶς δείχνουν τὴν πορεία ἀπὸ τὸ Ἀγγλοκρατούμενο Διδασκαλικὸ Κολλέγιο στὴν Ἑλληνικὴ Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία) ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῆς διαλέξεως πὺν δόθηκαν γιὰ τοὺς σπουδαστὲς τῆς Ἀκαδημίας, τοὺς αὐριανοὺς δασκάλους τοῦ τόπου. Ἡ ὑπόσχεσις τῆς διευθύνσεως στὸ προλογικὸ σημεῖωμα ὅτι στὸ μέλλον θὰ δίνεται μεγαλύτερη σημασία στὴν προβολὴ ἀπὸ τῶν σελίδων τῆς Ἐπετηριδος τῆς Ἀκαδημίας ἐργασιῶν ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι εὐπρόσδεκτη.

Δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι ἡ μόνη παρηγορία κ' ἡ ἐλπίδα μας σήμε-

ρα στὸν τόπο μας εἶναι ἡ Παιδεία. Οἱ προσδοκίες μας ὅλες σ' αὐτὴν καὶ μόνο στηρίζονται. Μετροφυλλώνοντας τὶς τρεῖς ἐκδόσεις τῆς Παιδαγωγικῆς 'Ακαδημίας, τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου καὶ τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Νεοκλέους ἀκούμε τοὺς κτύπους τῆς καρδιάς τῶν σχολείων μας καὶ γινόμαστε πρὸ αἰσιδόξοι.

Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΤΟΥ Κ. ΚΛΗΡΙΔΗ *

Ἐν Καίρῳ τῆ 14 Ἰουνίου 1961

Ἄγαπητὴ Κύριε Κληρίδη,

Μὲ πολλὴν χαρὰν ἔλαβον καὶ διεξήλθον τὸ ὄραϊον βιβλίον σας «Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ». Εἶναι συντεταγμένον μὲ πολλὴν ἱστορικὴν ἀκριβείαν καὶ πρὸ παντός μὲ πολλὴν πατριωτικὴν ἔξαρσιν καὶ ἐνθουσιασμόν, ὃ ὁποῖος μεταδίδεται εἰς τὸν ἀναγνώστην.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ βιβλίον σας θὰ ἐκτιμηθῆ πολὺ καὶ θὰ ἀναγνωσθῆ ἀπλεείστως ὑπὸ τῶν νέων, ὅχι μόνον τῆς Κύπρου, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Διὰ πάντα ταῦτα σὰς εὐχαριστῶ θερμῶς διότι εἶχατε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ μοῦ τὸ ἀποστείλετε καὶ εὐχομαι ὅπως ὁ Θεὸς σὰς χαρίξῃ χρόνια ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας τῆς Κύπρου.

Μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν

δρ. ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΤΖΗΓΩΑΝΝΟΥ
Πρέσβυς.

Δημοσιεύεται μὲ ἀδειαν τοῦ δρος Κ. Χατζηγωάννου καὶ τοῦ κ. Ν. Κληρίδη.

ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»

Ἡ «Πνευματικὴ Κύπρος», γὰρ νὰ βοηθήσῃ τὰ νέα ταλέντα, προκηρῶσει διαγωνισμό ποιητικῆς συλλογῆς μεταξὺ τῶν Κυπρίων Ἑλληνίδων μὲ ἔπαθλο τὴν ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς, πού θὰ βραβευθῆ. Ἡ ἔκδοσιν αὐτὴ θὰ συμπεριληφθῆ στὴ σειρά τῆς «Λυρικῆς Κύπρου» καὶ θὰ δοθῶν στὴν ποιήτρια ἑκατὸν βιβλία μὲ δικαίωμα πωλήσεώς των.

Ἔρρι: (1) τὰ ποιήματα νὰ εἶναι ἀδημοσίευστα ἢ δημοσιευμένα στὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος». (2) δὲν ὑ-

πάρχει περιορισμὸς στὴν τεχνοτροπία καὶ στὸ θέμα. (3) νὰ ὑποβληθοῦν ὡς τὴν 1 Δεκεμβρίου 1961 στὴν διεύθυνση «Πνευματικὴ Κύπρος» Ἀλδρας 114, Λευκωσία. (4) Τὰ χειρόγραφα πρέπει νάχουν πλήρες ὀνοματεπώνυμο καὶ διεύθυνση. Δὲν γίνονται δεκτὰ ψευδώνυμα. Ἐνα πρόσωπο μόνο μὰ συλλογὴ δικαιοῦται νὰ ὑποβάλῃ. Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. (5) Ἀριθμὸς στίχων μεταξὺ 360—450. (Μικροδιαφορὲς ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ δὲν πειράζουν). (6) Μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ποιητικὴ συλλογὴ ἓνα ποίημα ἢ περισσότερα.

Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ ὁρίζονται οἱ κ.κ. Κύπρος Χρυσάνθης, Κώστας Μόντης καὶ Ἀνδρέας Χριστοφίδης. Ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ δικαιοῦται νὰ ὑποδείξῃ διορθώσεις πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς συλλογῆς.

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΑ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΗ

Στὰ παλὰ χρόνια ὁ καλλιτέχνης ἦταν τεχνίτης σὰν τὸ μαραγκό, τὸ ράφτη, τὸν οἰκοδόμο κλπ, δηλαδὴ ἔπαινε παραγγελίες ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία του καὶ τὶς ἐκτελοῦσε· τότε ἐκθέσεις δὲν διοργανώνονταν καὶ Τεχνοκριτικὴ ὑπὸ τὴ σημασίᾳ τῆς μορφῆ δὲν ἐγινόταν, γαί ὑπῆρχε ἀπόλυτη συνεννόηση μεταξὺ καλλιτέχνη καὶ κοινοῦ. Ἀδύνατο νὰ φαντασθοῦμε τὸ Βυζαντινὸ ἀγιόγραφο νὰ ζωγραφίξῃ εἰκόνας ἀκατόνητες γὰρ τὸ Χριστιανὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Σὰν ὅμως ὁ ζωγράφος, ὁ γλύπτης, ὁ ποιητὴς κλπ., ἀπομονώθηκαν ἀπὸ τὸ κοινὸ στὸ ὁποῖο ἀπευθύνονταν, γεννήθηκε ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπαρξῆς τῆς κριτικῆς, τῆς ἀξιολόγησῆς δηλαδὴ τῶν ἔργων Τέχνης καὶ τῆς ἐξηγήσῆς των στὸ μὴ εἰδικό. Μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὰ αἰτίες τῆς ἀπομόνωσῆς εἶναι ἡ ἀκόλουθη: ὁ καλὸς καλλιτέχνης πρέπει νὰ δουλεῖται ἀπὸ τὸ πάθος γὰρ ἀναζήτησιν ἰδανικῶν· γαί, ἂν δὲν προσπαθῆσῃ ν' ἀνέβῃ πάνω ἀπὸ τὸ ἐφήμερο ἢ ξεκινώντας ἀπ' αὐτὸ νὰ βρεῖ τὸ γενικὸ καὶ μόνιμο, τὸ ἔργο του θὰ παραμείνῃ πρόσκαιρο, στιγμιαῖο καὶ πεζό. Αὐτὴ ἡ διανοητικὴ προσπάθεια γι' ἀνάβασμα εἶναι φυσικὸ νὰ τὸν ξεχωρίζῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους· πῶς εἶναι δυνατό αὐτὸ πού γεννήθηκε μὲ μόθον νὰ ξενοῖξῃ τὰ μυστικά του στὸν ἀδιάφορο περαστικὸ θεατὴ πού ρίχνει μιὰ φευγαλέα ματιὰ κ' ἀμέσως τὸ

ξεχνά; Μιά άλλη αίτια είναι τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς μας: ἔχει παρατηρηθεῖ πὼς μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου κάθε εἶδους ἀλλαγὴ κ' ἐξέλιξη ἐπιταχύνεται κατὰ γεωμετρικὴ πρόοδο. Ἔτσι, οἱ ἀντιθέσεις ἐννοιῶν, μὲ μέτρο φυσικὰ τὸν ἄνθρωπο, μεγαλώνουν κ' ἡ κάθε ἐννοια ὅσο πάει ἀποκτὰ αὐτοτέλεια καὶ γίνεται πὺ σύνθετη τὸ χάσμα μεταξύ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ, ἀλήθειας καὶ ψεύδους, γνώσης καὶ προχατάληψης, ὠραίου καὶ μῆ (ὄρος πολὺ συμβατικὸς), καθίσταται εὐρύτερο. Γι' αὐτὸ ἡ πραγματικὴ ἐπαφὴ ἀνθρώπου μὲ ἄνθρωπο ἔχει γίνει δυσκολότερη. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀπομόνωσης εἶναι ἡ μορφὴ καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς σημερινῆς Τέχνης: κατάντησε ἕνας λογικὸς μόνολογος. Ἴσως μόνον σὰ βρεθοῦνε μὲ ἐπιστημονικὸ πειραματισμὸ καὶ μέθοδο τὰ κοινὰ στοιχεῖα μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, θὰ καταστῆ ἡ συνεννόησις ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πραγματικὴ. Ὡς τότε, στὸν τομέα τῆς Τέχνης τοῦλάχιστο θὰ χρειάζεται ὁ εἰδικός, ὁ Τεχνοκρίτης γιὰ νὰ μεταφράζει, ν' ἀπλοποιεῖ καὶ νὰ καθοδηγεῖ τὸν ἀνειδικευτο.

Στὴν Κύπρο τὸ θέμα καὶ τὰ προβλήματα τῆς Κριτικῆς εἶναι ἀκόμη σοβαρότερα. Μὲ τὴν ἀπότομη βιοτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἄνοδο ἔχει δημιουργηθεῖ ἡ ἀνάγκη γιὰ καλλιτεχνικὴ δραστηριότητα ὅμως ὁ χρόνος μέσα στὸν ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ λάβει χώρα μὴ κανονικὴ ἐξέλιξη τῶν καλλιτεχνῶν καὶ ἀφομοίωση ἀπὸ τὸ κοινὸ ἦταν πολὺ μικρὸς. Ἔτσι, ἔχομε μεγάλο ἀριθμὸ ἐκθέσεων πὺ ποσοτικὰ ἱκανοποιεῖ καὶ μὲ τὸ παραπάνω, ποιοτικὰ ὅμως στίς πὺ πολλές περιπτώσεις βρισκεται πολὺ χαμηλά. Τοῦτο εἶναι φυσικὸ: θὰ ἦταν παράλογο νὰ περιμένει κανεὶς ὅτι θὰ δημιουργηθεῖ Τέχνη ἀνωτέρου ἐπιπέδου σ' ἕνα τόπο τοῦ ὁποῖο ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις (εἰδικὰ στὸν κλάδο τῶν Εἰκαστικῶν Τεχνῶν) ἔχει ζωὴ σχεδὸν μόλις δέκα χρόνων, ὅσορα μάλιστα ἀπὸ τρεῖς ὁλόκληρους αἰῶνες ἀπόλυτου κενοῦ.

Σπουδαῖο ρόλο σ' αὐτὸ τὸ ἀναγκαῖο ποιοτικὸ ἀνέβασμα θὰ παίξει ἡ Τεχνοκριτικὴ, πὺ ἐπιβάλλεται νὰ ἔχει γερεὺς καὶ ὕγιεις βάσεις γιὰ νὰ δώσει, ἐκτὸς τῶν ὅσων ἀναφέρθηκαν πὺ πάνω, κατευθύνσεις, οἱ ὁποῖες μὲ τὸν καιρὸ θὰ ἐξελεχθοῦν σὲ παράδοση καὶ τοπικὴ σχολὴ πὺ θὰ ἐκφράζει τὸ τὸ πνεῦμα τοῦ τόπου· μ' αὐτὸ δὲν ὑπονοεῖται ἡ ἐξωτερικὴ, τουριστικὴ ἄς ποῦμε, προβολὴ τῆς Κύπρου, ἀλλὰ τὰ οὐσιαστικὰ

γνωρίσματα τοῦ λαοῦ, οἱ ἰδιότητες ἐκείνες πὺ τοῦ ἔδωσαν τὴ δύναμη νὰ ἐπιζῆσει διαρκῶς παλεύοντας καὶ κατανικώντας τόσες ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις, χωρὶς νὰ χάσει τὸν ἐθνικὸ του χαρακτήρα.

Γιὰ νὰ μπορέσει ὅμως ὁ Τεχνοκρίτης νὰ ἐκπληρώσει ἕνα τέτοιο σοβαρὸ κ' ἀναγκαῖο προορισμὸ ἐπιβάλλεται νὰ ἐφοδιαστῆ πλοῦσια μὲ ὀρισμένες πνευματικὲς ἰδιότητες. Πάνω ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ καταλαβαίνει, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ δικαιολογεῖ τὶς κρίσεις, ἐπικρίσεις ἢ ἐπαίνους καὶ εἰσηγήσεις πὺ κάνει. Καὶ μολονότι βασικὸ ὁ προορισμὸς ἐνὸς ἔργου Τέχνης εἶναι νὰ δώσει τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση στὸ θεατὴ, ἐντούτοις γιὰ τὸν κριτικὸ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετὸ: πρέπει νὰ κατορθῶνε ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ν' ἀνεβαίνει πάνω ἀπὸ τὴ συγκίνηση καὶ λογικὰ νὰ τὴν δικαιολογεῖ καὶ στὸν ἑαυτὸ του καὶ στοὺς ἄλλους· καὶ πέρα ἀκόμη ἀπ' αὐτὸ πρέπει ν' ἀνοίγει τὰ μάτια τοῦ κοινοῦ στὸ βαθύτερο καὶ οὐσιαστικότερο περιεχόμενον τοῦ ἔργου. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν τὰ κριτήρια πάνω σὰ ὁποῖα βασίζεται ὁ Τεχνοκρίτης, οὕτως ὥστε τὰ γραφόμενα του νὰ ἔχουν κῦρος; Μήπως διακαιοῦνται νὰ σφυγμομετρηθεῖ ἀπλῶς τὴν κοινὴ γνώμη καὶ νὰ ἐκφέρει ἀπλῶς τὴ δικὴ του ὑποκειμενικὴ κρίσις; Σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναφέρθηκαν πὺ πάνω, οὔτε τὸ ἕνα οὔτε τὸ ἄλλο ἔχει δικαίωμα νὰ κάμει. Γιὰ νὰ ἐκτιμηθοῦν οἱ ἀπόψεις του εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰδικευθεῖ, νὰ εἶναι ἀντικειμενικὸς καὶ νὰ κατεβύνηται ἀπὸ συναίσθησις τῶν καθηκόντων κ' ὑποχρεώσεων του ἑναντι τοῦ κοινοῦ, τοῦ καλλιτέχνη, τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ προπαντὸς τῆς ἀλήθειας (αἰσθητικῆς).

Διαβάσονται τὴ ντόπια Τεχνοκριτικὴ σοῦ δημιουργεῖται ἡ ἐντύπισις ὅτι προτιμᾶται συνεχῶς τὸ ὄμορφο, τὸ ἔλκυστικὸ ὅτι ἡ Τέχνη εἶναι αὐτὸ πὺ ἀρέσει κ' ὅτι καταδικάζεται ἐκείνο πὺ δὲν ἀρέσει. Κι' ὅμως τὸ ὄμορφο δὲν εἶναι πάντοτε Τέχνη. Ὁ σύγχρονος Ἀγγλὸς αἰσθητικὸς H. Reed διαφοροποιεῖ τὸ Ὡραῖο ἀπὸ τὴν Τέχνη, τὴν ὁποία εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκτιμῶμε καὶ νὰ σεβόμαστε, χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀγαποῦμε. Παράδειγμα τέτοιας Τέχνης εἶναι τὰ ἔσογα τοῦ Θεοτοκόπουλου, τὰ ὁποῖα σὰν δεῖς σοῦ προκαλοῦν τὸ θρησκευτικὸ δέος, ἀδυνατεῖς ὅμως νὰ τ' ἀγαπήσεις. Ἄν θ' ἀρέσει κάτι ἢ ὄχι ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ μὴ ὑποκειμενικὴ προτίμησις. Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὴ ἔχομε τὴν ἀν-

τικειμενική καλλιτεχνική αξία. υπάρχουν άπειρα παραδείγματα σχολών και ζωγράφων οι οποίοι κατά περιόδους, ιδίως κατά τόν 18ο — 19ο αιώνα έπεσαν σέ αφάνεια (π.χ. 'Αρχαϊκή Βυζαντινή, 'Ανατολική Τέχνη, Θεοτοκόπουλος, Francesca κλπ) και οι όποιοι σήμερα εκτιμώνται πάρα πολύ, όχι λόγω μιας πρόσκαιρης ιδιοτροπίας τής εποχής μας, αλλά γιατί ακριβώς ό αιώνας μας αναζητώντας την αισθητική αλήθεια δέν παρασεύεται από έξωκαλλιτεχνικά στοιχεία. 'Αντίθετα έδω στήν Κύπρο, φαίνεται πώς δίνεται υπερβολική σημασία σέ τέτοια έξωκαλλιτεχνικά στοιχεία, όπως π.χ. στό θέμα του πίνακα και παραβλέπονται βασικές αδυναμίες σχεδίου, χρώματος, σύνθεσης, ρυθμού, έντασης (tension) κλπ. Γοητεύει τό έπικό, τό λυρικό και προπαντός τό γραφικό στοιχείο. Κι ακόμη σθεαρότερο είναι τό γεγονός ότι ό πίνακας χρησιμοποιείται σά μέσο φυγής από τήν καθημερινή πεζότητα ή όποια καταστά άγιαρά, λόγω τής κούρασης πού δημιουργεί μέσα μας ή καθημερινή έπαφή μέ τήν καθημερινή πραγματικότητα. Αίτία τής διάθεσης αυτής είναι ή εξέλιξη: Ξεχνούμε ότι ή πραγματικότητα του πίνακα είναι έντελώς άσχετη μέ τήν πραγματικότητα τής Φύσης· κι' επειδή συμβαίνει νά υπάρχει σέ κάθε έργο τέχνης ένα είδος ψευδαίσθησης (illusion) και μυστηρίου γοητευόμαστε άπ' αυτό και παραβλέπομε τή ζωγραφική αξία ή όποια διέπεται από δικούς της νόμους, έχει δική της όντότητα, χωρακτήρα, άνάγκες κλπ.

Πρέπει ακόμη νά προσεχθεί τό μήνυμα πού περιέχει και προσφέρει κάθε έργο τέχνης· χωρίς αυτό, τό άγαλμα, τό ποίημα, ό πίνακας παραμένουν χωρίς πνοή. Κι' όταν υπάρχει, υπόκειται σέ ήθική διαβάθμιση έξαρτώμενο καθ' όλοκληρίαν από τήν προσωπικότητα και ειλικρίνεια του δημιουργού. Είτε θ' αναφέρεται σέ βασικά άνθρώπινα προβλήματα, είτε θά είναι φτηνό, έπουσιώδες και θά κολακεύει ή θά διασειρεί τήν άνθρώπινη φύση.

Τέλος, δυστυχώς ως τώρα ή Κυπριακή Τεχνονορική δέχεται αποκλειστικά και μόνο ένα τύπο ζωγραφικής: τόν ιμπρεσιονιστικό ρεαλισμό και τή στυλιζαρισμένη άπεικόνιση· σάν θά πάψει νά είναι περιορισμένη σέ τόσο στενά καλούπια, τότε άσφαλώς θά έκπληρώσει τόν προορισμό της.

A. ΧΡΥΣΟΧΟΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

'Αλέξη Ζερβάνου: 'Ωρα Δώδεκα (ποιήματα).

'Ο ποιητής — και καθέννας, νομίζω, πού γράφει — άποθέτει, άνεπίγνωστα ίσως, τή σφραγίδα τής φυσιογνωμίας του σέ κείνα πού γράφει. Και συμβαίνει συχνά, από κείνα και μόνο, νά μπορείς άλάθευτα νά άνασυνθέσεις τή φυσιογνωμία του, τά έσωτερικά της έννοας, τά ήθικα ά χαρακτηριστικά, χωρίς καν νάχεις γνωρίσει τόν ίδιο. Και σάν τόν γνωρίσεις, παραξενεύσαι στ' αλήθεια και άπορείς γι' αυτή τήν ταύση τής ήθικης και τής πνευματικής φυσιογνωμίας του, γι' αυτή τήν άποτύπωση πάνου στό χαρτί όλων τών άλλων συστατικών, πού συγκροτούν τό χαρακτήρα του.

Τόν ποιητή τής «'Ωρα Δώδεκα» τόν έχω γνωρίσει από καιρό. 'Εντύπωση προξενει ή πληρότης του ήθους του, ή όρμησασμένη στοχαστικότητα του, ή άγωνία του γιά τά προβλήματα του καιρού μας, μιá άγωνία πού ύποψιάσκει λές, χωρίς νά δείχνεται έκρηκτική, μιá πού σίγουρα έχει περάσει από τό στάδιο του «ξεσπάσματος», γιά νά κατασταλάξει σήμερα σέ μιá πειθοαρχημένη, σέ μιá γαλήνια πνευματικήν έγρηγορη. Κατάγεται από έξέχουσας οικογένεια τής Κω, πού στανός δεσμοδός κρατάει και κράτησε μέ τά Γράμματα και τήν Τέχνη — ό άδελφός του ίδιος, ό δξύφωνος, άνυψώνει ήδη μιá λαμπρότατην έλλίδα τής 'Εθνικής Λυρικής μας Σκηνής, ύπότροφος του 'Ελληνικού Δημοσίου γιά ειρύτερες μουσικές σπουδές στό έξωτερικό και ζωγράφος άντάμα, άξιοθαύματος, πού φιλοτέχνησε τό έξώφυλλο του βιβλίου. Μά ό 'Αλέξης Ζερβάνος, παρ' όλην αυτή τήν προπαρσασκευή, ή μάλλον γιά χάρη όλης αυτής του τής προπαρσασκευής, δέ βιάζεται, δέν ένδίδει στό δαίμονα τής προχειρότητας. 'Επιστρατεύει ψύχραιμα τό όλικό του, έξοπλίζει συνέχεια τόν μέσα του κόσμο μέ νέα στοιχεία, γυμνάσει άκούραστα τά έκφραστικά του μέσα, δέν τρέχει. 'Εμαθε νά περιμένει, νά δργανώνεται. Δεν είναι σπουδαρχικός, γιατί ξέρει πώς ή σπουδαρχία είναι ό χειρότερος έχθρός τής Τέχνης. 'Ακόμα κι ό τίτλος του βιβλίου του είναι πνευματικός γιά τή δικαίωση αυτών μας τών παρατηρήσεων, γιά τήν ύποβλητική ταύτηση ψυχής και γραφής. 'Ωρα Δώδεκα θά πεί με τ ά ί χ μ ι ο προπαρσασκευής και Δημιουργίας. Θά πεί

ὦ ρ ί μ α ν σ η προϋποθέσεων κι ἐμπιστοσύνη σ' ἓνα ξεκίνημα. Ὅμως, ταυτόχρονα, θά πεί κι ἀγωνία και δῶς ἀντίκρου σ' αὐτό τὸ ξεκίνημα, περίπου ἓνα π ή ρ ῖ ο ρ α σ τ ὀ κ ε ν ὀ — H o r g o r V a s t u i, τρόμος κενοῦ. Μόνο μὲ τὴ σύνθεση τούτη, μόνο μὲ τὸ διπλὸ τοῦτο συναίσθημα ὁργανώνεται ἡ ἀληθινή μας πνευματικὴ ζωὴ, μόνο μὲ αὐτὸ ἀναπτύσσεται τὸ γνήσια δημιουργικὸ κύτταρο τοῦ καλλιτέχνη. Καὶ μόνον αὐτὸ ἐξηγεῖ τὴν ὠριμότητα τοῦ πρώτου βιβλίου ἐνὸς ποιητῆ. Γιατί, στ' ἀλήθεια, σπάνια ἑλληνικὴ κριτικὴ ἔχει ὡς τὰ σήμερα συναπαντηθεῖ μὲ τόσον ὠριμα ποιήματα πρωτοεμφανιζόμενου νέου. Ἀκόμα και τὸ τρίπτυχο τοῦ ποιητικοῦ ἡλικιοῦ του, ἔτσι καθὼς περνάει τοὺς ἀναβαθμοὺς του (Σκιῆς — Ἀντίλαοι — Φωτιῆς) μαρτυρεῖ ὁργάνωση κι ἐπιμέλεια, μαρτυρεῖ ὦ ρ ί μ α ν σ η. Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ δοκιμῆς, ἀχνῆς και ἀβέβαιας, ἐδῶ πρόκειται γιὰ συνειδητῆ πορεία ἐνὸς λυρισμοῦ, γεμάτου πείρα ἐκφραστικῆ, γεμάτου σιγουριᾶ και αὐτοσυγκέντρωσης, ἐδῶ πρόκειται γιὰ μιὰ φωνὴ, φιλτραρισμένη ἀπ' τὴ σοφία τῆς ἀπλότητας και δονισμένη ἀπὸ τὴν ειλκρίνεια τῆς ἀνθρωπιάς. Ὁρες-ὥρες ἔχουμε μπροστά μας ἓνα στίχο πὸν προβάλλει στυλνός, ἐπιγραμματικός:

Δὲν ὠφελεῖ τὸ ὕψος
μῆτε ὁ οὐρανός.
Μέσ' στὶς καρδιῆς
φωλεύει ἡ ἀλήθεια.

Γιὰ ἓνα μυρωδάτο ἀγριολούλουδο
φτάνει μιὰ φύχτα χῶμα.

Ἄλλοτε ξεχυνόμαστε πρὸς τὸ ἄπειρο:
Ἡ ἀγάπη δὲν ἔχει σύνορα,
εἶναι γιὰ ὅλο τὸν κόσμο.

Ἡ ἀγάπη, Μανίλ,
ποῦ τρυπάει τὰ σύννεφα,
ποῦ σχεδιάζει στοὺς ὀρίζοντες τὸ γέλιο
κι ἀνοίγει τὰ παράθυρα τοῦ κόσμου!
Ἡ ἀγάπη, Μανίλ,
ποῦ κρέμεται ἀπὸ τὸ ὄνειρο,
ἀπ' τὴ θαθεῖα σιωπῆ τῶν ἀστρῶν...

Κι ἄλλοτε, οἱ νότες δὲ σβήνουν μὲ τὴν ἀνάγνωση ἀντιβουίζουν θαρρεῖς μὲ πολλὴν ἐσωτερικότητα μέσα στὸ ἤχειο τῆς ψυχῆς μας:

Μέσα τὸν βᾶθος τοῦ ὕπνου μου
ἀκούγα τὸ κορίτσι πὸν ἔκλαιγε.

Εἶναι δύσκολο—ξέρεῖς—νὰ ξαγρυπνάς
γιὰ νὰ σμίξεις τὴ φωνὴ σου
μέσα στὴν ἀφωνη τῆ μουσικῆ.

Ἄν δὲ ζεῖ μέσα σου
τὸ κορίτσι πὸν λάτρεψα,
δὲν ὑπάρχεις ἐσύ, οὔτε κι ἐγώ!

Σὲ ὅλες ὡστόσο τὶς περιπτώσεις, πίσω ἀπὸ τὸν κάματο και τὸ ἄλγος ἐνὸς νέου τῆς ἐποχῆς μας, μαντεύεις τὴν πίστη σ' ἓνα ἰδανικὸ ἀνθρωπιστικὸ, τὴν ὁσμὴ μιᾶς βαθύτατης αἰσιοδοξίας, τὸ χαμόγελο τῆς ζωῆς:

Μέσα στὸ ζεστό σου γέλιο
εἴτανε ὁ κόσμος ὅλος.

Στοὺς θρώμικους δρόμους
ἡ ἀνάσα μου πνίγεται,
μὰ ἐγὼ σφυρίζω ἓνα τραγοῦδι
κι' ὕστερα ἄλλο ἓνα,
και παίρνω θάρρος ἀπ' τὸ θῆμα μου
ποῦ μετρά τὸν ρυθμὸ τῆς πορείας...

Ὁ Ζερβᾶνος δὲν ἀνῆκε στοὺς «ἀλύτρωτους», στοὺς ἀγχοτικούς ποιητές. Ἀνῆκε στοὺς «λυτρωμένους». Κάποιο βαθὺ ἐσωτερικὸ φῶς ὀδηγεῖ σὰν ἄστρο τὴ λυρικὴ του πορεία και τὸν βοηθεῖ νὰ ταξιδεύει «ὡσπου νᾶβθοῖ τὸ πέρασμα, ὡς τὴν ὥρα πὸν θ' ἀκούσει.

τὴν αὐγὴ νὰ ζεῦει
τ' ἀμάξι της...»

Κι εἴμαστε βέβαιοι πὸς θὰ τὴν ἀκούσει» κάποτε αὐτὴ τὴν Αὐγὴ — ἂν δὲν τὴν ἄκουσε κιόλας... Χαιρετίζουμε τὴν ἐμφάνισή του, μὲ τὴ σιγουριᾶ και τὴν ἄνεση πὸν αἰσθάνεται κανένας, ὅταν χαιρετίζει ἓναν νέον, μὰ ἔτοιμον, ὀριμον πιά Ποιητῆ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

Σ α ρ ἄ ν τ ο υ Π α υ λ έ α : Γ α λ α ν ῆ Γ έ -
φ υ ρ α (π ο ι ῆ μ α τ α) Θεσσαλονίκη,
1961.

Μὰς δόθηκε πολλῆς φορῆς ἡ εὐκαιρία νὰ ξεχωρίσουμε τὴν ποίηση τοῦ Θεσσαλονικιοῦ ποιητῆ κ. Σαράντου Παυλέα. Ἄλλὰ κι' ἡ ἑλλαδικὴ κριτικὴ (και τελευταίως οἱ ἀνθολογήσεις) τὸν ἔχουν ἐπισημάνει ὡς μιὰ ξεχωριστὴ ποιητικὴ προσωπικότητα στὰ σύγχρονα νεοελληνικὰ γράμματα, ἰδίως γιὰ τὴ ρωμαλέα κι' αἰσιόδοξη στάση του ἔναντι τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου.

Πραγματικὰ ἡ ποίηση τοῦ κ. Παυλέα

(πὸν ὁ κ. Σπανδωνίδης, ὁ Θεσσαλονικιώτης κριτικός, τὸν κατατάσσει στὴν ἀνανεωμένη παράδοσιν) εἶναι μιὰ ρωμαλέα μὲς τὴν πλατυτομία καὶ τὸ νεῦρο τῆς ποιήσεως. Καθαρές, τετράγωνες εἰκόνες, κατασταλαγμένα αἰσθήματα κ' ἰδέες, μὲ ἄνεση ὅλα θαλμένα σ' ἓνα πολυσύλλαβο ἐλεύθερο στίχο, ὅπου ἀνάμματα βρίσκονται ὅ,τι καλύτερο ἔχουμε παραλάβει, μὲ πολὺ νέα στοιχεῖα καλοζυγισμένα πάντα καὶ ξεδιαλεγμένα. Κύριον ὅμως χαρακτηριστικὸν τῆς ποιήσεώς του εἶναι ἡ ἀπεραντὴ αἰσιοδοξία κ' ἐκεῖ ἀκόμα πὸν μεταγχολεῖ.

Ἡ «Γαλανὴ Γέφυρα» (πὸν στὴν ἀρχὴ ἔχει ἓνα ἄλλο τίτλο «Ἐνας ἦχος ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς σιωπῆς», πιθανὸν ὑπότιτλος) εἶναι ἓνα πολυστίχο ποίημα πὸν ἀσχολεῖται μὲ τὸ θάνατο, τραγουδώντας διαρκῶς τὴ ζωὴ μὲ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ τῆς ὑποκειμενικῆς ὡς ἀντίληψης τῆς ζωῆς σὰν κάτι τὸ ἀμαρταλό, προσωπικὸ, προδρομικὸ τοῦ θανάτου πὸν ὀδηγεῖ στὴν κυρίως ζωὴ, τὴν ἄλλή ζωὴ, πὸν εἶναι ἡ πατριδὰ μας, ἡ ἀγάλη τοῦ Θεοῦ καὶ ἀντακμενικὰ ὡς περιγραφὴ βουνίσσιων, θαλασσινῶν καὶ κομπισίων τοπειῶν σὲ διάφορες ὄρες τῆς μέρας καὶ τοῦ ἔτους.

Ἐχῶ ξεχωρίσει ἀπὸ τὰ μεγάλὰ διάστιχα (κ' ὄχι ἀπὸ ἀρίθμησιν ἢ ἀπὸ ἀστερισκούς) μιὰ διαίρεσιν τοῦ ποιήματος σὲ δώδεκα κωμμάτια. Δὲν ξέρω ὅμως ἀν ὑπάρχει καὶ πραγματικὴ διαίρεσιν στὴν ἰδέα ἢ τὸ μῦθο τοῦ ποιήματος. Γιατὶ μῦθος μὲ τὴ συνήθη ἔννοια ὅπως στὰ πολυστίχα ἐπικὰ ἢ ἐπικολυρικὰ ποιήματα, δὲν ὑπάρχει στὸ ποίημα αὐτό. Ἰδέα μιὰ εἶναι πὸν διαρκῶς γυρίζει γύρω ἀπὸ τ' ὅ,τι ἀνέφερα πὸν πάνω. Εἶναι δηλαδὴ ἓνα μικρὸ - μικροῦστικο θέμα (μέγιστον ὅμως καὶ καιρῖο) μὲ ἀλλεπάλληλες παραλλαγές (ὅπως στὴ μουσικὴ) καὶ μὲ μιὰ διάθεσιν ἀκριβῶς νὰ ἐξαντλήσῃ ὁ ποιητὴς τὴν ἰκανότητά του γύρω στὴν ἐπιμετάλλευσιν τοῦ θέματος. Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ τάσιν δίνει σὲ πολλὰ σημεῖα κάποια ψυχρότητα ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἐπανάληψιν. Αὐτὴ ἢ ψυχρότητα εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς συνθέσεως αὐτῆς.

Ἡ ἀντίληψιν γιὰ τὴν προσωρινότητα τῆς ζωῆς αὐτῆς, πὸν εἶναι ἓνα προδρομικὸ στάδιον καὶ πὸν ὁ θάνατος ἀπὸ αὐτὴν ὀδηγεῖ στὴν ἄλλη τὴν αἰώνια, τὴν πατριδὰ τοῦ πνεύματος μας, ὅπως καὶ κάτι μικρολεπτομέρειες δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ γιὰ τὸ σῶμα, κ' ἰδίως, τὴ μνήμη μας κλπ., ὅλα ἀνήκουν στὸ αἰσιοδοξο χριστιανικὸ πνεῦμα κ' ὄχι στὴν ἀπαισιοδοξὴ στάσιν τοῦ μοναχισμοῦ.

Πάντως καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ κ. Παυλέα, παρόλο πὸν δὲν ἀλλάζει κλίμα ἢ δὲν καταπαίνεται μὲ καινούριους ὁρίζοντες, εἶναι προσφορὰ στὴν ποιήσιν μας, ἰδίως στὸν τύπο τοῦ δίχως μῦθο ἐπικὸ ἢ ἐπικολυρικὸ κῦκλου.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ἄ. Περνάρη: Σωκράτης (ἕξι εἰκόνες), Ἑλληνικὰ Ἑκπαιδευτήρια Νεοκλέους, διδασκ. Θάνου Σακέτα.

Ἡ μεταγραφὴ γιὰ σκηνὴν διηγημάτων, ἐπιγῶν ποιημάτων ἢ σελιδῶν ἀπὸ χρονικὰ εἶχε χρησιμοποιηθῆ πολλὰς φορὰς, ἰδίως ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτήρια, γιὰ νὰ πληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν ἀντιστοίχου πρὸς τὸν ἑορταστικὸ σκοπὸν εἰδικὰ γραμμένου θεατρικοῦ ἔργου. Ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τῆς μεταγραφῆς ἐξαρτῶταν ἀπὸ τὸς αὐτοὺς ἄλλους παραγοντες καὶ πολλὰς φορὰς δὲν ἐνδιέφερε, γιὰτὶ ὡς μεταγραφὴ γιὰ σκηνὴν εἶχε ἀπλῶς τὸν χαραχτήρα (ὅπως σημεῖωσα) πληρώσεως κενῶν, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀποσποῦσε ξεχωριστὰ τὴν προσοχὴν ὡς αὐτοτελεῖς δημιουργήματα.

Στὴν περίπτωσιν, ὅμως, τοῦ «Σωκράτη», πὸν παρουσιάστηκε ἀπὸ σκηνῆς στὰ Ἑκπαιδευτήρια Νεοκλέους κατὰ διδασκαλία τοῦ κ. Θ. Σακέτα, τὰ πρῶτα διαφέρουν. Μπορεῖ ὁ καθαρὰ καλλιτεχνικὸς σκοπὸς — ἢ δημιουργικὴ θεατρικὸ ἔργο — νὰ μὴ βρίσκεται στὴν πρῶτὴ γραμμῆ, καὶ νὰ ὑπερισχύῃ ἢ καθαρώς ἐκπαιδευτικὴ πρόθεσιν. Δὲν εἶναι πᾶ ἄλλο γέμισμα μᾶς κατὰ παράδοσιν ἑορταστικῆς μέρας.

Διαφέρει ἀκόμα ἡ πρόθεσιν τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὴ συνήθη νεοελληνικὴ προσπάθεια νὰ γραφοῦν ἱστορικὰ θεατρικὰ ἔργα. Ἡ νεοελληνικὴ αὐτὴ προσπάθεια πὸν συνήθως ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀποτυχία, γιὰτὶ μετατρέπει ἢ σκηνὴν τοῦ θεάτρου σὲ τόπο προβολῆς τῆς ἱστορίας μὲ ἀλλεπάλληλες θεατρικὰς εἰκόνες, δὲν καθοδήγησε τὸν συγγραφέα τοῦ «Σωκράτη». Ὁ συγγραφέας τοῦ «Σωκράτη» ἔχει ὀλοφάνερα πρόθεσιν νὰ ἐκθέσῃ στὸν ζωντανὸ θεατρικὸν τύπον τὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτη (παρὰ τὰ τῆς ζωῆς του) μὲ βάση κυρίως τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους (γι' αὐτὸ κ' ὁ «Σωκράτης» βρίσκεται σ' ἓνα συγγενικὸν τοῦ κλίμα, τὸ διαλογικὸ).

Γιὰ τὴ διδασκαλία δὲν ἔχω πολλὰ νὰ πῶ. Ἐπῆρε ὅσο τὸ δυνατό ἄλλῃ, σὰν ἀνάγνωσιν διαλόγων χωρὶς ὑπερβολὰς

ή δραματικές προσπάθειες, πράγμα που αν γινόταν θα ζήμιωνε το ανέβασμα. Θάπρεπε μονάχα ο Σωκράτης να μιλούσε λιγάκι πιο άσφά. 'Απλούστατα, γιατί οι διάλογοι ήταν γεμάτοι διανοήματα, που μόνο το μυαλό μας και όχι η καρδιά μας έπρεπε να συλλαμβάνουν, με κόπο μάλιστα. 'Ενα-δυο περιπτώσεις άτυχούς άσθρωσέως δεν πειράζανε. 'Απεναντίας δίνανε ένα κέντρισμα προσοχής με διάφορο τρόπο στους διάφορους άκροατές.

Δεν ξέρω πώς ένας ειδικός φιλόλογος θ' αντίκριζε τη συμπίεση τόσων άπόψεων στις έξη εικόνες του έργου. Νά μη ξεχνούμε όμως πώς το κοινό δεν είναι εξειδικευμένο στην πλατωνική φιλοσοφία. 'Απλώς θάθελε κάτι να ξέρει, ό-χι πρόχειρα όπως στις κοσμικές διαλέξεις. Καί οι μαθητές ενός έμπορικού σχολείου θάθελαν να ξέρουν γιά τόσο ύψηλά πράγματα, μά όχι γρήγορα και στεγνά σε δυο μαθήματα άρχαίας λογοτεχνίας και μάλιστα σε κουραστική σχολική περίοδο.

Δεν θεωρώ άσκοπο να συστήσω την έκτετάλωση αυτού του τύπου στη μόρφωση. Διαβάζοντας κάποτε το δαχτυλογραφημένο κείμενο του «Σωκράτη» τώχα έκτιμήσει ιδιαίτέρας και γι' αυτή τη σημασία του, ώστε το ζήτησα και το συμπεριέλαβα μες τις εκδόσεις της «Λυρικής Κύπρου» 1961 (άρ. 19).

Λώρρη Χάνσπουρρ: Σταφύλι στον ήλιο, «Νέα Σκηνή», σκηνοθ. Εύη Γαβριηλίδη.

Το θέατρο «Νέα Σκηνή» συνεχίζοντας μια καλή καλή παράδοση έδωσε γιά δεύτερο έργο της θερινής του περιόδου το «Σταφύλι στον ήλιο», ένα έργο με έπικεντρο το νέγρο της 'Αμερικής, κατ'ά σκηνοθεσία του κ. Εύη Γαβριηλίδη.

'Ανεξαρτήτως της θεατρικής στάσεώς μας έναντι του φυλετικού ζητήματος στην 'Αμερική, το έργο αυτό δέ μάς άγγίζει την καρδιά, ούτε μάς δημιουργεί προβλήματα, ούτε λύσεις μάς δίνει αν τυχόν κινηθώ μέσα μας το γνωστό αλλά πολύ μακρυνό γιά μάς ζήτημα. Το κοινωνικό δράμα και πρόβλημα του έργου δεν το βλέπω στην φυλετική σύγκρουση αλλά στον ίδιο το δικό του κόσμο, τον κόσμο της μιξείας σε μια μεγαλούπολη σαν το Σικάγο. Θά μπορούσαν τά πρόσωπα του έργου νάταν άσπρα και να είχαν το ίδιο δράμα. Τά φυλετικά στοιχεία άλλως μήχαν γιά να

βοηθήσουν μερικά επί μέρους περιστατικά. Μπορεί όμως ο συγγραφέας δινογτας ένα κόσμο μιξείας στο νέγρικο κύκλο, που νάνα παρόμοιος με τον κόσμο του κύκλου των λευκών νάθελε να δείξει κι' έδω την όμοιότητα και έν τη δμοιότητα να φανή ή άδικία που γίνεται εις βάρος των νέγρων.

'Όπως κι' αν έχη το πράγμα το ανθρώπινο στοιχείο της μάνας έχει συγκινήσει μερικά στιγμές. 'Ως σύνολο όμως το έργο δέ μίλησε βαθειά μας: απεναντίας μερικά πολύ ρεαλιστικά στοιχεία (στοιχεία του σύγχρονου άμερικανικού έργου) μάς ένόχλησαν άφου δέ βρίσκουμε ούτε λογικά ούτε συναισθηματικά τη θέση τους.

Οί ήθοποιοί έρμηνεύσανε τον ρόλο τους ισοδύναμα, ώστε να μη υπερέχη ό ένας του άλλου, που σημαίνει καλό σύνολο, ισορροπημένη έρμηνεία. 'Αλλά παρόλα τα κρεσέντο ήπηρεχε παντού ψυχρότητα που την άποδίδω σ' αυτό καθ' έαυτο το έργο παρά στην έρμηνεία.

Ούίλλιαμ Σαίξπηρ: 'Η Δωδεκάτη Νύχτα, «Θέατρο Τέχνης», σκηνοθεσία Θάνου Σακέτα.

Μιά καλή άρχή είναι ή καλύτερη ύπόσχεση. Το «Θέατρο Τέχνης» που αποτελείται σχεδόν καθ' όλοκληρίαν από στελέχη δραματικής σχολής έδω (μόνο ή κ. Μάχη Συράκου είναι άπό την 'Αθήνα) έκαμε μια σοβαρή καλή άρχή: ένα έργο ύψηλού επίπεδου αλλά και μες τον κύκλο των δυνατοτήτων του, κατάλληλο γιά την εποχή, σε βοηθητικό περιβάλλον. Αυτό το ξεκίνημα υπόσχεται πολλά.

'Η «Δωδεκάτη Νύχτα» είναι ή καλύτερη κωμωδία του Σαίξπηρ. Σ' αυτή έδωσε ό δημιουργός της τον καλύτερό του έαυτο στον τομέα της κωμωδίας, όπως παραδέχονται οί ειδικοί. Γι' αυτό και πολυαίξεται και πάντοτε είναι εύχάριστη. Είχα την ευκαιρία να τη δω πρίν χρόνα και σ' έλληνικό θέατρο και στο Λονδίνο άπό θίασο ειδικό στις έρμηνείες σαξπηρικών έργων. Σ' όλες τις περιπτώσεις το έργο σε τραβούσε με το αιώνιο στοιχείο που περιέχει.

Στην τωρινή παράσταση του «Θέατρου Τέχνης» ένας νέος παράγοντας — ό παρών «κηποθέατρο» — δίνει ένα άλλο τόνο, μά άλλη όψη στο έργο. Το κηποθέατρο, που πέτυχε τόσο στην 'Αθήνα κατά τη θερινή περίοδο, άνοιξε νέες δυνατότητες στο θέατρο. Το «Θέα-

τρο Τέχνης» πρώτο στην Κύπρο πειραματίζεται πάνω στις νέες αυτές δυνατότητες με Σαξέπηρ (κι' όχι με προχειρότητες) κι' όμολογώ πώς μās έδωσε μιá καινούργια, πολύ συγχλητική άποψη.

Τò παίξιμο τών ήθοποιών, άρκετά σπιροτόζικο, χωρίς σημεία κοπώσεως, καλώς συντονισμένο, όμοίμορφο και όμοιογενές — άφου' όλοι είναι νέοι, τής ίδιας σχολής με τις ίδιες άρχές και τάσεις — έχει πραγματικά συναρπάσει. 'Ο χώρος τής μās σκηνής με τις έναλλαγές φωτισμού στά διάφορα της σημεία έδωσε εύκαιρές σκηνοθετικές κι' ό κ. Θ. Σαζέτας — ό σκηνοθέτης — τις έμμεταλλεύτηκε με φρόνηση δίνοντας μ' αυτές μιá συνεχή ροή στο ζετύλιγμα του έργου.

Μερικοί ήθοποιοί ξεχώρισαν γιά τή θαυμάσια έρμηνεία τους όχι γιατί σπάσανε τή γραμμή τής όμοιομορφίας, αλλά άπλως γιατί ό Σαξέπηρ τους έδωσε μεγάλo ρόλο και πολλές εύκαιρίες. 'Ο Νίκος Χαραλάμπους ως τρελλός απέδωσε στον ύψιστο δυνατό βαθμό, 'εστω κι' αν ύστέρησε στο τραγούδι (θά μπορούσε ν' άπαγγέλλει και νάταν ή μελωδία συνοδευτική). 'Εξαιρετικά καλός ό Ντίνο Μουσικοντής ως Μαλβόλιος. 'Η Πίτσα 'Αντωνιάδου ως Βιόλα και ή Σούλα Μελετιού ως Μαρία καταγοητεύσανε με τή μαργιολιά και τó κέφι τους. 'Αλλά και όλοι οι άλλοι οι Μουσουλιώτης, Σπανός, Στέλιος Κανκαρίδης, 'Ανδρέας Μιχαηλίδης κλπ. έδωσαν ένα πολú ικανοποιητικό παρόν. 'Η Μάχη Συρόκου ως 'Ολίβια είχε μιá καλή άφθρωση και καθαρή φωνή κι' έπαιξε συγκαταημένα ώστε νά μη ξεχωρίσει από τους άλλους, μιá κι' έχει πείρα τής σκηνής ως επαγγελματίας ήθοποιός.

Πάντως όλοι άρχισαν τó επαγγελματικό στάδιο του ήθοποιού με μιá έπιτυχία. 'Η έπιτυχία αυτή άς τους χαράξει βαθιά μες τήν ψυχή τους, πώς ή έρμηνεία από τή σκηνή προϋποθέτει σκληρή δουλειά κι' εύσυναιδήσια. Νά μη υποχωρήσουν στις ανάγκες τής έμπορικότητας ή του βεντρετισμού. 'Ο πραγματικός καλλιτέχνης είναι πάνω άπ' αυτά, πολú πάνω άπ' αυτά.

Δίκαια άξιζει ό έπαινος στον κ. Θάνο Σαζέτα. 'Η σκηνοθεσία στο έργο αυτό δέν ήταν τυπική. Κατόρθωσε ως σκηνοθέτης νά μεταδώσει τó πνεύμα τής κωμικής στους ήθοποιούς του και νά δημιουργήσει έτσι μιá άξιοπρόσεκτη παράσταση. Νομίζω πώς άπ' όσα σκηνοθέτησε εδώ στην Κύπρο έργα, αυτό, ή «Δωδεκάτη Νύχτα» είναι τó καλύτερο

και πιό γνήσιο, χωρίς υποχωρήσεις και συμβιβασμούς.

'Αλλά ή παράσταση αυτή του «Θεάτρου Τέχνης» είχε αποκαλύψει στο πολú κοινό και τόν κ. Ρογήρο Λοιζίδη ως συνθέτη. 'Ο κόσμος τόν ξέρει σαν ένα μελετητή τής μουσικής και πολú καλό μουσικολόγο (σ' αυτό βάξω και τήν άπλή άνάλυση μουσικών έργων) με τήν εργασία του από τó ΡΙΚ. Τώρα γνωρίζει πιá και μιá άλλη τον πλευρά.

Τά σκηνικά και κοστούμια τής Ντορίτας πολú καλά και τρία προπαντός λιτά. Λίγη περισσότερη έπιλογή στον στολισμό με πρασιανάδα ίσως νά έπιβαλλόταν.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Εύριπίδου: Μήδεια, 'Ελλ. Γυμνασίου 'Αμμοχώστου, διδ. Π. Σέργη.

Τó Γυμνάσιον 'Αμμοχώστου έχει δημιουργήσει λαμπρά παράδοσι στην έρμηνεία άρχαιών τραγωδιών, γιά τήν όποία υπεύθυνος είναι ό φιλόλογος κ. Σέργης, πού διαθέτει και πτυχιόν δραματικής σχολής. Φέτος ό κ. Σέργης έσκηνοθέτησε τήν «Μήδεια» του Εύριπίδου.

'Η παράσταση ήταν πολú προσεγμένη και καλοστημένη. 'Η κίνηση και ή χειρονομία τών ήθοποιών, ό τόνος τής φωνής, οι παύσεις, γενικά κάθε λεπτομέρεια φαινόταν έπιμελώς προπαρασκευασμένη. Αυτό πιθανόν νά ήταν και τó βασικό μειονέκτημα τής παραστάσεως. Οι ήθοποιοί δέν είχαν καμιάν πρωτοβουλία κι αυτό ήταν προφανές. 'Ηταν σαν νά κινούνταν με άόρατες κλωστές από τά παρασκήνια από τόν σκηνοθέτη. 'Ομως ό κ. Σέργης γνωρίζει καλά τή δουλειά του γι' αυτό κι' αν δέν έσυγανείτο κανείς έθαύμαζε τήν παράσταση. Μπορούσε έξ αντικειμένου κατά τήν διάρκεια του έργου νά προβαίνει ψυχρά σέ παρατηρήσεις, δέν παρεσύρετο.

Τó κύριο πρόβλημα μιás άρχαίας τραγωδίας είναι ό χορός. 'Η κνήση του στη «Μήδεια» ήταν έρμηνευτική κι ό λόγος έξάερα δουλεμένος, άγκα περισσότερο άπ' ότι νομίζουμε οσσοτό διασπασμένος. 'Ομως ήταν χωρίς άμφιβολία τó καλύτερο στοιχείο τής παραστάσεως. 'Η Μήδεια ξεχώριζε από τους ήθοποιούς κι' αν είχε περισσότερη έλευθερία θά ήταν πιό «συναρπαστική». 'Ατύχημα ήταν ή έρμηνεία του άγγελιαφόρου, πού άγγιζε έπικίνδυνα τó κωμικό. Δέν νοείται ό άγγελιαφόρος νά μιμῆται τις χειρονομίες και τó ύφος τής

βασιλοπούλας στις τελευταίες της στιγμές. Στις διηγήσεις του αγγελιαφόρου μένει κυριαρχικός ο λόγος και ο τρόπος που θα τον απαγγελίη ο ήθοποιός που μπορεί να σώση και παράσταση ἄν εἶναι ἄξιος (ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Βόκοβιτς στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ»).

Τὴν ἀξιολογὴ αὐτὴ παράσταση, ποὺ εἶχε ἓνα πολὺ ἐντυπωσιακὸ τέλος, ἐβοήθησε πάρα πολὺ ἡ συνταξιακὴ βλάστη ὑπόκρουση τοῦ κ. Γ. Μιχαηλίδου.

A. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

**40 ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΤΕΧΝΗΣ**

Τὸ πρῶτο πρᾶγμα ποὺ κάνει ἐντύπωση στὸν ἄλλο ἐπισκέπτη στήν ἐκθεση αὐτὴ Χειροτεχνίας καὶ Τέχνης ποὺ διοργάνωσε τὸ Γραφεῖον Ἑλληνικῆς Παιδείας, εἶναι ὁ ἐξαιρετικὸς πλούτος καὶ ἡ μεγάλῃ ποικιλία τῶν ἐκθεμάτων καθὼς καὶ ἡ φροντισμένη καὶ ἄρτια παρουσίαση αὐτῶν μέσα στὶς εὐρύχωρες καὶ ὠραία φωτισμένες αἴθουσες τοῦ Δημοτ. Σχολείου Ἑλενείου.

Σαράντα σχολεῖα ἀπὸ διάφορα ἀστικά κέντρα καὶ γεωργικὲς περιοχὲς ποὺ καλύπτουν διαφορετικὲς κλιματολογικὲς καὶ κοινωνικὲς συνθήκες παρουσιάζουν μιὰν ἐπιλογὴ τῆς ἐργασίας των τοῦ σχολικοῦ ἔτους ποὺ ἔκλεισεν ἤδη. Καὶ εἶναι μεγάλη χαρὰ γιὰ ὅσους παρακολουθοῦν τὴν κίνησιν αὐτὴ ἢ διαπίστωσιν τῆς ἀλλατῶδους προόδου ποὺ ἔχει ἐπιτελεσθεῖ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια στὸν τομέα αὐτόν. Σὲ μερικὰ σχολεῖα τὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο, στὴ ζωγραφικὴ ἰδίως, ἔχει γίνει παράδοση καὶ εἶναι πραγματικὰ εὐχάριστο νὰ βλέπει κανεὶς τὴ δημιουργικὴ αὐτὴ κίνησιν νὰ πλαταίνει, νὰ ξεχωρνεῖται καὶ νὰ αἰσθολογᾷ σὲ περιοχὲς λιγότερο ἐξελιγμένες καὶ ἀνεπτυγμένες ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν πόλεων, σὲ περιοχὲς ἀπὸ πρὶν λίγο καρῶ οἱ δυνατότητες αἰτῆς θεωροῦνταν ἐντελὲς ἀδύνατες.

Καὶ πραγματικὰ ἀξίζει ἓνα μεγάλο ἔπαινο ὁ ἀφανὴς δάσκαλος ποὺ προσπαθεῖ μὲ τὸ ἔργο του νὰ σπείρει, κάποτε καὶ στὰ πιδ ἀπομακρυσμένα χωριά, πολλὰς φορὰς καὶ μὲ ἀντίξοες περιστάσεις, τὸ σπὸρ τῆς ἀγάπης στὸ καλὸ καὶ τὸ ὠραῖο.

Τὸ παιδί ζωγραφίζοντας δὲν ἔχει συνειδητοποιήσει βέβαια τὸ ὑψηλὸ καὶ βαθὺ νόημα τῆς Τέχνης, δὲν ἔχει ἀναπτύξει τὰ αἰσθητικὰ ἐκεῖνα κριτήρια

ποὺ διέπουν τὸ δημιουργικὸ ἔργο τῶν μεγάλων. Εἶναι ὅμως γι' αὐτὸ ἓνας αὐτάρκης σκοπός, ἓνα λειτουργημα ποὺ ἀποδραμεῖται λανθάνουσες πρωταρχικὲς δυνάμεις μέσα του καὶ δίνει διέξοδο στὸ δικὸ του κόσμο, τὸν κόσμον τοῦ μύθου καὶ τῆς φαντασίας.

Χαρήσαμε καὶ ἡμεῖς οἱ μεγάλοι τὸν κόσμον αὐτὸ ποὺ δὲν γνωρίζει συμβατικότητα ἀλλὰ μᾶς μεταφέρει ἄμεσα πίσω στὴν παραδεισιακὴ περιοχὴ τῆς ἀθωότητος, πίσω στὴν ποίηση τῆς παιδικῆς ψυχῆς ποὺ κοιτάζει μὲ τὰ καθάρια μάτια τῆς, ἐκπληκτὰ καὶ σὰν γιὰ πρώτη φορὰ, τὸ κάθε τι μὲς τὴν πλάση. Τὰ ζῶα καὶ τὰ πουλιά, οἱ ἄνθρωποι, τὰ βουνὰ καὶ τὰ δένδρα, παίρνουν ἓνα καινούργιο νόημα, οἱ μορφὲς ἀξιοποιοῦνται σὲ μέγεθος ἀνάλογα μὲ τὴ σημασίαν τους, μᾶς δίνονται ἔξω ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου, στατικὰ, μνημειακὰ.

Τὸ σχέδιο εἶναι πάντα ἐλεύθερο, ἄμεσο καὶ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ σχολαστικότητα καὶ προοπτικὴ, καὶ τὸ χρῶμα — ἡ δύναμις στὸ χρῶμα ἔτσι ὅπως δίνεται πρωτόγονο, ἀποδραμευμένο ἀπὸ τὶς καθιερωμένους συμβατικὰς σχέσεις του μὲ τὰ ἀντικείμενα — πάλεται γεμάτο εὐφροσύνη, χωρὶς ἐνδοιασμούς, χωρὶς φωτισματικὲς καὶ διαβαθμίσεις. Μιὰ ὕλη πυρέσσουσα ποὺ ἐκλύεται ἀπὸ τὰ πρᾶγματα, τὰ μορφοποιεῖ καὶ τὰ συνθέτει.

Σὲ πολλὰ ζωγραφήματα ἓνας προσωπικὸς παρατηρητὴς μπορεῖ νὰ ξεχωρήσει ἀκόμη καὶ τὸ φίλον τοῦ δημιουργοῦ του. Τὰ κορίτσια ἀγαποῦν τὶς μικρὰς σκηνὲς τῆς ζωῆς, τὰ μικρὰ ἀσημαντὰ περιστατικὰ τῆς καθημερινότητος. Οἱ μορφὲς πικνὲς, πολλὰς, σχεδιάζονται μὲ τὴ λεπτομερείαν τους, τὸ διακοσμητικὸ στοιχεῖο ὑπερέχει.

Τ' ἀγόρια προτιμοῦν σκηνὲς μὲ κίνησιν καὶ δράσιν. Σχήματα ἀλοποιήματα, χρώματα θερμὰ, παλλόμενα, ζωντανά.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπίδραση ποὺ εἶχε ἡ Τέχνη τῶν παιδιῶν σὲ μερικοὺς μεγάλους ζωγράφους τῆς ἐποχῆς μας. Καλλιτέχνες σὰν τὸν Ρουά καὶ τὸν Ματίς, ἀκόμη καὶ τὸν δαιμόνιο Πικασσό, ἀναζητήσαν τὴν ἀνανέωση τῶν ἐκφραστικῶν τους μέσων κοντὰ στὴν ἀφέλεια τοῦ σχεδίου, συνταξιασμένου μὲ τὰ ἐκρηκτικὰ, πρωταρχικὰ χρώματα τῆς παιδικῆς παλέττας.

Δὲ θάταν ὑπερβολὴ νὰ πῶ μὲ πόση συγκίνηση μὲ ποιὰν ἀνεπιφύλαχτη χαρὰ εἶδαμε, μέσα στὰ πλαῖσια βέβαια ἐνὸς λογικοῦ ὄριου, τοὺς μικροὺς αὐτοὺς Ματίς καὶ πομπιτιβίστες.

Στὴ σκέψη μας αὐτόματα πέρασε τὸ ἐρώτημα: Ὑπάρχουν στὰ ἔργα αὐτὰ τὰ στοιχεία, ὅλα ἐκείνα τὰ ἰδιαίτερα ἐθνολογικὰ χαρακτηριστικὰ πὺν ξεχωρίζουν ἓνα «τύπο»; Ἐκείνες οἱ μορφικὲς ἰδιωτικυπῆς πὺν δύνανται ἄσφαλα νὰ τοποθετήσουν σὰν σύνολο τὸ ἔργο αὐτὸ μέσα στὸ Μεσογειακὸ χῶρο πὺν ζοῦμε; Ἡ μήπως ἡ παιδικὴ Τέχνη εἶναι παντοῦ ἡ ἴδια καὶ ξεχωρίζει μόνο σὲ ψηλότερα ἢ χαμηλότερα ἐπίπεδα ἐκτελέσεως καὶ δεξιωτεχνίας;

Προσωπικὰ πιστεύω πὺν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ἀξιοποιηθῆ σὲ πλατύτερους ὁρίζοντες, νὰ ἐκτεθεῖ σὲ ἔξανα περιοδικὰ καὶ ἄλλα Τέχνης, σὲ ὁμαδικὲς Ἐκθέσεις ἄλλων χωρῶν. Ἡ ἀφέλεια θὰ εἶναι μεγάλη.

Στὸν τομέα τῆς Χειρωτεχνίας εἶναι ἐκπληκτικὴ ἡ σχεδὸν ἐπαγγελματικὴ τελειότης μερικῶν ἐκθεμάτων. Τσάντες πλεκτὲς σὲ ποικιλία χρωμάτων καὶ σχεδίων, σάλια ἀπὸ μαλλι (εἶναι ἀξέπαινω ὁ τρόπος παρουσιάσεως τῶν μικρῶν ἀργαλειῶν πὺν τὰ παράγουν), ὑφάσματα τυπωμένα μὲ ἴπνο σ' ἓνα τεράστιο πλοῦτο καὶ πρωτοτυπία διακοσμητικῶν μονάδων. Μιὰ ὀλόκληρη ἐργασία πὺν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἡ βάση γιὰ μιὰν αὐριανὴ οἰκωτεχνία πὺν θὰ προσεῖλκε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν τουριστῶν καὶ θ' ἀξιοποιούσε τίς γνώσεις καὶ τὰ διδάγματα τοῦ σχολείου στὴ μετέπειτα ἰδίως ζωὴ τῶν κοριτῶν. Μόνο πὺν ἐδῶ θάπρεπε νὰ προσεχτεῖ περισσότερο τὸ λαϊκὸ πλοῦτο καὶ τὸ ἀρχαῖο στολίδι. Μιὰ ἐπισταμένη μελέτη στὴ λαϊκὴ μας παράδοση, ἀκόμη στὴν ἀρχαία διακοσμητικὴ τῶν ἀγγείων, θάφερε σὲ φῶς ἓν' ἀνεξάντλητο ἀπόθεμα καὶ θὰ γινόταν ἀπαρχὴ γιὰ καινούργιες κατακτήσεις.

Ἐπίσης γίνεται αἰσθητὴ ἡ ἔλλειψη ἀγγειοπλαστικῆς. Τὸ νησί μας ἔχει ἔξωχωρη ἐπίδοση στὴν ἀρχαία αὐτὴ τέχνη καὶ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ μιὰ ἀρχὴ μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ μαθήματος τούτου στὰ σχολεῖα.

Τελειώνοντας αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ συγκαρῶ ὅσους συνέβαλαν στὴν ὀργάνωση τῆς Ἐκθέσεως πὺν καθιερώθηκε πλέον σὰ μιὰ ἀρχὴ, καὶ ἰδιαίτερα τὸν κ. Θεοδ. Κάνθο πὺν μὲ τίς ἄοκνες προσπάθειές του ὑπῆρξεν ὁ κύριος συντελεστής στὴν πραγμάτωση τοῦ ὄραίου αὐτοῦ σκοποῦ.

ΜΑΝ. ΚΡΑΛΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Στὴ «Φιλολογικὴ Πρωτομαγιά» (1961) δημοσιεύονται ποιήματα τῶν κ.κ. Ἀ λ ι θ ἔ ρ ο σ η, Ἀ ν θ ἰ ἰ α, Δ ρ ο υ σ ι ὶ τ η, Χ ρ υ σ ἄ ν θ η καὶ Φ α ν τ ἄ ζ η ὡ ς κ' ἓνα μουσικὸ κομμάτι τοῦ Δ ε υ κ α λ. Ἰ α κ ω β ἰ δ η.

—Ἡ Τεχνικὴ Σχολὴ Λευκωσίας ἱδρυνσε Μουσεῖο Λαϊκῆς Τέχνης.

—Στὰ τέλη Ἰουνίου τὸ ἐπαγγελματικὸ μπαλέτο Γιουγκοσλαβίας «Lado» ἔδωσε παραστάσεις σὲ διάφορες πόλεις.

—Στὶς 8 Ἰουλ. ἡ καθιερωμένη συγκέντρωση τοῦ ΕΠΟΚ γιὰ τὴν 9η Ἰουλίου 1921. Μίλησε ὁ κ. Ν ἔ α ρ χ ο ς Κ λ η ρ ἰ δ η ς μὲ θέμα: «Πὺν τραγούδησε ἡ Κυπριακὴ ποίηση τὴν 9η Ἰουλίου 1921». Μέλη τοῦ «Θεάτρου Τέχνης» διαδάσανε τὴν «Ἀκολουθία τοῦ Ἐθνομάστουρως Κυπριανοῦ» τοῦ κ. Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η. Εἰσαγωγικὴ ὁμιλία ἔκαμε ὁ δρ Κ. Σ π υ ρ ἰ δ ἄ κ ι ς.

—Στὸ περιοδικὸ «Παιδεία» (διευθ. Ε. Παπανούτσου) δημοσιεύεται ἡ διἄλεξη τοῦ κ. Φ ρ. Β ρ ἄ χ α «Προβλήματα καὶ κατευθύνσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως στὴν Κύπρο» πὺν δόθηκε στὴν Ἀθήνα στὴ σειρά τῶν ἀνταλλαγῶν μὲ τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο.

—Στὴν «Ἐλευθερία» (Λευκωσίας) 14 Ἰουλ. ἄρθρο τοῦ κ. Δ. Κ ο ῦ λ α γιὰ τὴ «Δωδεκάτη Νύχτα» τοῦ Σαῖξπηρ.

—Στὶς 3 Ἰουλ. ἄνοιξε ἡ ἔκθεση ἔργων τέχνης καὶ χειρωτεχνίας τῶν δημοτικῶν σχολείων στὸ «Ἐλένιο».

—Στὶς 8 Ἰουλ. ὁ «Καλλιτεχνικὸς Πνευματικὸς Ὀμιλος» τῆς ΠΟΕΛ ἄνοιξε τὴν Ἀ' ἔκθεσή του μ' ἔργα ζωγραφικῆς.

—Τὸ «Θέατρο Τέχνης» ἄρχισε τίς παραστάσεις του στὸ θερινὸ του θεατρῶν μὲ τὴ «Δωδεκάτη Νύχτα» τοῦ Σαῖξπηρ.

—Στὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον ἄνοιξε ἔκθεση μὲ ἔργα μαθητῶν τοῦ σχολείου.

—Στὶς 13 Ἰουλ. ὀργανώθηκε θεατρικὴ παράσταση στὴ Λύση πρὸς τιμὴ τοῦ διαλεχτικῶν ποιητῆ Π α ῦ λ ο υ Δ ι α σ ἰ δ η μὲ ἔργο γραμμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο.

—Ἀπὸ τίς 17 Ἰουλίου σειρά ἐπιμορφωτικῶν μαθημάτων πάνω στὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία καὶ τὰ παιδαγωγικὰ

ἀπὸ τοὺς κ.κ. Λ. Π ο λ ί τ η καὶ Γ. Ζ ο μ π α ν ά κ η γιὰ τοὺς δασκάλους στὴν «Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία».

— Στις 15 Ἰουλ. δημοσιογραφικὴ διάσκεψη τοῦ «Ὄργανισμοῦ Θεατρικῆς Ἀναπτύξεως Κύπρου» (ΟΘΑΚ) ὅπου δοθήκανε πληροφορίες γιὰ τοὺς σκοποὺς κλπ. τοῦ Ὄργανισμοῦ αὐτοῦ.

— Στις 26 Ἰουλ. διάλεξη τοῦ καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Δ ί ν ο υ Π ο λ ί τ η με θέμα «Ἡ Λογοτεχνία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀναγεννήσεως» ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ΕΠΟΚ.

— Μέσον τῆς ἐδῶ Βασιλικῆς Πρεσβείας τῆς Ἑλλάδος ἐδόθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ὑποτροφία γιὰ μουσικῆς σπουδῆς στὴν ὑπέρφανο δαΐ Δ ό λ η Μ ο υ σ τ ε ρ η ἦ.

— Στις 24 Ἰουλ. ἡ ΠΟΕΔ διοργανώσε στὴν αἴθουσα τελετῶν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας διάλεξη με ὁμιλητὴ τὸν κ. Γ. Ζ ο μ π α ν ά κ η καὶ θέμα: «Προβλήματα τῆς Σημερινῆς Νεολαίας».

— Στὸν «Μαραθῶνα» (Βραζιλίας) (Ἰούνι.) δημοσιεύεται τὸ ποίημα τοῦ κ. Ἰ. Α. Π ε ρ ν ά ρ η «Ἡ ἀποδημία τῆς μάνας».

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἰ. Α. Ν δ ρ έ α Μ ι τ σ ί δ η: Ἡ Διδακτικὴ τῶν Θρησκευτικῶν, Λευκωσία, 1961.

Φ ρ. Β ρ ά χ α: Ὁ ἀνθρωπισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη καὶ ἡ οὐσία τοῦ Νεοελληνισμοῦ, Λευκωσία, 1961.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Κοῖκος (Λονδίνο) ἀρ. 126 — Ἡπειρωτικὴ Ἑστία (Γιάννινα) ἀρ. 108 — Κρητικὴ Ἑστία (Χανὰ) ἀρ. 106 — Κυπριακοὶ Καιροὶ (Λευκωσία) ἀρ. 19, 20 — Μαθητικαὶ Ἀκτίνες (Λευκωσία) ἀρ. 13 — Νέα Τόρρη (Νέα Τόρρη) ἀρ. 151 — Νέα Ἐποχὴ (Λευκωσία) ἀρ. 29 — Κυπριακὴ Ἐκπαίδευσις (Λευκωσία) ἀρ. 10 — Διάλεξη (Ἀθήνα) ἀρ. 2 — Π Corriere Letterario Latino (Ρώμη) ἀρ. 34 — Μαραθῶν (Βραζιλία) 150—153.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Juan Ruiz Pena: La vida misma, Madrid.

José María Fernández Nieto: La trebede, Bilbao, 1961.

Gino Rovida: Intermezzo a Guattro, Roma, 1960.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Σελ. 508 νά μητὸ πρὸ τῆς προτελευταίας γραμμῆς τοῦ εἰσαγωγικοῦ σημειώματος ἡ ἐξῆς γραμμὴ: «Ἀγγλικὴ μετάφραση τῆς Roack, γιὰτὶ δὲν εἶχα πρόχειρο τὸ Ἰσπανικὸ κείμενο».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Δ. Σ α λ α μ ά γ α: Ἑλένη Ἀγγελίνα Δούκαινα, Γιάννινα, 1961.

Ἄ γ γ ε λ ο υ Κ α σ ι γ ό ν η: Γαλήνη, Ἀθήνα, 1961.

Δ ο υ ῖ τ α ς Λ α μ π έ: Τὰ Εἰκοσιτέσσερα Σοννέτα τῆς, μετ. Κούλης Ἀλέτης, Ἀθήνα, 1961.

Ν. Ν ι κ ο π ο ύ λ ο υ: Ἦχος Χάλκινος, Καλαμάτα, 1961.

Δ η μ. Κ ά β θ ο υ ρ α: Ἰ. Π. Κουτσοχέρας, Ἀθήνα, 1961.

Μ α ν. Γ ι α λ λ ο υ ρ ά κ η: Κρήτη, Ἀθήνα, 1960.

Λ ά μ π η Β ο λ α ν ά κ η: Μυστικὸς Δεῖπνος, 1961.

Κ ώ σ τ α Ζ α ρ ο ύ κ α: Ἐπιτύμβιο στὴ μητέρα μου, 1960.

Ε ρ η. Ρ ε η ἠ (μετ. Ε. Στ. Δάντη): Προσευχὴ ἐπάνω στὴν Ἀκρόπολη, Ἀθήνα, 1960.

Γ. Σ. Π α τ ρ ι α ρ χ έ α: Ἐνοπιτρον, 1961.

Γ ι ά ν ν η Φ ύ τ ρ α: Ἀποστασία νεκρῶν, 1961.

Θ. Λ α λ α π ά ν ο υ: Ψίθυροι..., Πάτρα, 1961.

Ἰ. Α. Γ. Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ί δ ο υ: Ζαγοριανὰ Σύμμκτα, Ἀλεξάνδρεια, 1961.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Παρακαλοῦνται οἱ κ.κ. Δ η μ. Μ π α κ ἄ ς καὶ Ἰ. Α. Ν δ ρ. Γ ε ω ρ γ ί ο υ (Σκάλα) νά ἔρθουν σ' ἐπικοινωνία μαζί μας στέλνοντας τὴ διεύθυνσή τους.

ΕΠΟΚ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ 1961

Τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ ἔργο τῆς Κυπριακῆς Διανόησης.
Πωλεῖται στὸ Κυπριακὸ Πρακτορεῖο, στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο καὶ τὴν
Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημία. £1.—

«ΛΥΡΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Διμηνιαῖες αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις

Ἰδρυτῆς — διευθυντῆς: Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Λήδρας 114 ἢ περιοδικὸ «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Ἴχουν κυκλοφορήσει οἱ ἑξῆς ἐκδόσεις:

1958

1. Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ Η ΜΑΝΑ
2. ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
3. ΠΡΙΣΜΑΤΙΚΟΣ ΟΚΤΩΒΡΗΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
4. ΠΕΝΤΕ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Λ. Μαλένη)
5. ΣΤΙΓΜΕΣ (τοῦ κ. Κ. Μόντη)
6. ΕΥΔΗΜΟΣ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1959

7. ΔΕΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Α. Παναρέτου)
8. ΟΚΤΩ ΑΡΘΡΑ (τοῦ κ. Κ. Σπυριδάκι)
9. ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ (τοῦ κ. Α. Περνάρη)
10. ΚΑΝΑΚΗΣ, Ο ΚΥΠΡΙΩΤΗΣ ΚΟΥΡΣΑΡΟΣ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
11. ΤΡΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Ι. Κυθρεώτη)
12. ΠΑΘΟΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΛΕΥΤΕΡΟ ΟΥΡΑΝΟ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1960

13. Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΜΥΛΩΝ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
14. ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ (τοῦ κ. Θ. Σοφοκλέους)
15. ΗΤΑΝ ΟΛΟΙ ΤΟΥΣ ΑΝΤΡΕΙΟΙ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
16. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΤΩΝ ΣΤΙΓΜΩΝ (τοῦ κ. Κ. Μόντη)
17. ΣΧΕΔΙΑ (τοῦ κ. Ἑλ. Οἰκονόμου)
18. ΤΟ ΚΡΗΣΦΥΓΕΤΟ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

1961

19. ΣΩΚΡΑΤΗΣ (τοῦ κ. Ἄ. Περνάρη)
20. Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ (τοῦ κ. Ἄν. Κρέσπο)
21. ΕΤΣΙ ΑΡΧΙΣΕ Η ΚΥΡΙΑΚΗ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
22. Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
23. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΓΑΛΑΖΙΟΥ
ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)
24. ΕΝΝΙΑ ΠΙΚΡΑ ΚΑΙ ΡΩΜΑΛΕΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ (τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη)

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ίδρυτής: ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Κεντρικά Γραφεία:

Άκίνητα Τραπεζης Κύπρου,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Τηλ. Διεύθυνσις διὰ Κεντρικόν
καί ὅλα τὰ Ὑποκαταστήματα **GENSURANCE**

Ἐποικιασθήματα ἐν: ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ — ΛΑΡΝΑΚΙ — ΛΕΜΕΣΩ
ΠΑΦΩ — ΚΥΡΗΝΕΙΑ — ΜΟΡΦΟΥ
Τηλ. 4444

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

- ΖΩΗΣ
- ΠΥΡΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΗΣ
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΚΛΟΠΗΣ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ε Δ Ρ Α :

ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Ὑποκαταστήματα:

ΕΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ, ΛΑΡΝΑΚΙ, ΛΕΜΕΣΩ,
ΚΥΡΗΝΕΙΑ, ΠΑΦΩ, ΜΟΡΦΟΥ, ΛΕΥΚΑ.

καί κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον

ΕΝ ΠΡΟΔΡΟΜΩ καί ΠΛΑΤΡΕΣ

— Πλήρες δίκτυον ἀνταποκριτῶν εἰς
ὅλας τὰς πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ.

— Ἀνταποκριτὴς ἐν Κύπρῳ τῶν
μεγαλυτέρων ξένων Τραπεζῶν.

**ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ
ΤΡΑΠΕΖΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ.**

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ (ΛΟΝΔΙΝΟΝ) ΛΤΔ.

23/24, Margaret Street, LONDON W. 1.

Tel. No. COVent Garden 1142.

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΑΙ ΕΝ ΚΥΠΡΩ

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΕΡΜΙΑ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΔΟΜΙΝΙΟΝ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΤΔ.

ΕΤΑΙΡΕΙΑΙ — ΜΕΛΗ 396

Ἡ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΤΔ., εἶναι ὄργανισμὸς τοῦ ὁποῦ τὰ κεφάλαια προέρχονται ἀπὸ οἰκονομίες τῶν Συνεργατιστῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ παρέχει πιστωτικὰς καὶ ἄλλας διευκολύνσεις. Κύριον σκοπὸν ἔχει ἡ Τράπεζα τὴν περιφρούρησιν τῶν συμφερόντων ὅλων τῶν Ἀγροτῶν.

Ἡ Τράπεζα προμηθεύει τοὺς γεωργοὺς μὲ διάφορα γεωργικὰ χρειώδη, ὡς Λιπάσματα, Θειάφι καὶ ἄλλα Φυτοφάρμακα ὡς Χορτοκτόνα, Πατατόσπορον κτλ.

Τὸ δανειστικὸν ἐπιτόκιον τῆς Τραπεζῆς ἀπὸ δεκαετίας εἶναι 5%.

Διαθέτει εἰδικὸν Τμῆμα Ἀσφαλειῶν δι' ὅλους τοὺς κλάδους ἀσφαλειῶν. Εἶναι οἱ ἐν Κύπρῳ Γενικοὶ Ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀσφαλιστικῆς Ἑταιρείας **LEGAL & GENERAL ASSURANCE SOCIETY LTD.**

Ἡ Τράπεζα ἐπὶ πλέον διὰ τῆς Ὑπηρεσίας Γεωργικῆς Διαφωτίσεως φροντίζει διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν καὶ διαφώτισιν τῶν Ἀγροτῶν.